

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Bc. Jana Orlová

Školní vzdělávání sportovně nadaných žáků a studentů

The Education of Athletically Gifted Students

Praha 2014

Vedoucí práce: doc. PhDr. Hana Kasíková, CSc.

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat vedoucí práce doc. PhDr. Haně Kasíkové, CSc. za vedení diplomové práce a cenné rady, které mi při jejím psaní poskytovala. Dále bych chtěla poděkovat respondentům, kteří se zúčastnili mého výzkumu. Poslední poděkování patří také rodině a manželovi za jejich podporu během zpracovávání diplomové práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 9. prosince 2014

.....
Jana Orlová

Klíčová slova (česky)

Dvojitá kariéra, nadání, sportovně talentovaný žák, sportovní talent, školní vzdělávání, vrcholový sport, vzdělávání nadaných žáků.

Klíčová slova (anglicky):

Athletically talented student, dual career, education, gifted education, professional sport, sporting talent, talent.

Abstrakt (česky)

Předkládaná diplomová práce se zabývá školním vzděláváním sportovně nadaných žáků v teoreticko-empirické rovině. Teoretická část popisuje problematiku nadání a talentu od obecného pojetí ke specifikám sportovního talentu. Zabývá se podmínkami pro vzdělávání nadaných žáků bez zaměření na konkrétní druh nadání a následně směřuje ke specifikám školního vzdělávání sportovců. Popisuje zvláštnosti sportovce jako žáka, faktory ovlivňující jeho vzdělávací dráhu a problematiku dvojí kariéry. V závěru charakterizuje podmínky vzdělávání sportovců v evropském kontextu a systém vzdělávání sportovců v České republice. Teoretická část je zdrojem východisek pro empirické kvalitativní šetření, jehož výsledky ukazují, jak sportovci popisují a hodnotí podmínky školního vzdělávání. Zkoumání výzkumného problému pomocí hloubkového rozhovoru zachycuje způsob vnímání tohoto jevu z pohledu sportovců.

Abstract (in English):

My thesis focuses on the subject of 'education of athletically talented students' on a theoretical and empirical level. The theoretical part describes 'talent' on a general basis followed by a specific description of a 'sporting talent'. It considers the conditions of education of talented students without a particular focus and subsequently discusses the subject of school education of athletically talented students. It introduces the specific aspects of an athlete as a pupil, the factors that influence his/her educational path and the problem of 'dual career'. It also characterizes the conditions of education of athletes in Europe and the system of education in the Czech Republic. The theoretical part is the resource for conducting the empirical part, where the results show how athletes themselves describe and evaluate the conditions of school education. The research of investigated topic whilst using thorough interviews concludes the way athletes perceive this issue.

Obsah

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 SPECIFIKA NADÁNÍ	11
1.1 VYMEZENÍ NADÁNÍ.....	11
1.1.1 <i>Pojmy nadání a talent.....</i>	<i>11</i>
1.1.2 <i>Definice nadání a talentu</i>	<i>12</i>
1.1.3 <i>Druhy nadání.....</i>	<i>14</i>
1.2 PŘÍSTUPY K NADÁNÍ A VYBRANÉ MODEL Y NADÁNÍ.....	15
1.2.1 <i>Historické kořeny současných pohledů na nadání</i>	<i>15</i>
1.2.2 <i>Přístupy ke studiu nadání formující se během 20. století.....</i>	<i>16</i>
1.2.3 <i>Modely nadání.....</i>	<i>17</i>
1.3 CHARAKTERISTIKY A PROBLÉMY NADANÝCH	19
1.3.1 <i>Charakteristiky nadaných.....</i>	<i>20</i>
1.3.2 <i>Problémy nadaných.....</i>	<i>21</i>
2 VZDĚLÁVÁNÍ NADANÝCH ŽÁKŮ	23
2.1 SYSTÉM VZDĚLÁVÁNÍ NADANÝCH ŽÁKŮ.....	24
2.2 CÍLE VZDĚLÁVÁNÍ A VZDĚLÁVACÍ POTŘEBY NADANÝCH ŽÁKŮ	25
2.3 IDENTIFIKACE NADANÝCH ŽÁKŮ.....	26
2.4 PODMÍNKY VZDĚLÁVÁNÍ NADANÝCH ŽÁKŮ	28
2.4.1 <i>Organizační podmínky</i>	<i>28</i>
2.4.2 <i>Materiální podmínky</i>	<i>32</i>
2.4.3 <i>Personální podmínky.....</i>	<i>32</i>
2.4.4 <i>Psychosociální podmínky</i>	<i>33</i>
2.5 MOTIVACE NADANÝCH ŽÁKŮ K UČENÍ	33
2.6 ZAKOTVENÍ VZDĚLÁVÁNÍ NADANÝCH ŽÁKŮ V ČESKÉ LEGISLATIVĚ	35
2.6.1 <i>Individuální vzdělávací plán.....</i>	<i>37</i>
2.6.2 <i>Nadaný žák na střední škole</i>	<i>38</i>
3 SPORTOVNÍ TALENT	39
3.1 VYMEZENÍ SPORTOVNÍHO TALENTU.....	39
3.1.1 <i>Struktura sportovního talentu.....</i>	<i>40</i>
3.1.2 <i>Identifikace sportovních talentů</i>	<i>43</i>

3.1.3	<i>Specifika rozvoje sportovního talentu</i>	44
3.2	VRCHOLOVÝ SPORT JAKO CÍL ROZVOJE TALENTŮ.....	44
4	VZDĚLÁVÁNÍ SPORTOVNĚ TALENTOVANÝCH ŽÁKŮ	47
4.1	SPORTOVNĚ TALENTOVANÝ ŽÁK	48
4.2	FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZDĚLÁVACÍ DRÁHU SPORTOVCE	49
4.3	OSOBNOST SPORTOVNĚ TALENTOVANÉHO ŽÁKA	50
4.3.1	<i>Motivace sportovce ke vzdělávání</i>	51
4.4	DVOJÍ KARIÉRA	52
4.5	VZDĚLÁVÁNÍ SPORTOVců V EVROPSKÉM KONTEXTU.....	54
4.5.1	<i>Úpravy vzdělávání sportovců v členských zemích EU.....</i>	55
4.6	VZDĚLÁVÁNÍ SPORTOVNĚ TALENTOVANÝCH ŽÁKŮ V ČR	58
	SHRNUTÍ.....	63
	EMPIRICKÁ ČÁST	64
5	VÝZKUM	64
5.1	METODOLOGIE VÝZKUMU	64
5.1.1	<i>Výzkumný problém, cíle a otázky.....</i>	64
5.1.2	<i>Výzkumný vzorek</i>	65
5.1.3	<i>Metoda sběru dat.....</i>	66
5.1.4	<i>Etická stránka výzkumu</i>	68
5.1.5	<i>Způsob analýzy dat.....</i>	68
5.2	VÝSLEDKY VÝZKUMU	69
5.2.1	<i>Stručná charakteristika jednotlivých kategorií.....</i>	69
5.2.2	<i>Interpretace dat výzkumných rozhovorů</i>	69
5.2.3	<i>Shrnutí výsledků a naplnění cílů výzkumu.....</i>	84
5.3	DISKUSE	86
	ZÁVĚR.....	89
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	91
	SEZNAM OBRÁZKŮ:.....	95
	SEZNAM PŘÍLOH:	96
	PŘÍLOHY	I

Úvod

Diplomová práce propojuje dvě tematické oblasti, jež se staly předmětem zájmu v posledních dvaceti letech. Jednou je problematika výchovy a vzdělávání nadaných jedinců a druhou rozvoj profesionálního sportu. Základem profesionálního sportu je rozvoj pohybového talentu s cílem dosáhnout co nejlepších výkonů sportovců, kteří se sportu věnují jako své profesi. K rozvoji tohoto talentu se využívají specifické metody směřující k dosažení maximálního a zároveň harmonického rozvoje jedince. Výchova a vzdělávání nadaných jedinců je užitečná jak pro jedince, tak celou společnost. Proto si nadaní jedinci zaslouží specifický přístup, v našem případě ve školním vzdělávání.

Ve školním prostředí se rozvíjí především intelektové nadání, ale jedinci se sportovním talentem jsou také žáky a studenty. Takto talentované děti vstupují do vzdělávání stejně jako jejich vrstevníci. V začátcích povinné školní docházky nedochází k výraznému vzájemnému ovlivňování školy a sportu, ale s rostoucím věkem dítěte se vzájemný vztah prohlubuje, protože se začíná zvyšovat tréninkové a soutěžní zatížení sportovce.

Abychom respektovali harmonický vývoj jedince, je nutné hledat cesty, jak umožnit sportovně talentovanému jedinci kvalitní vzdělávání i sportovní trénink. Tím, že sportovci poskytneme možnost se co nejdéle vzdělávat, předcházíme možným rizikům spojeným s budoucím ukončením sportovní kariéry. Při jejím případném náhlém ukončení z důvodu zranění jedinec lépe zvládne přechod do normálního života. Stejně tak, pokud byla ukončena plánovaně. Proto jsme si jako téma diplomové vybrali školní vzdělávání sportovně nadaných žáků. Zajímá nás problematika vzájemného vlivu sportu a vzdělávání u vrcholových sportovců.

V úvodu je nutné zmínit, že z důvodu určité pojmové nejednotnosti vztahující se k definování pojmů nadání a talent, užíváme oba pojmy jako synonyma. Pokud hovoříme o sportovcích, jedná se o sportovce profesionální, vrcholové, nikoliv amatérské.

V diplomové práci se zabýváme školním vzděláváním, které vnímáme jako základní, v rámci povinné školní docházky, dále pak střední a terciální. Školní vzdělávání je ukončeno v našem případě z důvodu toho, že se sportovec věnuje sportu jako své profesi. Zahájení studia po ukončení sportovní kariéry vnímáme již jako další vzdělávání.

Problematiku vzdělávání sportovců shledáváme jako velmi aktuální vzhledem k tomu, že mladí sportovci ve věku okolo 15 let a výše jsou často nuceni vybrat si buď

vzdělávání, nebo profesionální sport. Mezi základní důvody patří vysoké tréninkové a závodní zatížení sportovce vyplývající z nároků profesionálního sportu a nedostatek podmínek, které jim jsou ve školách poskytovány. Nejsou to pouze školy, které by měly reagovat na tento aktuální trend, ale požadavek na podporu tzv. dvojí kariéry sportovců (propojení sportu a vzdělávání) by měl vycházet především ze sportovních svazů.

Evropská komisařka Androullou Vassiliou (2013, [online]) odpovědná za sport uvádí jednoznačný důvod, proč podporovat vzdělávání sportovců: *„Na každou sportovní hvězdu, jako jsou Cristiano Ronaldo, Rafael Nadal nebo Usain Bolt, připadají tisíce sportovců, kteří čelí složitým problémům, jak se přizpůsobit době po skončení své sportovní kariéry, pokud se na tento život již dříve nepřipravovali nějak jinak.“*

O tématu školního vzdělávání sportovců se u nás začíná výrazněji hovořit asi v posledních deseti letech v návaznosti na řešení této problematiky v rámci Evropské unie. Třídy pro sportovce nejsou novinkou, začaly vznikat už v druhé polovině 20. století, např. v roce 1975 vznikla sportovní třída v Praze na Gymnáziu Nad Štolou a dále vznikaly v Ostravě, Plzni a Bruntálu. Nyní existuje v rámci ČR 15 státních gymnázií zaměřených na vzdělávání sportovců. Cílem evropské i naší politiky pro následujících několik let je optimalizovat systém vzdělávání sportovců a podporovat dvojí kariéru.

Výzkumy v této oblasti vznikaly hlavně v rámci Evropské unie, která se zabývala především zjišťováním systému a podmínek pro sportovce v rámci členských zemí EU a následně vydala směrnice a doporučení, jimiž by se měly státy řídit. Z těchto výzkumů čerpáme v teoretické části. Zda proběhl výzkum u nás, se nám nepodařilo po prozkoumání různých databází dohledat. V teoretické části vycházíme z dostupné literatury zabývající se nadáním a vzděláváním nadaných žáků. Dále z legislativních dokumentů EU a ČR.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Cílem diplomové práce je vymezit teoretický kontext vzdělávání sportovně nadaných žáků a následně pomocí empirického kvalitativního šetření zjistit, jak sportovci popisují a hodnotí podmínky školního vzdělávání v rámci středoškolského studia.

Teoretická část má za cíl definovat základní pojmy a jako teoretický kontext směřuje k empirické části. V teoretické části nejdříve vysvětlíme pojem nadání a talent, uvedeme vybrané modely a druhy nadání a vyjmenujeme charakteristiky a problémy nadaných jedinců. Dále se budeme zabývat vzděláváním nadaných žáků a legislativní úpravou vzdělávání těchto žáků v českých školách.

Ve druhé části teorie uvedeme zvláštnosti sportovního talentu a nastíníme systém péče o sportovně talentovanou mládež v našem prostředí. Navážeme nejdůležitější částí teorie, jíž je kapitola o vzdělávání sportovně talentovaných žáků. V ní vymezíme základní pojem, a to *sportovně talentovaný žák*, dále se zaměříme na faktory, které ovlivňují vzdělávací dráhu sportovce, a budeme se zabývat strukturou jeho osobnosti. V závěru zachytíme vzdělávání sportovců v evropském kontextu a popíšeme systém vzdělávání sportovně talentovaných žáků v České republice.

Cílem empirické části je zjistit, jak popisují a hodnotí sportovně talentovaní žáci a vrcholoví sportovci¹ podmínky školního vzdělávání v českých školách s důrazem na střední školy. Odpověď na hlavní výzkumnou otázku budeme hledat prostřednictvím analýzy dat z empirického kvalitativního šetření. Očekáváme, že pomocí tohoto šetření zjistíme, jak sportovci nahlíží na podmínky školního vzdělávání a chápou problematiku vzdělávání v kontextu toho, že se věnují vrcholovému sportu.

¹ Pokud hovoříme o obou skupinách dohromady, používáme pouze sportovci. Z důvodu zaměření empirické části práce na obě skupiny sportovců, z nichž někteří byli také studenti vysokých škol, je v názvu práce uveden i termín student, i když je zaměřena především na žáky středních škol.

Teoretická část

1 Specifika nadání

1.1 Vymezení nadání

Nadání je fenomén, o kterém se stále více hovoří v laické i odborné veřejnosti. Nejedná se však o problematiku, která by byla zcela nová, spíše se nyní dostala do popředí zájmu. Rozdílů mezi tím, že někdo vykonává činnosti rychleji a kvalitněji, si lidé všímali již v dávné minulosti. Hledali příčiny, proč tomu tak je, a nejčastěji uvažovali o tom, že jsou tyto výjimečnosti „darem Božím“. Se vznikem věd, jako je filosofie, psychologie, pedagogika i genetika, se postupně začaly vyvíjet nové pohledy.

Začátek vědeckého zkoumání nadání se datuje na počátek 19. století, kdy došlo k výraznému pojmovému a obsahovému vymezení dané problematiky. (Průcha 2009, s. 471)

Nadání nejsou skupinou, která by byla v populaci zanedbatelná. Průcha (2009, s. 472) uvádí, že výskyt nadaných v populaci se dle odhadů pohybuje v rozmezí 3 % až 10 %. To jistě není malé množství, a proto by tito jedinci měli dostávat speciální péči, jež jim zabezpečí co nejlepší rozvoj, který bude přínosný jak pro ně, tak celou společnost. Protože právě nadání patří k té skupině jedinců, kteří posouvají lidské možnosti dál.

1.1.1 Pojmy nadání a talent

Na základě nových poznatků vznikly pojmy vázající se na způsobilost vykonávat určitou činnost: vlohy, schopnosti, talent, nadání a potenciál.

Vloha je vrozený základ individuálního rozvoje schopnosti. Schopnosti jsou individuální vlastnosti, které jsou podmínkou pro úspěšné vykonávání jedné či více činností. (Farková 2008, s. 104)

Vymezení termínů talent a nadání je nejednotné. Oba pojmy jsou u autorů zabývajících se touto problematikou vnímány ve dvou rovinách. Jedna skupina autorů je chápe jako odlišné, druhá je používá jako synonyma. Autoři, kteří definují oba pojmy odlišně, vnímají ve většině případů talent jako nadřazený nadání. Druhé pojetí je vhodné vzhledem k mezinárodní terminologii, protože některé jazyky, např. francouzština, polština a maďarština, používají pouze pojem talent a obdobný termín, jako je v našem

jazyce nadání, nemají. V anglicky mluvících zemích tuto nejednoznačnost vyřešili zavedením pojmu „gifted and talented“.

Pokud se podíváme na původ obou slov, talent je řeckého původu a původně označoval váhovou a měnovou jednotku. Ve významu označující nadání se začal užívat v období křesťanství vlivem biblické metafor. Talent je zde vnímán jako dar, který je nutné rozvíjet a dobře s ním hospodařit, jinak o něj člověk může přijít. Nadání má slovesný základ ve slově „dát“ a znamená něco darovaného, co člověk nemůže ovlivnit. (Dočkal 2005, s. 24)

V našem prostředí není rozdíl mezi termíny nadání a talent ostře vymezen. Pojem talent se nejvíce užívá především ve sportovní a umělecké oblasti, nadání je spojováno s intelektovou a vzdělávací oblastí. Jejich význam je však stejný. Jako pojmy ekvivalentní je používají např. Machů (2010), Hříbková (2010), Jurášková (2006), Fořtík, Fořtíková (2007). Také česká legislativa nerozlišuje mezi oběma pojmy a hovoří o vzdělávání nadaných a mimořádně nadaných žáků. Proto budeme oba pojmy vnímat v této práci jako synonyma. Výhodou slova talent je jeho možné chápání jak pro jev, tak pro nositele tohoto fenoménu.

Dočkal (2005, s. 24) se velmi kriticky vyjadřuje k užívání obou pojmů jako odlišných a hovoří dokonce o tom, že se jedná o mýtus, jenž do reality vnesli v minulém století vědci, kteří se snažili o naplnění obou pojmů a neuvažovali nad jejich obsahem. Doporučuje tedy užívat oba pojmy jako synonyma.

Poslední pojem, který se užívá, je potenciál. Hříbková (2009, s. 155-156) hovoří o potenciálu jako o obecné míře nadanosti a předpokladu pro jakýkoliv výkon.

1.1.2 Definice nadání a talentu

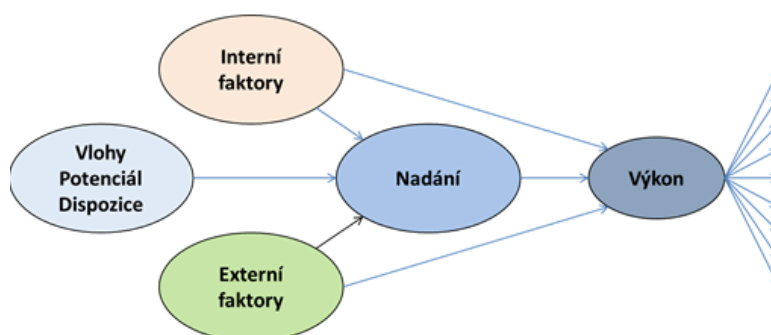
Dle dostupné literatury zabývající se nadáním se lze shodnout, že je známo sto až sto padesát různých definic a koncepcí nadání. Již z uvedeného počtu se předpokládá, že existují různé pohledy na obsah pojmu, tzn. že existuje určitá pojmová nejednotnost. Pro srovnání uvedeme několik z našeho pohledu nejvýznamnějších definic.

Pohled na nadání jako na soubor schopností (rozumové, motorické aj.) uvádí Průcha (2009, s. 471): „*V obecné rovině lze nadání a talent chápat jako soubor schopností, které umožňují jedinci podávat nadprůměrný, výjimečný výkon, ať už v jediné, úzce vymezené oblasti, nebo v řadě rozmanitých okruhů lidského snažení.*“

V současném pohledu na nadání se dle stejného autora uplatňuje tzv. multidimenzionální pojetí. To znamená, že nadání a talent jsou formovány vzájemným

působením mimořádných schopností, osobnostních faktorů, faktorů prostředí a dalších proměnných (např. štěstí, náhoda).

Obrázek 1 ukazuje faktory, které dle multidimenzionálního pojetí působí na rozvoj nadání. Jedná se o vlohy, potenciál a dispozice, interní faktory (motivace, osobnostní charakteristiky) a externí faktory (rodina, prostředí). Dále vidíme, jak dědičnost a faktory prostředí ovlivňují rozvoj nadání a jak se individuální dispozice transformují přes projevené nadání do výkonu v různých činnostech. (Laznibatová 2012, s. 41)

Obrázek 1 Faktory determinující rozvoj nadání (Laznibatová 2012, s. 40)

Protože se zabýváme nadáním vzhledem k pedagogické praxi, uvádíme první komplexní definici nadání z pedagogického hlediska a také jednu z nejznámějších definic nadaných jedinců, kterou vytvořil v 70. letech 20. století na základě širokospektrálního šetření na amerických školách s. P. Marland.: „*Nadané a talentované děti jsou ty děti, které jsou identifikovány kvalifikovanými profesionály a které jsou vzhledem k výjimečnému potenciálu schopné vysokých výkonů. Tyto děti potřebují k realizaci svého přínosu pro společnost vzdělávací program a servis, který není běžně poskytován školami. Děti, schopné vysokého výkonu jsou ty, které vykazují úspěch nebo potenciální schopnosti v některých následujících oblastech: všeobecné intelektové schopnosti, specifické akademické schopnosti, tvořivé nebo produktivní učení, vůdčí schopnosti, umělecké schopnosti, psychomotorické schopnosti.*“ (in Jurášková 2006, str. 14)

S pojmem potenciál pracuje ve svém pojetí také Škrabánková (2012, s. 17). Nadaný žák je ten, který má diagnostikovaný potenciál vlastností a schopností v intelektové, sociální, motorické nebo estetické oblasti. V těchto oblastech podává výkony vyšší než běžná populace a je možné jeho potenciál rozvíjet.

1.1.3 Druhy nadání

Nadání se může projevovat u jedince v různých oblastech a je možné ho členit do několika kategorií. Výčet druhů nadání je poměrně široký u jedinců se mohou také různě kombinovat jednotlivé druhy nadání, tzn. že jedinec může být nadaný ve více oblastech. Konkrétních druhů nadání je velké množství, uvádíme proto nadřazené složky, které zastřešují jednotlivé specifické oblasti.

Jednou z možností, jak klasifikovat nadání, je dělení na vertikální a horizontální. Horizontální nadání se váže na druh činnosti, ve které nadaný vyniká, hovoříme tedy o nadání hudebním, matematickém, sportovním apod. Při vertikální klasifikaci nadání se jedná o rozlišení na nadání latentní a manifestované. Latentní nadání znamená potenciál podávat mimořádné výsledky v budoucnosti, manifestované (aktuální) nadání se projevuje již v dosahování vysokých výkonů v současné době, např. ve škole. (Hříbková 2009, s. 48)

Pokud se budeme dále věnovat horizontálnímu dělení, autoři se v podstatě na jednotlivých druzích shodují. Uvádíme jako příklad dělení podle Juráškové (2005, s. 21):

- intelektové (nadprůměrné intelektové schopnosti),
- akademické (vysoké schopnosti pro akademickou oblast),
- tvořivé (vysoké schopnosti pro tvůrčí oblast),
- vůdčí (vysoké schopnosti k řízení druhých lidí),
- umělecké (vysoké schopnosti pro vizuální a výtvarné schopnosti nebo performační oblast – hudba, tanec),
- atletické (sportovní),
- praktické (manuální oblast).

Členění nadání je prakticky nevyčerpatelné. Machů (2010, s. 29) k tomu dodává, že jednotlivé druhy nadání a talentu je nutné chápat jako vzájemně propojené funkční struktury určitých vlastností jedince, tedy že nelze vnímat konkrétní druhy jako samostatné, protože vždy se na konkrétním nadání projevuje více oblastí.

Pro zajímavost uvádíme jiný pohled na nadání, jehož autorem je A. J. Tannenbaum (in Hříbková 2009, s. 23). Ten dělí nadání z hlediska jeho potřeby pro společnost na vzácné, obohacující, vymezené a neobvyklé. Vzácné nadání je takové, které je ve společnosti ojedinělé a vede k formování společnosti. Lidé obdařeni obohacujícím nadáním obohacují společnost a kultivují myšlení a svět pomocí nových děl či objevů. Vymezeným nadáním jsou označovány vysoké výkony jedinců pracujících v povolání učitel, sociální pracovník či právník vyžadující více talentu než vzdělání. Posledním typem

je nadání neobvyklé. Takto nadání jedinci vynikají v oblastech za hranicemi lidských možností.

Tento pohled nám umožňuje vnímat nadání jako jev důležitý pro společnost, a proto je nutné zabývat se tím, jak jej rozvíjet.

1.2 Přístupy k nadání a vybrané modely nadání

Ve světě existují dva rozdílné přístupy k vnímání nadání, které ovlivňují celkovou pedagogickou péči. Prvním z nich je východní postoj, který vychází z přesvědčení, že nějaké nadání má každé dítě (např. Čína, Japonsko). Druhý, západní postoj, předpokládá, že nadané děti jsou pouze některé (např. USA, Velká Británie).

Otázku nadání a vzdělávání nadaných mají jednotlivé státy zakotvenu v zákonech. Nejvíce se jí zabývají v USA. V Evropě pečují o nadané v Německu, Nizozemsku a Velké Británii. Naproti tomu žádné programy pro nadané nevytvářejí ve skandinávských zemích. Je to pravděpodobně dáno tím, že např. ve Švédsku je systém vzdělání založen na myšlenkách absolutní rovnosti a demokratických hodnotách. (Průcha 2009, s. 472)

Tezi, že „nějaké nadání má každý“, pokládá za překonaný a vyvratitelný Laznibatová (2012, s. 12-13). Při tomto výroku odkazuje na zahraniční i domácí literaturu a autory, kteří zdůrazňují, že ne všichni máme nadání. To, že se péči o nadané věnují více vyspělé státy, zdůvodňuje skutečností, že nadané ve vyspělých zemích považují za bohatství státu, a proto jim přizpůsobují výuku.

1.2.1 Historické kořeny současných pohledů na nadání

O nadané jedince, jak už jsme uvedli, kteří vykonávali činnosti rychleji a kvalitněji než ostatní, se zajímali filozofové, psychologové, lékaři a další odborníci již v dávné minulosti. Současné pojetí problematiky nadání se opírá o historické přístupy, které se staly podkladem pro vznik nových přístupů. Hříbková (2009, s. 14-39) rozlišuje na základě pedagogicko-psychologického přístupu čtyři linie úvah o studiu nadání formující se od starověku do počátku 20. století. Hovoří o patologické, biologické, psychoanalytické a environmentální linii.

Patologická linie sahá hluboko do minulosti ke starověkým filosofům, např. k Platónovi. Předpokladem patologické linie je vztah mezi genialitou a psychickou nebo somatickou chorobou, neboli že vznik talentu je ovlivněn psychickou či jinou chorobou.

Biologická linie charakterizuje talent jako projev neobyčejných duševních schopností člověka a zvláštního ústrojí organismu. Rozhodující podíl na duševních výkonech mají biologické faktory jako např. tvar a velikost hlavy, mozku apod. Tato linie uvádí dědičnost jako hlavní podstatu talentu.

Psychoanalytická linie upřednostňuje úlohu motivačních činitelů při vysvětlování mimořádných výkonů v oblasti inteligence a tvořivosti.

Enviromentální linie hovoří o závislosti nadání a schopností na vnějších podmínkách, tedy sociokulturním prostředí. Zdůrazňuje vliv výchovy a vzdělávání.

1.2.2 Přístupy ke studiu nadání formující se během 20. století

Během 20. století se rozvíjely v návaznosti na historické poznatky, které jsme uvedli výše, tři hlavní teoretické přístupy ke studiu nadání. Jedná se dle Hříbkové (2009, s. 8) o kognitivní, osobnostně-vývojový a sociálně kulturní přístup. Na vznik těchto přístupů měli vliv filozofové, pedagogové, psychologové, lékaři a jiní odborníci, kteří na základě poznatků vytvářeli modely nadání, vzdělávací strategie a programy. V následujícím odstavci uvádíme jednotlivé charakteristiky přístupů dle Hříbkové (2009, s. 50-151).

Kognitivní přístup je nejstarší, rozvíjel se na počátku 20. století, kdy docházelo ke vzniku prvních inteligenčních testů a výzkumů v oblasti kognitivních schopností. Jeho základem, jak je z názvu patrné, je především zkoumání kognitivních schopností a inteligence, tedy nadání intelektového. Společným prvkem autorů kognitivního přístupu je myšlenka, že nadání je ovlivněno především geneticky, je neměnné a vliv prostředí má na něj pouze malý vliv. Za hlavního představitele je považován L. M. Terman, který se během 1. poloviny 20. století věnoval rozsáhlým způsobem problematice nadání jako vysokému stupni rozvoje rozumových schopností.

Osobnostně-vývojový přístup se objevil v polovině 20. století. Začalo se zkoumat, co vše ovlivňuje nadání. Výsledky ukázaly, že nadání je ovlivněno také dalšími osobnostními charakteristikami, a nikoliv pouze inteligencí. Nový přístup byl ovlivněn vznikem humanistické psychologie, která nadání chápe jako multidimenzionální fenomén ovlivněný celou osobností jednotlivce. Hlavními představiteli tohoto přístupu jsou J. s. Renzulli a F. J. Monks.

Sociálně-kulturní přístup vznikl před cca 25 lety v návaznosti na vznik kulturní psychologie. Kulturní psychologové se zabývali vlivem kultury na vývoj psychiky člověka. Tento přístup se od přístupu osobnostně-vývojového liší v tom, že při pohledu na nadání

zohledňuje vliv kultury. Autoři se shodují, že nadání má být zkoumáno z vývojového hlediska vztahujícího se k existující kultuře. Rodina, škola a vrstevnická skupina už nejsou důležitým pozadím vývoje, ale vývoj umožňují. K nejznámějším představitelům sociálně-kulturního přístupu patří A. J. Tannenbaum.

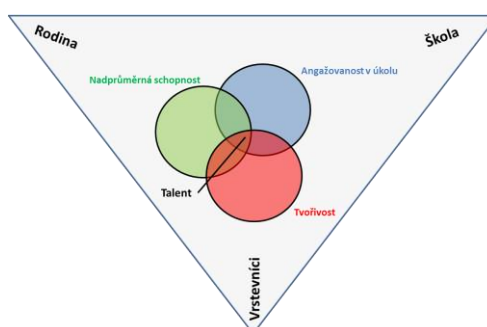
1.2.3 Modely nadání

V předchozí kapitole jsme popsali, jak se vyvíjely pohledy na nadání z historického hlediska. Nyní se zaměříme na modely nadání, které se nejvíce uplatňují v současné pedagogické praxi a vychází z uvedených pohledů. Tyto modely nahrazují v moderní literatuře dlouhé slovní definice, protože svojí přehledností dokáží lépe vystihnout podstatu nadání. Vybrané modely zobrazují nadání jako vnitřní podstatu danou dědičností a vnějšími činiteli, které vedou k vyústění předpokladové složky nadání do nadprůměrných výkonů. Modely jsou rozmanité a lze je využít v různých oblastech talentu u různých skupin.

První z uvedených modelů patří v současné době mezi nejpoužívanější. Autor druhého modelu popisuje podmínky, za jakých se dá hovořit o jedinci jako o nadaném. Poslední model je nejkomplexnější a pro pedagogickou praxi nejužitečnější, protože zdůrazňuje roli učení. Obrázky a popis vychází z Machů (2010, s. 24-26).

1. Monksův – Renzulliho model nadání

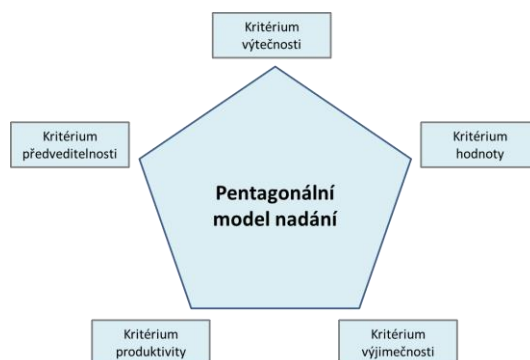
Renzulli vytvořil model tří kruhů, ve kterém je nadání výsledkem interakce tří složek: nadprůměrných všeobecných a/nebo specifických schopností, tvořivosti a angažovanosti v úkolu (motivace). Renzulliho model rozšířil Monks, který se snažil sjednotit psychologický, pedagogický, sociální a vývojový pohled na nadání. Doplnil Renzulliho model o sociální složku, vliv školního prostředí, rodiny a vrstevníků. Předností tohoto přístupu je pohled na nadání jako na souhrn komponent osobnosti člověka a vlivu prostředí.

Obrázek 2 Monksův-Renzulliho model nadání

2. Sternbergův pentagonální model nadání

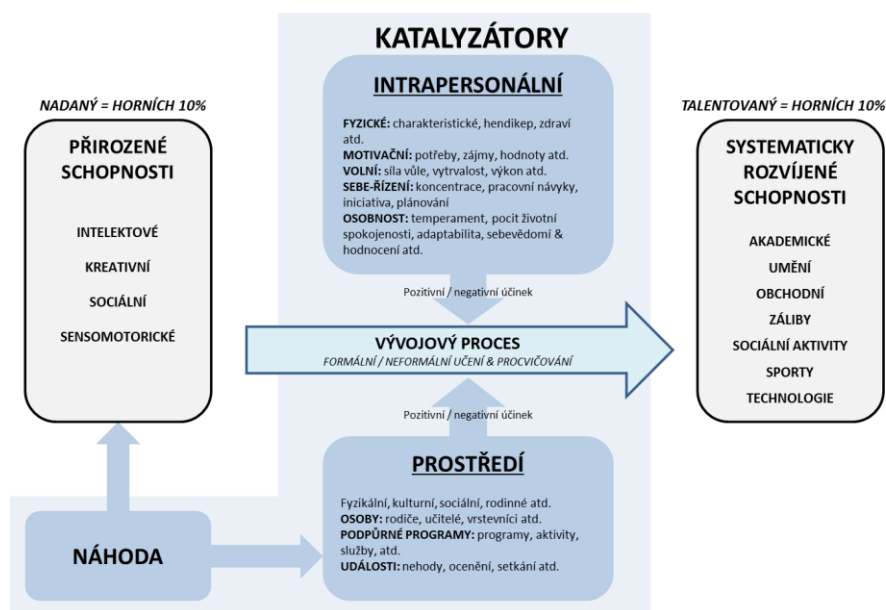
Abychom o jedinci mohli mluvit jako o nadaném, musí splňovat dle Sternberga určitá kritéria. Jedná se o kritérium výtečnosti (jedinec musí vynikat nad vrstevníky); předveditelnosti (výtečnost jedince musí být měřitelná); hodnoty (jedincovy schopnosti musí být oceněny společností); produktivity (oblast, v níž vyniká, musí vést k produktivitě); výjimečnosti (dovednosti jedince jsou na velmi vysoké úrovni).

Obrázek 3 Sternbergův pentagonální model nadání

3. Diferencovaný model nadání a talentu

Relativně samostatným je model F. Gagného. Gagné vychází z předpokladu, že nadání je přirozená schopnost podávat nadprůměrné výkony v jedné nebo více oblastech a talent jako schopnost rozvinutá, získaná systematickou přípravou. Ve svém modelu rozlišuje čtyři druhy nadání: intelektové, tvořivé, socioafektivní a senzomotorické. Gagného model ukazuje, že do rozvoje talentu vstupují faktory prostředí, vývoj, intrapersonální charakteristiky a náhoda. Tento model podává jiný pohled na nadání než modely předchozí. Vychází z vrozených schopností, které mohou být za správného působení vnitřními a vnějšími faktory rozvinuty do podoby talentu.

Obrázek 4 Gagného diferencovaný model nadání a talentu

1.3 Charakteristiky a problémy nadaných

V této kapitole se zaměříme na to, čím jsou nadané děti charakteristické vzhledem k běžné populaci a zda jejich nadání může přinášet také nějaké problémy. Výčtem charakteristik nadaných dětí, především jejich osobnostních rysů, se zabývalo mnoho autorů. Zkoumalo se, jaké charakteristické rysy nadání mají a zda se u nich objevují obdobné osobnostní rysy.

Jako první se zabýval osobností nadaných již výše zmiňovaný L. W. Terman. Zjistil, že se nadaní odlišují od ostatních jedinců a i z hlediska osobnostních rysů jsou mezi nimi velké rozdíly. Vyznačují se silnou motivací, jsou ve škole úspěšnější, fyzicky vyspělejší a mají zájem o různé obory lidské činnosti. Dále na jeho práci navazovala L. s. Hollingworthová, která na základě kazuistik nadaných zkoumala jejich charakteristiky především z nekognitivní oblasti. Upozorňovala na velkou citlivost a zranitelnost těchto jedinců a jejich častou izolaci mezi ostatními dětmi. (Machů 2010, s. 15)

Roedell, Jackson, Robinson (in Hříbková 2009, s. 93) analyzovali výsledky výzkumů a přišli na to, že znakem nadaných v předškolním a školním věku je rozmanitost a diversita osobností. Přímo se jim tedy nepodařilo potvrdit hypotézu, že existuje vztah mezi nadáním a určitými osobnostními rysy.

1.3.1 Charakteristiky nadaných

Již jsme uvedli, že existuje mnoho druhů nadání. Pod skupinu nadaných můžeme zařadit jedince s různými schopnostmi, tzn. že se jedná o skupinu vnitřně velmi diferencovanou. Každý nadaný jedinec je individuální osobností a projevuje se odlišným druhem nadání, formou, projevem, osobnostními charakteristikami, motivací, kreativitou aj. Skupina nadaných je tedy velmi rozmanitá.

Výčet charakteristik je, jak již víme, poměrně složitý. Pro pedagogickou praxi se však ukázalo velmi užitečné charakterizovat nejtypičtější vlastnosti nadaných, které byly na základě zkoumání této problematiky stanoveny odborníky. Tyto charakteristiky pomáhají učitelům rozpoznat nadání jedince a seznámit se s jeho pocity, chováním a potřebami.

Abychom mohli hovořit o tom, že je dítě nadané, je nutné, aby se u něj vyskytovalo několik těchto charakteristik současně. U každého dítěte se můžou objevit některé z uvedených projevů, ale ani jejich projev automaticky neznamena nadané dítě. Vždy je dobré, pokud se domníváme, že je dítě určitým způsobem výjimečné, svěřit jej do rukou odborníka, který má k dispozici baterii diagnostických nástrojů a nadání potvrdí či naopak. Identifikace nadání je prvním důležitým krokem a měla by vést k tomu, abychom zvolili vhodné aktivity pro rozvoj nadání dítěte.

Protože existuje mnoho výčtů charakteristik od jednotlivých autorů, nebudeme je zde uvádět. Pokusíme se uvést ty, které se nám zdají důležité vzhledem k zaměření práce. Čerpáme z těchto autorů: Machů (2010); Jurášková (2006); Hříbková (2009); Monks, Ypenburgová (2002); Fořtík, Fořtíková (2007); Dočkal (2005). Charakteristiky nadaných rozlišujeme na znaky obecné, kognitivní, afektivní a motorické.

Obecné charakteristiky

Nadaní jedinci se odlišují v předčasném vývoji, tzn. že mohou vzhledem ke svým vrstevníkům začít dříve mluvit, chodit, číst a mít specifické zájmy. Talentovaní se vyznačují vysokou motivací a vědomými cíli. Mezi další charakteristiky patří vysoká kreativita a fantazie. Jsou schopni podávat vyšší výkony a mají vlastní tempo a postupy. Nadané děti se rychleji učí, jsou bystřejší a šikovnější. Mezi jejich osobnostní charakteristiky patří zvědavost, ctížádost, vytrvalost v oblasti zájmu a velké množství energie. Zajíímají se o věci, které obvykle přitahují až starší děti.

Kognitivní charakteristiky

Kognitivní charakteristiky se vážou především na nadání intelektové, ale některé znaky se mohou objevit i u jiných druhů nadání. Významný rozdíl nadaných je v jejich myšlení, které je komplexní, rychlejší a pružnější. Vynikají v analyticko-syntetickém a také abstraktním myšlení. Další charakteristikou je vynikající paměť, především co se týče uchovávání informací. Díky tomu se nemusejí tolik učit. Nadaní dokážou hlavně v oblasti svých zájmů dlouhodobě zaměřit pozornost a také řešit více problémů najednou.

v dětském věku se jako důležitý znak objevuje předčasnost mluvení, bohatá slovní zásoba a také spontánní čtení před nástupem do základní školy. Rádi řeší problémy, jsou schopni vzhledu do nich a napadají je neobvyklá řešení. Vybírají si složitější úlohy. Ve školním prostředí jsou vnímáni jako bystří jedinci.

Afektivní charakteristiky

Nadaní jedinci preferují starší přátele, dokážou se přizpůsobit jejich jazyku, pokud s nimi hovoří. Mají smysl pro humor, kterému nemusejí jejich vrstevníci rozumět. Často jsou perfekcionista a mají strach, aby vše zvládli. Neradi se mýlí a jsou citliví na kritiku. Nemají rádi, pokud je s nimi jednáno direktivně, k dospělému člověku často přistupují jako k rovnocennému partnerovi. Jsou kritičtí k sobě i autoritám. Jsou schopni sebeřízení. Vyjadřují expresivní vlastní názory a jsou často nekonformní. Můžou být velmi citliví až přecitlivělí. Mají také cit pro ladnost a harmonii.

Motorické charakteristiky

Jako charakteristika nadání se může objevit také předčasná chůze, nadaní můžou být schopni chodit před nedovršením prvního roku (běžné je mezi 12. a 18. měsícem). Mohou se u nich vyskytovat zjevné disproporce mezi intelektovým a motorickým vývojem. U intelektově nadaných může být tento vývoj v předstihu před motorickým, naopak mohou mít nezáměr o tělesné aktivity. S opačným problémem se můžeme setkat u sportovně nadaných.

1.3.2 Problémy nadaných

S problémy, které uvedeme, se můžeme u nadaných setkat ve školním prostředí, ale také v zájmových aktivitách, v rodině a ve společnosti. Tyto problémy mohou mít vnitřní nebo vnější příčinu. Vnější problémy vyplývají z jejich odlišnosti od ostatních jedinců,

dále z jejich výjimečnosti, která je ne vždy chápána okolím pozitivně. Vnitřní problémy jsou spojeny s vlastní osobností nadaného.

U nadaných jedinců může nastat problém s jejich asynchronním (nerovnoměrným) vývojem. Znamená to, že kognitivní vývoj může být rychlejší než fyzický a sociálně emocionální. U nadaných se můžou objevovat stejně jako u běžné populace různé poruchy, např. ADHD.

Nadaní si často nerozumí s jedinci stejného věku, můžou se cítit osamoceně a nepochopeně, proto vyhledávají starší kamarády. Také mohou mít problémy s navazováním vztahů a respektováním autorit, protože berou dospělého jako svého partnera. V hodinách můžou vyrušovat, jelikož se nudí nebo nejsou schopni se soustředit. Mohou být také přecitlivělí, především co se týče kritiky své osoby. (Dočkal 2005, s. 129)

Nadaní můžou podávat nadprůměrné výkony v jedné oblasti a naopak průměrné až podprůměrné v jiných oblastech. To, že je jedinci identifikováno nadání, ještě neznamená, že nadaný jedinec bude podávat vysoké výkony. Proto se může stát, že talentovaní nebudou schopni podávat výkony odpovídající jejich nadání. Pak je nutné hledat příčiny, proč tomu tak je. Nadaní žáci můžou trpět nedostatkem sebedůvěry, která plyne z jejich sklonu k perfekcionismu.

U nadaných se setkáváme také s učebními problémy. Intelektově nadaní si díky jejich schopnostem nevytvořili vhodné vyučovací návyky, protože je během počátečních fází studia nepotřebovali. Během vyučování mohou vyrušovat, což je způsobeno nedostatkem podnětů. Neradi ztrácí čas v oblasti, která jim nejde. Proto se může stát, že v některých vyučovacích předmětech můžou mít horší výsledky, protože je daný předmět nebaví, nikoliv z důvodu, že by jej nezvládli. (Jurášková 2006, s. 32)

Dále existují specifické skupiny nadaných, které jsou vnímány jako rizikové a vyžadují zvýšenou pozornost a speciální výchovně-vzdělávací proces. Jedná se např. o podvýkonné nadané, nadané dívky, handicapované nadané, nadané různého věku, nadané s extrémně vysokým IQ atd.

2 Vzdělávání nadaných žáků

V laické veřejnosti se často setkáváme s názorem, že nadané děti nepotřebují zvláštní výchovně-vzdělávací přístup. Jedná se o jeden z několika mýtů, které se o nadaných díky nedostatečným informacím říkají. Dalším je například představa, že nadání je vrozené a prostředí nemá na jeho vývin vliv a naopak, že rozvoje nadaných docílíme pouze zadáním úkolů navíc a že každý nadaný bude úspěšný ve všech oblastech. Jako nutné se ukazuje dodávat nové informace odborníkům i veřejnosti, aby se tyto mýty odbouraly a došlo ke změně postojů vůči podpoře a vzdělávání nadaných. Více o mýtech v Laznibatová (2012, s. 49-52).

Problematikou vzdělávání nadaných se zabývají státy po celém světě. Přístup každého státu je ovlivněn vzdělávací politikou v podobě legislativních úprav, ale také tradicí, jakou vzdělávání nadaných v dané zemi má. V jednotlivých zemích vznikají centra, která se specializují na provádění výzkumů a vytváření programů pro nadané. Vzděláváním nadaných žáků se zabývají všechny vyspělé státy, protože nadání jedinci patří mezi skupinu těch, kteří díky výjimečným schopnostem přinášejí společnosti nové poznatky a objevy. Nejvíce aktivní oblastí, která se v současné době zabývá vzděláváním nadaných, je vedle USA především Čína. V Evropě můžeme jmenovat Německo a Velkou Británii.

Že speciální přístup k nadaným dětem má smysl, ukazuje příběh Billa Gatese, zakladatele Microsoftu. Jako nadané a podivínské dítě navštěvoval speciální soukromou školu pro práci s nadanými dětmi, poté Harvard, následně se stal visionářem v oblasti IT a také nejbohatším člověkem planety. (Petráš 2012, s. 48)

Historie péče o nadané děti v celosvětovém měřítku sahá do první poloviny 20. století. Rozvoj byl ovlivněn především výzkumy v oblasti inteligence a osobnostních projevech nadaných dětí, které prováděl L. M. Termanovi. Na jeho práci navazovala L. s. Hollingworthová, profesorka Kolumbijské univerzity nazývaná také jako „matka výchovy nadaných dětí“. Na konci 40. let 20. století vznikaly v USA nové školy a programy pro nadané. Problematice nadání se začala věnovat také Evropa. Historií péče o nadané se podrobněji věnuje Machů (2005, s. 11-18).

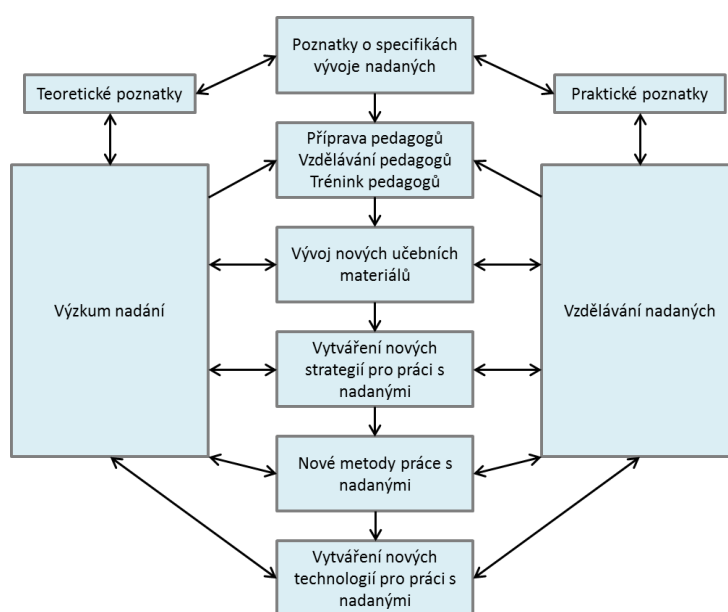
Téma péče o nadané žáky se začíná v našem prostředí objevovat v 60. letech 20. století jako reakce na celosvětovou situaci rozvoje péče o nadanou populaci. Začaly vznikat výběrové třídy pro nadané a od konce 70. let dochází k výzkumům v této oblasti.

Po roce 1989 jsou zakládána různě zaměřená gymnázia a problematika péče o nadané žáky se stále více dostává do popředí zájmu. Až po roce 2000 se začíná řešit vzdělávání nadaných žáků systémově. Nejdříve je uvedeno v tzv. Bílé knize – Národním programu rozvoje vzdělávání v České republice (2001) a poté v Dlouhodobém záměru vzdělávání a rozvoje výchovně-vzdělávací soustavy České republiky (2002). V roce 2005 vešel v platnost nový školský zákon č. 561/ 2004 Sb., který zakotvuje péči o nadané žáky v platné legislativní normě. Dříve nesourodý systém je nahrazován komplexnější koncepcí, nejedná se však o situaci optimální. Ale jak uvádí Petráš (2012, s. 48), nejednotná práce s nadanými a přístup k nim je celosvětový problém.

2.1 Systém vzdělávání nadaných žáků

Vzdělávání nadaných žáků je složitým systémem zahrnujícím jednotlivé oblasti, které spolu navzájem souvisí. Pro přehlednost uvádíme obrázek dle Laznibatové (2012, s. 20), která v něm popisuje systém edukace nadaných na Slovensku. Domníváme se, že jej lze využít i jako obecný model, protože výstižně popisuje všechny základní prvky, které jsou nutné ve vzdělávání nadaných.

Z obrázku je patrné, jak spolu jednotlivé prvky souvisí. Mezi teorií, v podobě výzkumu, a praxí, tzn. vzděláváním, stojí tvorba programů, materiálů, ale především příprava pedagogů pro práci s nadanými, protože kvalitní učitel vzdělaný pro výuku nadaných je základem konečného efektu výchovy a vzdělávání.

Obrázek 5 Základní prvky systému vzdělávání (Laznibatová 2012, s. 20)

Základním prvkem v efektivním vzdělávání nadaných je kvalitní identifikace nadání, druhým je kompetentní pedagog a posledním je vhodný vzdělávací program. Při tvorbě konkrétní vzdělávací koncepce je pak nutné vycházet z následujících tezí (Lazníbatová 2010, s. 52):

1. Dokonale zjistit podstatu nadání, odstranit bariéry v myšlení a odbourat panující mýty.
2. Připravit podmínky pro vzdělávání, rozvíjení a podporování nadání, pro efektivní práci s nadanými ve škole.
3. Zohlednit specifika ve výchovně-vzdělávacím procesu a akceptovat potřeby nadaných.
4. Najít efektivní způsoby, jak posunout nadané od potenciálu k výkonu.
5. Zabezpečit optimální rozvoj osobnosti nadaného.

2.2 Cíle vzdělávání a vzdělávací potřeby nadaných žáků

Nadaní žáci jsou specifickou skupinou s charakteristickými projevy, která potřebuje zvláštní péči a vzdělávací podmínky. Patří do ní žáci různého věku (předškoláci, adolescenti) a nadání, ale také specifické skupiny jako jsou nadaní žáci s handicapem, nadaní se specifickými poruchami učení apod. Tito žáci mají odlišné vzdělávací potřeby, na které je nutné ve vzdělávacím procesu myslet.

Znalost vzdělávacích potřeb nadaných je předpokladem pro stanovení specifických výchovně-vzdělávacích cílů, které jsou základem každého pedagogického procesu. Můžeme je shrnout do následujících okruhů (Jurášková 2005, s. 45; Machů 2010, s. 80; Mazáčová 2011 [online]):

1. Potřeba stimulace a odpovídajícího kurikula

Nadaní potřebují kurikulum odpovídající jejich nadání a podněty, které je budou přiměřeně stimulovat. Pro zabezpečení podnětů je nutné uzpůsobit obsah, metody a formy vyučování.

2. Potřeba individuálního přístupu

K nadaným dětem přistupujeme individuálně dle jejich nadání, věku, schopnostem, zájmům a osobnostním charakteristikám.

3. Potřeba pedagoga pro práci s nadanými dětmi a dalšího odborného personálu

O nadané žáky by se měl starat kompetentní pedagog v této oblasti a dále školní psycholog, výchovný poradce, popřípadě mentor nebo asistent učitele.

4. Potřeba rozvoje specifických schopností a zájmů

U nadaných rozvíjíme nejen jejich talent, ale snažíme se kompenzovat problémové stránky osobnosti. Objevujeme zájmy dítěte a rozvíjíme je pomocí obohacujících aktivit.

5. Potřeba odpovídajících programů pro vzdělávání nadaných

Nadaní potřebují zvláštní programy, které respektují jejich specifika. Tyto programy by měly zajistit vhodné podmínky pro rozvoj nadání a umožnit žákům využít jejich potenciál.

6. Potřeba kontaktu s vrstevníky podobného nadání

Nadaní se v běžné třídě můžou cítit osaměle, proto potřebují partnery pro komunikaci, kteří mají podobné zájmy. Poskytujeme jim ale možnost komunikovat i s ostatními žáky, abychom předešli sociálním problémům.

V návaznosti na stanovení edukačních potřeb můžeme definovat obecný cíl vzdělávání nadaných, kterým je: *„Usměrňování osobnosti nadaných tak, aby co nejefektivněji zhodnocovali své nadání, pracovali samostatně, tvořivě a se zájmem a dokázali se co nejoptimálněji adaptovat do různorodého sociálního kontextu* (v rámci rodiny, pracovního, zájmového kolektivu apod.).“ (Jurášková, 2006, str. 47) Konkrétním cílem je rozvíjet silné stránky osobnosti, kompenzovat slabší stránky a pomocí prevence eliminovat osobnostní problémy nadaných, které mohou pramenit z asynchronního vývoje, poruch učení, dvojího nadání apod.

Dále stanovujeme podmínky vzdělávání tak, aby bylo dosaženo jejich optimálního rozvoje. Vedle cílů bychom neměli v modifikaci podmínek zapomínat na konkrétní druh nadání jedince a také jeho osobnost.

2.3 Identifikace nadaných žáků

Prozatím jsme charakterizovali nadané děti a nyní se budeme zabývat jejich vyhledáváním. Vyhledávání nadaných je proces, kterým se zjišťuje přiměřenost účasti

žáků (studentů) v edukační nabídce, která byla vytvořena a určena pro tuto populaci. (Hříbková, 2009, str. 153) Identifikace není procesem, který je osamocený, ale je součástí výchovy a vzdělávání a podřizuje se jejím cílům. (Dočkal, 1987)

Nutné je rozlišovat mezi pojmy identifikace a výběr nadaných, protože se jedná o dva odlišné termíny, které jsou často nesprávně používány jako ekvivalentní. Identifikace znamená vyhledávání jedinců, kteří svými předpoklady vyhovují požadavkům pro vstup do edukační nabídky pro nadané děti. (Hříbková, 2009, str. 153) Výběr nadaných spočívá ve vyhledávání pouze nejúspěšnějších jedinců v projeveném nadání. (Průcha 2009, s. 473) Pokud porovnáme oba výklady jednotlivých pojmů, můžeme vidět, že se jedná o dva odlišné procesy, které se liší především v cílové skupině.

Cílem identifikace je vyhledat děti, které svými předpoklady a potenciálem spadají do skupiny nadaných, určit druh a úroveň jejich nadání a následně vytvořit vhodné podmínky k jejich rozvoji. Identifikace by měla být součástí procesu výuky a měla by pomoci výuku zefektivnit v tom, že nám ukáže předpoklady a možnosti jedince a také jeho nedostatky.

Identifikace nadaných může probíhat záměrně, tzn. cílem je vyhledat nadané žáky, nebo nezáměrně. V tomto případě si rodiče nebo učitelé všimnou neobvyklých projevů dítěte mezi vrstevníky. (Jurášková 2006, s. 38)

Protože je identifikace citlivou záležitostí ve smyslu výběru žáků s určitými schopnostmi, je nutné, abychom se vyvarovali nepřesností a chyb, které může přinášet. To znamená, abychom neoznačili normálního jedince jako nadaného a naopak. Citlivou záležitostí je také nálepkování nadaných.

Základním předpokladem pro úspěšný identifikační proces je volba strategie. Při volbě strategie volíme celkový plán identifikace a vhodné metody testování. Volba identifikační strategie je ovlivněna několika faktory, např. cíli edukačního programu, druhem nadání, věkem nadaných aj.

Při identifikování můžeme využít různých diagnostických metod. Volba metod závisí na druhu nadání, které chceme identifikovat. Jiné metody budou uplatňovány při výběru talentů na sportovní školy a sportovní gymnázia, na konzervatoře, umělecky založené školy apod. Škála metod může být velmi široká. Metody pro identifikaci intelektového nadání uvádí např. Hříbková (2009, s. 166-167).

2.4 Podmínky vzdělávání nadaných žáků

Na základě výše zmiňovaných vzdělávacích potřeb nadaných žáků a cíle vzdělávání je nutné utvářet vhodné vzdělávací podmínky pro rozvoj nadaného žáka. Vytváření podmínek pro vzdělávání nadaných žáků by mělo být cílem školské politiky. Podmínkami pro vzdělávání se rozumí úpravy vzdělávání, a to organizační, materiální, personální a psychosociální.

Popis podmínek by měl naznačit možnosti školy – co má škola k dispozici, co může využívat pro výuku i další činnosti žáků, jaké podmínky a zázemí mají samotní učitelé, případně jaká omezení má škola a jak chce podmínky do budoucna měnit ve prospěch kvalitnějšího vzdělávání. (RVP GSP 2007, s. 96 [online])

2.4.1 Organizační podmínky

Organizačními podmínkami se rozumí uplatňování zásad vzdělávání nadaných, vytváření vhodných vzdělávacích programů pro nadané, zajišťování odpovídajících forem a metod výuky a hodnocení pro nadané žáky. Organizační podmínky musí být v souladu s platnými legislativními normami. Dále je třeba zvolit optimální režim vyučování v harmonii s věkovými dispozicemi a potřebami žáků ve shodě s cíli, obsahem a efektivními způsoby učení (režim studia a práce, relaxace, zájmové aktivity apod.).

1. Zásady vzdělávání nadaných žáků

Ve vzdělávání nadaných je klíčové uplatňovat zásady individualizace a diferenciaci. Individualizace znamená přizpůsobení výuky osobnosti nadaného. Žák má odpovědnost za obsah a tempo svého vzdělávání a stanovuje si vlastní cíle a vzdělávací strategie. Diferenciací je myšlena přiměřenost kurikula a učiva vlastnostem konkrétního žáka. (Škrabánková 2012, s. 42)

V praxi existují dva základní přístupy neboli strategie v přizpůsobování výuky nadaným žákům, a to akcelerace (urychlování) a enrichment (obohacení). Akcelerace znamená urychlení učebního obsahu, neboli poskytnutí učiva na vyšší úrovni nebo rychlejším tempem než žákovi přísluší vzhledem k jeho věku a úrovni. Obohacením je rozšíření a prohloubení učiva nad rámec běžně aplikovaných učebních osnov. Může být doplňkem běžné výuky nebo samostatným předmětem, výukovým blokem v odpoledních hodinách apod.

Akceleraci a obohacení lze aplikovat na různé druhy nadání. Uplatněním akcelerace ve výuce intelektově nadaných může být např. zařazení žáka do vyššího ročníku (více

o akceleraci intelektově nadaných Machů 2010, 82-93). Rozšíření výuky nad rámec běžných osnov se týká např. zařazení více hodin tělesné výchovy ve sportovních třídách. Konkrétní uplatnění ve výuce se děje prostřednictvím vhodných metod a forem výuky.

2. Metody a formy vzdělávání nadaných žáků

Výukové metody jsou chápány jako uspořádaný systém činností učitele i žáků za účelem dosažení výchovně-vzdělávacích cílů, které jsou konkrétně a přesně stanoveny.

Pro intelektově nadané děti budeme volit jiné metody a postupy práce než u žáků nadaných ve sportu. Obecně by výuka nadaných žáků neměla být stereotypní, proto je třeba, aby učitel na základě analýzy potřeb volil rozmanité výukové metody. U intelektově nadaných je vhodné zařazovat metody objevující, které umožňují žákům hledat vlastní řešení a rozvíjet kreativitu. (Podrobněji např. Machů 88-99) Vhodnými metodami pro danou oblast nadání se zabývají konkrétní didaktiky.

Při volbě forem edukace nadaných bychom měli rozlišovat podle několika kritérií. Mezi tato kritéria patří věk nadaného, druh a úroveň nadání a také preference rodičů. Čím je dítě mladší, tím méně bychom jej měli segregovat. Segregovaná výuka je vhodnější pro více nadané jedince. Např. hudebně nadání budou mít na konzervatoři lepší materiální i organizační zabezpečení. (Dočkal 2005, s. 163)

Formy vzdělávání nadaných žáků na škále integrace – segregace popisuje následující obrázek.

Obrázek 6 Formy vzdělávání nadaných žáků (Laznibatová 2012, s. 94)

Integrační forma vzdělávání nadaných je realizována prostřednictvím individuálních vzdělávacích plánů, pokud je nadaný žák ve třídě sám, nebo skupinově, pokud je více nadaných v jedné třídě. Integrovaná výuka jednoho žáka v běžné třídě klade vyšší nároky na učitele a nadaný se může cítit osaměle, jelikož nemá partnera se stejným

zaměřením. Ve skupinové formě mají jednak stejné partnery pro vzdělávání, jednak jsou i mezi ostatními žáky.

První separované třídy pro nadané se objevily ve 30. letech 20. století v USA. Výhodou homogenních tříd a škol je jejich plné zaměření na oblast nadání a tomu uzpůsobený vzdělávací program.

Výzkumy v zahraničí ukazují, že speciální školy pro mimořádně nadané žáky, kde pracují učitelé proškolení pro práci s nadanými a jsou připraveny vzdělávací programy, jsou vhodným řešením při vzdělávání nadaných. Ačkoliv je tento přístup často kritizován, protože dětem na běžných základních školách chybí chytré vzory, je seskupování žáků podle schopností nejčastějším řešením vzdělávání nadaných v zahraničí i na Slovensku. (Laznibatová 2012, s. 25)

Není tak důležité, zda je nadaný vzděláván integrovaně či segregovaně, ale je nutné vytvořit vzdělávací podmínky, které budou odpovídat jeho vzdělávacím potřebám. (Laznibatová 2012, s. 90) Nevýhodou vzdělávání nadaných žáků na běžných školách je nedostatek podmínek a pozornosti, které by měli mít. Naopak nevýhodou speciálních tříd pro nadané je izolovanost žáků od vrstevníků běžné populace.

Asi nejméně častým přístupem ke vzdělávání nadaných je domácí vzdělávání. V některých státech (USA, VB) je vcelku běžně používáno. U nás je možné pouze pro určitou skupinu žáků a nadání jsou tak vzdělávání v podstatě výjimečně. (Fořtíková, Novotný 2012, s. 10)

3. Programy vzdělávání nadaných žáků

V posledních letech se rozšířila možnost vzdělávat nejen nadané žáky pomocí podpůrných programů. Programem se rozumí taková edukační nabídka, která tvoří ucelený a dlouhodobý postup po stránce organizační i obsahové. Jedná se o institucionální programy (zřizované školami, poradenskými pracovišti, univerzitami aj.) individuální nebo skupinové různých forem. Programy mají za cíl rozvíjet silné stránky, kompenzovat problémy nadaných a působit preventivně na zmírnění osobnostních a sociálních problémů. (Hříbková 2009, s. 188-189)

Podle toho, na kterou oblast jsou zaměřeny, existují vyrovnávací programy, které se snaží rozvíjet slabé stránky, preventivní programy, jejichž cílem je předcházet problémům nadaných v sociální oblasti, a harmonizující programy, které mají nadaným zprostředkovat různé činnosti mimo jejich zájmy, aby nedocházelo k jejich jednostrannému rozvoji.

Pro školní prostředí bylo vytvořeno velké množství vzdělávacích modelů. Konkrétně je uvádí Jurášková (2006, s. 72-90). Mezi základní druhy patří akcelerační program, obohacující program, individuální a skupinový program. U nás se se zaváděním jednotlivých programů začíná. (Hříbková 2009, s. 191)

Tyto programy pro nadané žáky by měly dále zajišťovat a nabízet dostatek různorodých podnětů, prostředí s vysokou mírou motivace, podpory a pozitivním hodnocením (Mazáčová, 2011 [online]).

4. Hodnocení nadaných žáků

Hodnocení je nástrojem, který má velký vliv na další vývoj žáka, především na jeho motivaci, ale také na vnímání žáka okolím a jeho další studium. Mezi základní metody patří ústní a písemné zkoušky. Stále nejčastější formou je známkování, ale už se běžně používají i jiné formy, a to slovní hodnocení, sebehodnocení a hodnocení žáků navzájem.

Při hodnocení nadaných žáků bychom měli přihlídnout k jejich sebekritičnosti a citlivosti vůči kritice. Otázkou je, zda by měl být žák v běžné třídě hodnocen podle stejných kritérií jako ostatní žáci. Ve třídě, kde jsou všechny děti nadané, mohou učitelé celkově zvýšit nároky. Pokud bychom nadaného žáka hodnotili přísněji než ostatní v běžné třídě, bylo by to vůči němu netaktní a demotivující. Jestliže budeme hodnotit všechny děti dle stejných kritérií, nebudeme nadané motivovat k lepším výkonům. Jako vhodné se doporučuje doplnit známkování slovním hodnocením. (Machů 2010, s. 105)

Slovní hodnocení má výhodu v tom, že lze konkrétně vyjádřit, v jakých oblastech se žákovi daří a v kterých by bylo možné se zlepšit. Lze lépe žáka ocenit za jeho práci a motivovat jej do další činnosti.

Vhodným nástrojem je také sebehodnocení, kdy žák zhodnotí své silné stránky i nedostatky. Sebehodnocení pomáhá také k sebezpoznávání žáka.

Hodnocení nadaných by mělo mít především motivující a povzbuzující funkci. Při hodnocení dodržujeme zásadu individuálního přístupu, tzn. učitel hodnotí žáka individuálně a hodnocení říká pouze jemu. Podrobněji se hodnocením zabývá Jurášková (2006, s. 67-71).

2.4.2 Materiální podmínky

Materiálními podmínkami pro nadané žáky se rozumí především prostředí a pomůcky, kterými může být optimálně rozvíjeno nadání žáka. Jedná se o:

- prostory školy kromě běžných tříd jako jsou laboratoře, učebny vybavené pro výuku jazyků apod.,
- sportovní zázemí pro rozvoj sportovního nadání,
- zázemí pro rozvoj uměleckého talentu,
- studijní zóny, knihovny,
- učebnice a vhodné didaktické materiály a pomůcky, pracovní listy pro nadané,
- online prostředí,
- další prostory a jejich funkční vybavení nezbytné pro jiné vzdělávací či podpůrné aktivity nadaných.

2.4.3 Personální podmínky

Utváření personálních podmínek znamená zajistit odbornou a pedagogickou způsobilost pedagogických pracovníků, v tomto případě dostatek kompetentních odborníků pro vzdělávání nadaných žáků. Základním článkem, který rozvíjí nadání žáků ve školním prostředí, je učitel. Kromě učitelů vzdělaných pro práci s nadanými žáky se jedná o trenéry, odborníky rozvíjející hudební a jiné umělecké nadání apod. Dále sem patří také další fundovaní odborníci, např. školní psycholog a výchovný poradce.

Důležitou roli hraje u nadaných dětí kariérové poradenství, protože všeobecně nadané děti mívají často problém s výběrem profilace. (Fořtíková, Novotný 2012, s. 10)

Hovoří se také o vhodnosti zařazení dalších odborníků, kteří by se mohli starat o nadané. Jedná se asistenty pro nadané děti a mentory. Asistenti v našich školách působí především u integrovaných dětí se specifickými vzdělávacími potřebami, ale doporučují se i pro práci s nadanými dětmi. Jejich počet je však nízký. Mentor má svoji úlohu nejen v oblasti rozvíjení dovedností a kompetencí, ale pomáhá nadanému také v emoční a sociální rovině. Vytváří jedinci podmínky pro to, aby získal nové informace, postupy, návody apod. Poskytuje mu také zpětnou vazbu, podporuje ho, pomáhá zvyšovat sebedůvěru a snaží se mu porozumět. (Brumovská, Seidlová, Málková 2010, s. 16)

Pedagog pracující s nadanými dětmi by měl respektovat jejich charakteristiku a netypické projevy, to znamená mít pozitivní postoj k nadání dítěte. Při práci s nadanými

děťmi by měl být tolerantní a empatický k jejich odlišnostem, měl by dokázat pružně reagovat na nové situace a být profesionální. Předností je také srdečný a vřelý vztah k nadanému, který je nadaným oceňován. (Jurášková 2006, s. 121)

2.4.4 Psychosociální podmínky

Psychosociální podmínky znamenají ovlivňování příznivého klimatu ve školách, respekt všestranného rozvoje žáka, věkovou a individuální přiměřenost výuky a motivující systém hodnocení, soulad mezi náročností vzdělávání a odpočinkem.

Prostředí má v současném pojetí nadání důležitý vliv při utváření talentu. Tento předpoklad vychází z modelů nadání, které jsou uvedené v kapitole 1.2 této práce. Školní podmínky by měly být vhodně přizpůsobeny tak, aby podporovaly rozvoj nadaného. Znak podporujícího prostředí by měly být dle Juráškové (2006, s. 65):

- orientace na dítě (vycházet ze zájmů a potřeb žáka),
- nezávislost (podpora samostatnosti, vlastního hledání řešení),
- otevřenost (k novým myšlenkám),
- akceptace (akceptování názorů a nedirektivní pedagogický přístup),
- komplexnost (v přístupu k výuce),
- nekonkurenčnost (neporovnávat výkon žáků s cílem poukazovat na chyby),
- flexibilita (v přístupu k výuce, k hodnocení),
- mobilita (přístup k materiálům, k vybavení).

2.5 *Motivace nadaných žáků k učení*

V následující kapitole se budeme zabývat motivací nadaných žáků k učení. Zařazujeme ji jako teoretické východisko pro empirické šetření, ve kterém se zabýváme motivací sportovně talentovaných žáků ke vzdělávání.

Motivace stojí za tím, proč člověk dělá to co dělá. Dává nám odpověď na otázku, jaký cíl a smysl má chování jedince. Problematika motivace je jednou z nejsložitějších oblastí psychologie a znamená souhrn hybných činitelů v činnostech, v učení a v osobnosti, které podněcují, nebo naopak tlumí, aby člověk něco konal. (Čáp 1980, s. 66-67)

Motivace hraje ve školním prostředí jednu z nejdůležitějších rolí a je předpokladem k úspěšnému zvládnutí učení. Učení je aktivním procesem, a proto bez dostatečné motivace uspokojivě pravděpodobně nedopadne. Žákova motivace k učení je složitou

záležitostí zahrnující velký počet rozmanitých potřeb, citů, hodnot, dílčích motivačních momentů, které jsou odlišné interindividuálně (pokud srovnáme různé jednotlivce) i intraindividuálně (při srovnání jednotlivce v různém období jeho života). (Čáp 1980 s. 160)

V případě školní motivace se rozlišuje mezi vnitřní a vnější motivací. Vnitřní motivací rozumíme zájem o daný předmět, žák se učí proto, že učení je pro něj zdrojem poznání a uspokojuje jeho potřebu po vědění. Vnější motivace znamená uspokojování jiných potřeb, než je primární potřeba poznání, a je spjata s příslušnou učební činností zprostředkovaně. Zahrnuje odměnu, pochvalu od rodičů, prestiž, trest, přijetí na školu apod.

U každého jedince se objevují rozmanité dílčí potřeby, které ovlivňují jeho motivaci. Pro školní motivaci hrají zásadní roli tři druhy potřeb, a to potřeby poznávací, sociální a výkonové. I když je jmenujeme odděleně, dochází u nich k překrývání, a proto není vhodné je příliš oddělovat. Dále o potřebách dle Pavelkové (2002, s. 23-40).

Učení je nejvýznamnější poznávací činností, proto pokud se u jedince rozvinou poznávací potřeby, stávají se jedním z nejkvalitnějších motivačních zdrojů učení. Potřeba poznání se ale nemusí u každého rozvinout. Výkonová motivace je založena na potřebě dosažení úspěšného výkonu a potřebě vyhnout se neúspěchu. Škola velmi významně ovlivňuje sociální rozvoj žáka. Sociální potřeby a následně sociální motivace jsou ve školním prostředí spjaty především s potřebou pozitivních vztahů neboli afiliací, která je uspokojována kontaktem s lidmi, přátelskými vztahy, nekonfliktní atmosférou apod.

Jako poslední se uvádí tzv. pragmatická neboli instrumentální motivace. Učení je v tomto případě instrumentem ke splnění nějakého vzdáleného (perspektivního) cíle, např. dostat se na školu, vědomí, že školu potřebuji pro zaměstnání apod. (Pavelková 2002, s. 73)

Z následujícího výčtu je patrné, že motivace k učení je velmi komplexní a existuje velké množství vnějších pobídek, jak ji záměrně formovat. Činiteli působícími na motivaci k učení se zabývá např. Čáp (1980, s. 161–166) nebo Pavelková (2002).

Nedostatek školní motivace bývá nejčastějším důvodem k selhávání ve výkonech, a tedy školní neúspěšnosti. (Pavelková 2002, s. 7) Proto by se měli ti, kteří vzdělávají a vychovávají, zabývat otázkou, co vše ovlivňuje zájem a motivaci žáků o vzdělání, ale také jak záměrně ovlivňovat motivaci žáka.

Pokud se zaměříme na problematiku motivace u nadaných žáků, uvádí se, že nadaní mají obvykle vysokou vnitřní motivaci. Ta se váže především na oblasti, které je zajímají a vynikají v nich. Motivovat bychom je měli také v činnostech, kde tolik nevynikají. Často je u nich přítomna poznávací motivace, protože již od dětství touží po nových informacích.

V dostupné literatuře se autoři (Jurášková 2005, s. 113; Machů 2010, s. 41) zabývají také skupinou tzv. podvýkonných nadaných. Jedná se o žáky, kteří ve škole nepodávají takové výkony, jež odpovídají jejich schopnostem. Jednou z příčin podvýkonnosti může být právě nízká motivace. Ta může mít původ v osobnosti jedince, nedostatečné stimulaci jeho potenciálu, nevhodném rodinném či školním prostředí, vrstevnické skupině, kultuře apod. Učitelé by se měli o tyto problémy zajímat, hledat jejich příčiny a s žáky pracovat.

2.6 Zakotvení vzdělávání nadaných žáků v české legislativě

Vzdělávání nadaných žáků bylo nejdříve zakotveno ve dvou dokumentech, a to v tzv. Bílé knize – Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR (2001) a v Dlouhodobém záměru vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR (2002).

Od roku 2005 je problematika vzdělávání nadaných upravena v české legislativě zákonem č. 561/2004 Sb. ve znění pozdějších předpisů (školský zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném vzdělávání a jiném vzdělávání), oddíl Vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů nadaných. Tento oddíl obsahuje § 17 Vzdělávání nadaných dětí, žáků a studentů, který upravuje vzdělávání nadaných žáků takto:

1. *„Školy a školská zařízení vytvářejí podmínky pro rozvoj nadání dětí, žáků a studentů.*
2. *K rozvoji nadání dětí, žáků a studentů lze uskutečňovat rozšířenou výuku některých předmětů nebo skupin předmětů. Třídám se sportovním zaměřením nebo žákům a studentům vykonávajícím sportovní přípravu může ředitel školy odlišně upravit organizaci vzdělávání. “*
3. Ředitel školy může mimořádně nadaného zletilého žáka nebo studenta na jeho žádost přeargovat do vyššího ročníku bez absolvování předchozího ročníku.

Školy musí ze zákona vytvářet podmínky pro vzdělávání nadaných dětí v předškolním, základním, středním a vyšším odborném vzdělávání. Vyhláška č. 73/2005

Sb. v části třetí hovoří o Vzdělávání žáků mimořádně nadaných. Dle této vyhlášky v § 12 odstavec (1) se mimořádně nadaným žákem rozumí jedinec „jehož rozložení schopností dosahuje mimořádné úrovně při vysoké tvořivosti v celém okruhu činností nebo v jednotlivých rozumových oblastech, pohybových, uměleckých a sociálních dovednostech.“

Dále tato vyhláška ve druhém a třetím odstavci vymezuje, že nadání zjišťuje školské poradenské zařízení a na jeho základě může ředitel školy vytvářet skupiny, ve kterých se vzdělávají žáci stejných nebo různých ročníků v některých předmětech. Tato vyhláška se týká pouze žáků, nikoliv tedy předškolního a vyššího odborného vzdělávání. Identifikaci mimořádně nadaného žáka je nutné doložit pedagogicko-psychologickým vyšetřením ve školském poradenském zařízení, sportovní a umělecké nadání posuzuje odborník v dané oblasti. Identifikace se provádí jednou za rok a v návaznosti na ni je škola povinná zabezpečit vzdělávací potřeby pomocí individuálního vzdělávacího plánu.

Vyhláška č. 73/ 2005 Sb. byla změněna vyhláškou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 147 z roku 2011 Sb. a hovoří o uskutečňování vzdělávání mimořádně nadaných žáků s využitím podpůrných opatření. Těmito opatřeními se rozumí využití speciálních metod, postupů, forem a prostředků vzdělávání, didaktických materiálů, poskytování pedagogicko-psychologických služeb nebo jiná úprava organizace vzdělávání zohledňující vzdělávací potřeby těchto žáků.

V koncepci Problematika mimořádného nadání v současném českém školství (2011, s. 8) jsou uváděny tři formy vzdělávání nadaných dětí:

- Integrace nadaných žáků v běžné třídě základní školy
- Samostatné třídy pro nadané žáky
- Samostatné školy pro nadané žáky

Jednotlivé školy mohou také v jednotlivých třídách nabízet rozšířenou výuku některých předmětů. Rozvoj mimořádného nadání v pohybové a umělecké oblasti je v oblasti základního vzdělávání zabezpečován z velké části ve volném čase žáků prostřednictvím uměleckých a sportovních škol a sportovních oddílů.

Konkrétní pedagogicko-organizační úpravy, které jsou doporučovány využívat především v integrační formě vzdělávání, jsou tyto: (RVP pro základní vzdělávání 2005, s. 112 [online]):

- Individuální vzdělávací plán
- Doplnění, rozšíření a prohloubení vzdělávacího obsahu

- Zadávání specifických úkolů
- Zapojení do samostatných a rozsáhlejších prací a projektů
- Vnitřní diferenciaci žáků v některých předmětech
- Účast ve výuce některých předmětů se staršími

V našem prostředí zůstane pravděpodobně nejrozšířenější formou integrační vzdělávání nadaných žáků, a to z toho důvodu, že se u nás prosazují integrační formy ve vzdělávání, a také proto, že vzdělávání nadaných žáků je pouze krátce zahrnuto v legislativě. (Rozvoj mimořádného nadání v podmínkách středních škol v ČR 2011, s. 8) Na druhou stranu existují také školy a třídy, které vzdělávají nadané.

Podle Vítečkové (in Kasíková 2011, s. 100) chybí vzdělávacímu systému vnitřní diferenciaci základních škol, která by uspokojila rodičovskou poptávku po náročnějším studiu a rozvoji nadaných žáků pomohla.

2.6.1 Individuální vzdělávací plán

Konkrétní realizace vzdělávání nadaných dětí, žáků a studentů ve školských zařízeních probíhá prostřednictvím individuálních plánů. Individuální vzdělávací plán je jednou ze základních forem vzdělávání, kterou nabízí česká legislativa.

Problematickou individuálních vzdělávacích plánů se zabývá § 18 zákona 561/ 2004 Sb., Individuální vzdělávací plán. Tento paragraf stanovuje, že ředitel školy může mimořádně nadanému žákovi povolit na jeho žádost vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu.

Vyhláška 73/2005 Sb., § 13 ve znění pozdějších předpisů vymezuje konkrétní kroky při tvorbě individuálních plánů žáků mimořádně nadaných. „*Vzdělávání mimořádně nadaných žáků se může uskutečňovat podle individuálního vzdělávacího plánu, který vychází ze školního vzdělávacího programu příslušné školy, závěrů psychologického vyšetření a vyjádření zákonného zástupce nebo zletilého žáka. Je závazným dokumentem pro zajištění vzdělávacích potřeb mimořádně nadaného žáka.*“

Vyhláška dále specifikuje, co vše by měl individuální plán obsahovat a za jakých podmínek může být žák přeřazen do vyššího ročníku. IVP musí obsahovat: závěry psychologického vyšetření určující rozsah a typ nadání; údaje o způsobu a poskytování individuální pedagogické nebo psychologické péče; vzdělávací model pro mimořádně nadaného žáka, rozvrh učiva, volbu pedagogických postupů, způsob hodnocení a úpravu zkoušek; seznam doporučených učebních pomůcek, učebnic a materiálů; určení

pedagogického pracovníka školského poradenského zařízení, se kterým bude škola spolupracovat; personální zajištění úprav a průběhu vzdělávání; určení pedagogického pracovníka pro sledování průběhu vzdělávání a předpokládanou potřebu navýšení finančních prostředků.

Individuální plán by měl být vypracován nejpozději do 3 měsíců po zjištění žákova mimořádného nadání a za jeho zpracování odpovídá ředitel školy, který s ním seznámí zákonného zástupce žáka nebo zletilého žáka.

2.6.2 Nadaný žák na střední škole

Střední vzdělávání se v naší vzdělávací soustavě uskutečňuje na všeobecné úrovni na gymnáziích, odborné na středních odborných školách a učňovské na odborných učilištích.

„Střední vzdělávání rozvíjí vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty získané v základním vzdělávání důležité pro osobní rozvoj jedince. Střední vzdělávání dále vytváří předpoklady pro plnoprávný osobní a občanský život, samostatně získávání informací a celoživotní učení, pokračování v navazujícím vzdělávání a přípravu pro výkon povolání nebo pracovní činnost.“ (zákon č. 561/ 2004 Sb., § 57)

Na úrovni středních škol můžeme hovořit o celkově větší oddělenosti při vzdělávání podle druhu a úrovně nadání. Každá střední škola by se měla v podstatě specializovat na edukaci určitých typů talentů. V současné době však toto často neplatí, protože díky tomu, že se kvůli malému počtu uchazečů zrušily přijímací zkoušky, dochází k jistému negativnímu výběru talentů. (Dočkal 2005, s. 163)

Mimo rámec školního vzdělávání jsou žákům nabízeny také různé volnočasové aktivity zacílené na rozvoj jejich nadání. Žáky na středních školách bychom měli podporovat v různých soutěžích, nabízet jim online vzdělávání a poskytovat kariérové a jiné poradenství. Jako vhodná metoda se při práci s nadanými žáky v období adolescence ukazuje mentoring (viz kapitola 2.4.3).

Období adolescence je u nadaných žáků ovlivněno celkovými změnami osobnosti, které se vyznačují nestabilitou a hledáním sebe sama. (Hříbková 2012, s. 22 [online]) Z těchto důvodů je pro žáky také typická celková nerozhodnost, v tomto případě především při výběru dalšího studia. Bývá spojována s nízkým sebevědomím, sebedůvěrou a pocitem nejistoty. Cílem rozvoje nadaného na střední škole je pracovat s tímto neadekvátním postojem a připravovat jej na praktický život a studium na vysoké škole. (Laznibatová, 2012, s. 184)

3 Sportovní talent

3.1 Vymezení sportovního talentu

Pokud jsme se zabývali nadáním a talentem v obecné rovině, užívali jsme více pojmu nadání. Tyto pojmy jsme vnímali jako ekvivalentní. Sport je oblastí, ve které se v našem i zahraničním prostředí a literatuře používá termín talent.

V souvislosti s pohybovými předpoklady je nutné definovat základní pojmy, mezi které patří, stejně jako tomu bylo u obecného vymezení, vloha, nadání a talent. Všechny tyto pojmy se vážou k vrozeným dispozicím jedince.

Vlohou se rozumí základní dispozice, která vyjadřuje možnosti rozvoje schopnosti v budoucnosti. Vlohy se nemusí po celý život projevit, pokud nejsou vhodně stimulovány, např. pokud by jedinec měl vlohy pro určitý sport, ale bohužel by se je nepodařilo z různých důvodů objevit.

Opět se zde dostáváme k nejednotnému vymezení nadání a talentu. Perič (2006, s. 13) definuje oba pojmy různě. Nadání chápe jako příznivou strukturu vrozených vloh, které se již projeví, a základnu talentu. Může se jednat například o nadání v určitých činnostech jako je vytrvalost, rychlost apod. Talent je dle něj nadřazen nadání a znamená příznivé seskupení vloh pro činnost, kterou chceme vykonávat. Jedná se již o konkrétně projevené schopnosti, spojené s vysokým výkonem a ovlivněné vnějšími faktory.

Kodým (1978, s. 19) hovoří pouze o sportovním talentu a specifikuje ho jako příznivou strukturu aktuálně se projevujících schopností umožňující dosahovat vysokých výkonů ve sportovní činnosti.

V souvislosti se zaměřením práce tedy vnímáme pojem sportovní talent a sportovní nadání jako synonymum a chápeme ho následovně:

„Talent je chápán jako endogenní struktura specifických vloh, podmiňujících rozvoj specifických schopností; struktura aktuálně se projevující vysoce kvalitních osobnostních vlastností člověka, umožňujících podávat v určité oblasti vysoký výkon, a to i za náročných podmínek.“ (Perič 2008, s. 9) Podle toho, jak se sportovec k těmto požadavkům přibližuje, můžeme hovořit o míře talentovanosti.

Stejně vnímá mimořádné schopnosti, talent a nadání také Lanzibatová, která říká, že tyto tři složky jsou předpokladem k tomu, aby jedinec dosáhl mimořádných výkonů. Dále je k tomu nutné, aby dlouho a vytrvale trénoval, byl správně motivovaný a měl

zajištěné odpovídající podmínky, dobré trenéry a další odborníky (psychologa, maséra). (Lanzibatová 2012, s. 30-31)

Archeologické nálezy ukazují, že pohybovým talentem se lidé zabývali pravděpodobně již ve starověkém Řecku. Výchova té doby podléhala principům tzv. kalokagathie neboli harmonického rozvoje těla i ducha. Kladl se tedy důraz i na rozvoj tělesný. Byla zřizována *gymnasia*, státní školy pro výchovu mládeže, která zahrnovala také tělesnou přípravu. O tělesnou přípravu cvičenců se staral *paidotribés* (cvičitel) a o ty vyspělejší *gymnastés* (trenér). Je možné, že přechod na vyšší úroveň byl zabezpečován nějakým výběrovým procesem. Můžeme se tedy domnívat, že se zabývali také výchovou a vzděláváním pohybově talentovaných. (Dočkal 1987, s. 125-156)

Zájem o tělesné aktivity po zániku Řecka na dlouhou dobu zanikl. Objevuje se až v období novověku v 19. století, kdy se v souvislosti s hlubším rozvojem přírodních věd a medicíny začali lidé zabývat také o tělesný rozvoj. Sport se již v této době začal diferencovat na dvě části, amatérský a výkonnostní. Amatérský odpovídal dnešní rekreační formě. Cílem výkonnostního sportu bylo zlepšovat se a vítězit. Sportovci chtěli podávat stále lepší výkony, a tak se začalo ke sportu přistupovat vědecky a hledaly se způsoby, jak výkony zlepšit. Vymýšlely se nové sporty a disciplíny, způsoby tréninku, tréninkové metody, pomůcky a do popředí zájmu se dostal také sportovec a možnosti jeho rozvoje. (Dočkal 1987, s. 126-127) Největší vývoj výkonnostního sportu nastává ve 2. polovině 20. století.

V našem prostředí se sportovnímu talentu autoři začínají věnovat od 60. let 20. století. Jedná se o publikace Kodýma, Havlíčka, Hoška a dalších. V současné době se touto problematikou zabývá především Perič (2006; 2008).

3.1.1 Struktura sportovního talentu

Nyní se zaměříme na to, co vše vstupuje do procesu utváření talentu. Následující faktory jsou uvedené v obecném smyslu bez konkrétního zaměření na jednotlivé sporty. Každý sport klade na jedince jiné nároky, a proto mohou být nároky na sportovce jednotlivých sportů různé. Přesná vymezení charakteristik nutných pro daný sport jsou uvedena ve specificky zaměřené literatuře jednotlivých sportů.

Mezi základní činitele, které determinují osobnost, tedy mají vliv na utváření talentu, patří endogenní (vnitřní) a exogenní (vnější) činitele.

1. Endogenní činitele

Endogenní činitele můžeme charakterizovat jako dědičné a vrozené dispozice a vlastnosti. Dále se člení na dispozice morfologické (výška, váha, složení a stavba těla), fyziologické (transportní kapacita pro kyslík, kardiorespirační zdatnost) a psychologické (osobností charakteristiky, temperament, charakter, motivace, vůle, intelekt, schopnost učení se a motorického učení). (Dovalil 2012, s. 14)

Při hodnocení talentovanosti u dětí bychom neměli zapomínat také na biologický věk, neboli individuální vývoj jedince, který se nemusí shodovat s věkem kalendářním. (Perič 2008, s. 19)

U endogenních předpokladů se uvažuje také o genetické determinovanosti jednotlivých dispozic. Výzkumy v této oblasti probíhají již od 70. let minulého století a mezi metodicky nejpřesvědčivější zkoumání lidské genetiky patří studie dvojčat. V zahraniční i české literatuře jsou uváděny jako nejvíce geneticky determinované somatické (výška, váha) a rychlostní předpoklady. Nejméně jsou ovlivněny psychické vlastnosti a koordinační schopnosti. (Perič 2008, s. 17-18)

2. Exogenní činitele

Vrozené dispozice jsou ovlivněny exogenními činiteli neboli výchovou a prostředím. Prostředí je souhrn všech vnějších podnětů, které na jedince působí a jedinec na ně reaguje. Vlivem prostředí je formována vnitřní dispozice člověka. Prostředí můžeme rozdělit na sociální (rodina, škola a vrstevnická skupina), kulturní a životní. (Perič 2008, s. 20) Exogenní činitelé působí na jedince nezáměrně, jedinec do určitého věku nemůže prostředí ovlivnit. Významným faktorem je působení rodiny, která ve většině případů dítě ke sportu přivede.

V souladu s vymezením pojmu talent, který jsme uvedli výše, můžeme popsat podrobněji jednotlivé vnitřní faktory, neboli vymežit strukturu talentu ke sportovní činnosti. Nejdříve popíšeme tyto faktory z pohledu Kodýma (1978, s. 20-21), který vnímáme jako stále aktuální a přínosný. Druhé, novější pojetí, je přejaté ze zahraniční literatury. Domníváme se, že se tyto dva pohledy vhodně doplňují.

Talent ke sportovní činnosti je složen ze souboru četných vlastností, z nichž některé jsou vedoucí, jiné opěrné a některé pouze pomocné, utvářející pozadí. Všechny tyto faktory se navzájem prolínají a jedny ovlivňují druhé. Struktura sportovního talentu byla

vytvořena na základě teoretických poznatků i dílčích experimentů a je tvořena jednotlivými faktory (funkčními složkami).

1. Vedoucí dominantní faktory

Patří sem senzomotorické schopnosti (biochemické, fyziologické a psychické) např. síla, rychlost, koordinace, vytrvalost aj. Dále motivačně emoční faktory a psychofyziologická odolnost (odolnost vůči rušivým psychickým a tělesným vlivům a adaptace na stres).

2. Opěrné faktory

Zahrnují senzomotorickou edukabilitu, neboli schopnost osvojovat si nové pohybové struktury a měnit je směrem k cíli. Jejich základem je svalová citlivost, motorická plasticita. Dále senzomotorickou inteligenci, kterou tvoří specifická struktura faktorů inteligence, např. anticipace, rozhodování, pohybová paměť a představivost aj. Obsahuje také sociálně psychologické faktory, které se týkají schopnosti kooperovat, uznat hodnotu druhých, mít smysl pro fair play.

3. Pomocné faktory

Jsou obecně psychologické faktory (schopnosti vnímání, pozornosti, paměti, obecné inteligence, estetické schopnosti), morfologické a fyziologické faktory (adekvátní tělesný rozvoj, dobrý zdravotní stav a funkční rozvoj orgánů).

Pojmem sportovní talent se nerozumí jen pohybové schopnosti (rychlost, síla, vytrvalost, koordinace). Brown (2001, s. 9-36) ve svém pojetí rozlišuje fyzické elementy sportovního talentu a mentální a emocionální dovednosti. Každé elementy musí být na optimální úrovni pro daný sport.

1. Fyzické elementy

Tělesná stavba, rychlost, pohotovost, síla, hbitost, pohyblivost, koordinace, vytrvalost a vize (představivost, percepce a předvídavost).

2. Mentální a emocionální dovednosti

Motivace, nadšení, láska ke sportu, emoční stabilita, mentální síla, pozitivní postoj, realističnost ke svým schopnostem, soustředění, úsilí o zlepšení, překonávání neúspěchů a soutěživost.

Každý jedinec je talentovaný pro jiný druh sportu. V současné době je trendem, že se profesionální sportovci věnují pouze jednomu sportu, ale někteří trenéři prosazují názor, že by měli provozovat i jiné sporty. Výjimečně se můžeme setkat se sportovci, kteří

dokážou podávat vysoké výkony ve více odvětvích. (Brown 2001, s. 4–5) Tyto talenty jsou spíše ojedinělé. V našem prostředí tuto kategorii zastupuje Martina Sáblíková, která se kromě rychlobruslení věnuje v letních měsících také jízdě na horských kolech.

3.1.2 Identifikace sportovních talentů

Predikce toho, jestli z nadaného dítěte vyrostе úspěšný sportovec, je velmi obtížná. Kombinují se zde genetické faktory s vlivem prostředí, tréninkem apod. Nikdy nelze přesně zjistit, jaký bude vývoj osobnosti v budoucnu. Proto je identifikace a výběr talentovaných sportovců jedním z nejobtížnějších úkolů teorie sportovního tréninku.

Problematika výběru talentů je velmi široká a liší se dle požadavků jednotlivých sportovních odvětví. Proto se této problematice budeme věnovat pouze okrajově. V současné době se v našem prostředí věnuje identifikaci sportovních talentů především Perič (2010). Ze zahraničních autorů můžeme jmenovat Bakera, Cogley, Schorera (2012).

Výběr sportovních talentů není věcí jednoduchou. Vycházíme z předpokladu, že se bude osobnost sportovce vyvíjet podle všech předpokladů, které ovlivňují jeho vývoj, tedy anatomicko-fyziologické předpoklady, životní prostředí, předsportovní, sportovní a mimosportovní a společensko-výchovné působení (sociální učení). (Blahutová, Jonášová 2010, s. 115)

Protože je sportovní příprava dlouhodobý proces, jehož základy začínají již ve školním věku, je nutné, aby se rozpoznalo co nejdříve, zda má dítě pohybový talent a který sport by pro něj byl nejvhodnější. Identifikace slouží k tomu, aby se zvýšila pravděpodobnost, že jedinec dosáhne maximální vrcholné výkonnosti při vynaložení ekonomických nákladů. (Perič 2010, s. 11)

Identifikace by neměla probíhat intuitivně, ale pomocí vhodných metod, aby se předcházelo případným chybám. Pokud máme hovořit o tom, jestli je jedinec talentovaný nebo ne, měli bychom mít předem stanovené, jakým souborem předpokladů má být jedinec vybaven, jaká je věková hranice, ve které můžeme uvažovat o jedincích jako o nadaných, a zda existují talenty různých stupňů a jak se od sebe odlišují (Perič 2008, s. 10):

Protože jsou u každého sportu žádoucí jiné předpoklady na straně sportovce, každý sport má i své specifické metody identifikace. Jiné předpoklady se očekávají na straně basketbalisty a jiné na straně gymnasty.

Jsou také autoři, kteří identifikaci talentů kritizují. Např. německý autor G. A. Pilz vidí problém v předčasném výběru talentů, který může mít pro děti vážné psychické i zdravotní důsledky. (Dočkal 1987, s. 145)

3.1.3 Specifika rozvoje sportovního talentu

Talent je jedním z důležitých předpokladů k dosahování vrcholné sportovní úrovně. To, proč se zabýváme strukturou sportovního talentu a jaké faktory vstupují do jeho utváření, je důležité především z hlediska rozvoje sportovního talentu. Rozvoj talentovaného jedince probíhá prostřednictvím sportovního tréninku. Jde o proces ovlivňování výkonnosti jedince s cílem dosáhnout co nejvyššího rozvoje jedince, aby byl schopen podávat maximální výkony v soutěži. (Dovalil 2012, s. 8-11)

Sportovním výkonem se rozumí řešení úkolů dle pravidel vymezeného sportu za předpokladu dosažení maximálních výsledků. Vysoký výkon lze podat pouze v případě, že sportovec dokonale ovládá koordinaci pohybů daného sportu, kterou si osvojuje prostřednictvím sportovního tréninku.

Aby jedinec dosáhl vrcholné výkonnosti, musí k tomu mít vnitřní a vnější předpoklady (podrobněji v kapitole 3.1.1), které jsou ovlivněny tréninkem, podmínkami k trénování, ale také dalšími okolnostmi jako jsou zdraví, náhoda, štěstí apod.

Sportovní trénink je dlouhodobá záležitost začínající u dětí předškolního a mladšího školního věku. Již v této době se budují základy nejen pro pozdější výkonnost, ale také pro vnímání sportu v budoucnu. Je žádoucí, aby tato příprava byla v souladu s věkem dítěte, nedocházelo k přetěžování, dále je nutné klást důraz na individualitu jedince. Trénink v této době by měl být především hrou. Cílem výběru talentů, jejich tréninku a přípravy je vychovat vrcholového sportovce, který bude podávat vynikající výkony v dospělém věku.

Neměli bychom zapomínat, že sport by měl mít především svůj pedagogický charakter, to znamená člověka mnohostranně rozvíjet a obohacovat. Neměla by mu chybět prožitková hodnota, radost z pohybu, čestného vítězství, sociálního kontaktu, tedy jeho herní podstata. (Dovalil 2012, s. 213)

3.2 *Vrcholový sport jako cíl rozvoje talentů*

Vrcholový sport, tak jak ho vnímáme nyní, má své základy ve starověkém Řecku. Znamé jsou v této souvislosti především olympijské hry. Sportovci v té době byli velmi oblíbeni. Podrobněji k historii Kašpar (2007).

Co se týče profesionálního sportu, ten se nejvíce vyvíjel v Anglii, odkud se dále šířil do celého světa. Státy začaly přijímat také anglickou sportovní terminologii a pravidla. Vznikaly sporty nové, většinou dané tradicí místních zvyků a zábavy (např. lyžování).

První mezinárodní soutěže se konaly od sedmdesátých let 19. století a od této doby se dá sportovní hnutí hodnotit jako mezinárodní a masové. Začala se pravidelně organizovat mistrovství světa a také byla obnovena tradice olympijských her, které se konaly poprvé v roce 1896. (Kašpar 2007, s. 22)

Během 20. století došlo ve sportu k výrazným změnám. Jedná se z našeho pohledu především o profesionalizaci, která jde ruku v ruce s ekonomikou. Vstup peněz do sportu má určitě pozitivní i negativní stránky, bez ekonomické podpory by se sport nemohl rozvíjet, ale na druhé straně je nutné zvážit, zda jsou odměny některých sportovců adekvátní vzhledem k celkovému ekonomickému vývoji.

Česká republika je státem, ve kterém není zakotvena problematika sportu v Ústavě ani v Listině základních práv a svobod. Nejvyšším pramenem sportovního práva je tedy zákon č. 115/2001 Sb., o podpoře sportu, ve znění pozdějších předpisů. Sport byl v rámci EU zahrnut do samostatného článku v Lisabonské smlouvě z roku 2007 a dále byla v témže roce vypracována tzv. Bílá knihy o sportu EU, která umožnila ukotvit sport do evropské politiky.

Na základě spolupráce zástupců Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a sportovního prostředí byla v roce 2011 vydána Koncepce státní podpory sportu v České republice č. 167/2011 (dále jen Koncepce podpory sportu). Tento dokument ukazuje, že si MŠMT uvědomuje nedostatek legislativního rámce sportu a že je nezbytné se sportem a především jeho financováním zabývat.

Sport, významný fenomén současné doby, vnímáme dle této koncepce (s. 4) v našem prostředí jako veškeré formy tělesné aktivity, které jsou vykonávány pravidelně či příležitostně, s cílem vylepšení kondice, upevnění zdraví, duševní pohody nebo dosažení maximálních výkonů v soutěžích.

První pojetí charakterizující sport jako aktivitu zvyšující kondici a především volnočasovou aktivitu odpovídá rekreační formě sportu. Dosahování maximálních výkonů a příprava na ně je cílem sportu vrcholového, profesionálního.

Vrcholový sport je charakteristický organizovanou a systematickou sportovní přípravou v profesionálních sportovních klubech, jedná se o nejvyšší formu sportu. Sportovci vytvářejí hodnoty, jejichž spotřebitelem je veřejnost, má tedy funkci propagační. (Koncepce podpory sportu 2011, s. 4)

„Vrcholovým sportovcem se rozumí osoba, která vykonává vrcholový sport na úrovni státní sportovní reprezentace, nebo osoba, která se k reprezentaci připravuje jako

člen rezortního sportovního centra, sportovního centra mládeže nebo obdobného zařízení pro přípravu sportovců. “ (předpis č. 391/2013 Sb.)

Hovoříme-li o vrcholových sportovcích z řad dětí a mládeže, můžeme je pojmenovat jako sportovně talentovaná mládež či talentovaní sportovci. Těmto sportovcům je věnována systematická sportovní péče a finanční podpora. O jejich sportovní přípravu se starají jednotlivé sportovní svazy, středem zájmu jsou především olympijské sporty. Systém péče o talentovanou mládež je rozdělen dle věku do tří oblastí:

1. Sportovní střediska – státní podpora sportovců ve věku 10-15 let. Sportovní svazy spolupracují také se školami, kde jsou vytvářeny třídy s rozšířenou výukou tělesné výchovy nebo přímo sportovní třídy.
2. Sportovní centra mládeže - dlouhodobý program zařazený do systému přípravy talentované mládeže se státní podporou ve věku dorosteneckém a juniorském. Zpravidla se týká sportovců ve věku 15-19 let.
3. Vrcholová sportovní centra mládeže – systém přípravy sportovců ke sportovní reprezentaci ve věku 19-23 let. Cílem je eliminovat negativní dopady přechodu mezi seniorskou kategorií a s ní spojené problémy (konec střední školy, nástup na vysokou školu, nástup do zaměstnání apod.).

Dále probíhá příprava nejlepších reprezentantů již v seniorské kategorii v Rezortních sportovních centrech a Národních sportovních centrech. (Koncepce podpory sportu 2011 s. 7-8)

4 Vzdělávání sportovně talentovaných žáků

Během posledních dvaceti let došlo ve sportu k velkým změnám, které vedly k jeho profesionalizaci. Sport se stal vedle volnočasové aktivity také odvětvím, jemuž se ti nejlepší sportovci věnují jako své profesi. Právě profesionalizace přinesla do sportu velké nároky na výkony sportovců. Tím se začal snižovat věk, ve kterém je nutné začít u dětí se sportovní přípravou, aby byly schopné dosahovat vysokých sportovních výkonů v dospělosti. Dále se začaly zvyšovat tréninkové dávky, jež musejí sportovci absolvovat, pokud se chtějí prosadit.

Sportovní výkon, který můžeme pozorovat v televizi či na závodech, je důsledkem dlouhodobé a systematické přípravy sportovce. Stojí mnoho úsilí a dřiny. Už jsme hovořili o tom, že je nutné, aby sportovní činnost začala již v raném věku dítěte (přibližně ve věku 5-6 let) a poté probíhala kontinuálně až do dospělosti. Sportovní trénink zabírá určitý čas, který se s rostoucím věkem zvyšuje. V mladším či starším školním věku není zátěž na sportovce taková, ale od dorosteneckého věku (15-19 let) dochází jak ke zvyšování tréninkových hodin, tak soutěžním utkáním.

Každé dítě přibližně v době, kdy začíná se sportem, nastupuje povinnou školní docházku. S nástupem dítěte do základní školy musíme vnímat to, že dítě má určitý sportovní talent a že se bude sportu věnovat. Nejdříve pouze ve volném čase, ale dá se předpokládat, že z důvodu vyššího tréninkového i závodního zatížení bude muset s rostoucím věkem řešit to, jak zvládnout školní docházku i sport. Čím starší jedinec bude, tím se budou tréninkové nároky zvyšovat a sport a vzdělávání se budou vzájemně ovlivňovat.

„Základem úspěchu sportovce na nejvyšší soutěžní úrovni je intenzivní trénink a účast na domácích i zahraničních soutěžích, což s sebou přináší značné nevýhody pro daného sportovce pro koordinaci takové sportovní činnosti se systémem vzdělání či zaměstnání.“ (Podklad pro veřejnou rozpravu k návrhu zákona o sportu 2014, s. 17[online]).

Protože cílem výchovy a vzdělávání je harmonický vývoj jedince, neměli bychom stavět tyto dva elementy proti sobě, ale hledat cesty, jak sportovně talentovaným umožnit kvalitní vzdělávání i sportovní trénink. Spojení vzdělávání a sportu se označuje

jako “dvojí kariéra“ (angl. dual career). Pozornost sportovně talentovaných je rozložena mezi školu a sport. Ti, kteří vzdělávají, by o tom měli být informováni, tuto skutečnost respektovat, vytvářet vhodné vzdělávací podmínky vyplývající z jejich vzdělávacích potřeb a podporovat dvojí kariéru. Měla by fungovat vzájemná spolupráce mezi školou, rodiči, trenéry a dítětem, aby nedocházelo k jednostrannému vývoji buď v oblasti sportu, nebo vzdělávání.

Možnostmi, jak přistupovat ke sportovcům ve výuce, se zabývají Blahutková a Jonášová (2010, s. 117). Jednou z cest, jak rozvíjet sportovní talenty, je zřizování škol zaměřených na výchovu a vzdělávání sportovních talentů. Další možností jsou sportovní třídy. Cílem těchto škol a tříd je vytvořit podmínky pro rozvoj výkonnostního a vrcholového sportu.

4.1 Sportovně talentovaný žák

Pro potřeby této diplomové práce definujeme nový pojem, kterým je *sportovně talentovaný žák*. Vymezení tohoto pojmu zní následovně:

Sportovně talentovaný žák je žák s pohybovým talentem zařazený do Sportovních středisek a Sportovních center mládeže (nebo se očekává jeho zařazení) navštěvující základní a střední školy různého typu, který má vzhledem ke svému talentu specifické vzdělávací potřeby. Tyto potřeby vyplývají z aspektů dvojí kariéry, tedy propojení vzdělávání se sportem.

Z této skupiny žáků můžeme vyčlenit skupinu mimořádně talentovaných sportovců. Za mimořádně nadaného žáka ve sportu je pak vnímán: (RVP GSP, 2007 s. 93 [online])

- člen reprezentace České republiky,
- žák zařazený ve sportovním tréninku do vyšší věkové kategorie,
- žák, který má perspektivu na zařazení.

V USA se pro studujícího sportovce používá označení “student athlete“. Toto označení však platí pouze pro sportovce, který studuje na školách (tzv. college) díky stipendiím. Jeho studium a sport je sponzorováno školou, kterou reprezentuje.

V evropském kontextu (Education and Training 2012, s. 3 [online]) se užívá označení “talented athlete“ (talentovaný sportovec) a “elite athlete“ (vrcholový sportovec). Talentovaný sportovec je jedinec, který ještě nedosahuje vrcholové úrovně, ale má potenciál stát se jím. Vrcholovým sportovcem je pak jedinec, který již má kontrakt se sportovním klubem či organizací nebo je označován organizací jako vrcholový.

4.2 Faktory ovlivňující vzdělávací dráhu sportovce

Sportovec-žák se vyznačuje tím, že jeho vzdělávání souvisí se sportem. V praxi to znamená, že je ovlivněn nejen proces školního vzdělávání, ale také to, zda jedince bude dále studovat a jaký typ školy si vybere. Hlavními faktory, které působí na vzdělávací dráhu sportovce, jsou dle Matějů a Řeháková (in Katrňák 2004, s. 52):

- inteligence,
- schopnosti,
- talent,
- motivace,
- hodnotové a vzdělanostní klima rodiny.

+ sport (odvětví, trenér, trénink, úspěšnost aj.)

Dále bychom neměli zapomínat také na vzdělávací instituce, jež vytvářejí podmínky pro vzdělávání sportovců, a učitele, kteří svým postojem ke sportovcům můžou výrazně ovlivnit, jakým směrem se bude vzdělávací dráha sportovce ubírat.

Zásadní roli ve vzdělávání sportovce mají rodiče. Prostředí, ze kterého dítě pochází, ovlivňuje pochopení role vzdělání ve společnosti, tím ovlivňuje přístup ke škole a promítá se do školních úspěchů. (Willis in Katrňák 2004, s. 48) v mnohých případech převažuje vliv rodiny po celou dobu vzdělávání a sportovní kariéry. V souvislosti s tím je žádoucí, aby představy rodičů korespondovaly s možnostmi dítěte, a proto aby děti nebyly těmi, prostřednictvím nichž si rodiče budou realizovat své sny.

Sportovec není obklopen pouze rodinou, ale dalšími osobami, které ho ovlivňují a působí na něj ve vztahu ke vzdělávání. Obrázek č. 7 ukazuje sportovec ve vzájemném vlivu rodiny a přátel, trenérů, dalších odborníků z řad sportu a lidí ze vzdělávacích institucí. Je důležité, aby nebyli ve vzájemném konfliktu a nenarušovali tím rozvoj jedince ve sportovní i vzdělávací činnosti.

Obrázek 7 Sociální zázemí sportovce (Evropská komise 2004, s. 158)

4.3 Osobnost sportovně talentovaného žáka

Do vzdělávání vstupuje jedinec, který má vzhledem k tomu, že je talentovaný na sport, určitá specifika. „*Osobnost sportovce chápeme jako jednotu duševních vlastností a psychických procesů, stavů, které jsou relativně stálé a typickým způsobem se projevují v každé sportovní činnosti.*“ (Jansa, Tomešová 2007, s. 67)

Mezi tyto vlastnosti a procesy řadíme: (Blahutová, Jonášová 2010, s. 116):

1. Hráčskou a herní inteligenci – schopnost vnímat sportovní dění a rychle reagovat na vzniklé situace, pozornost, anticipace, rozhodování aj.
2. Temperamentové a charakterové vlastnosti - vytrvalost, odolnost, stabilita, vzrušivost.
3. Motivačně - volní schopnosti.

Tento výčet se nám však nezdá kompletní, protože se nezmiňuje o inteligenci intelektové, kterou vnímá jako důležitou Dočkal (1987, s. 131). Intelligence je rozumová schopnost učit se a řešit nově vzniklé situace, a proto je pro pohybový talent stejně důležitá jako pro ostatní druhy nadání. Zásadní je v tom, aby sportovec, pokud přijde na trénink, rozuměl tomu, co mu trenér říká. To je ovlivněno nejen inteligencí, ale také postoji a motivací. Právě intelligence je předpokladem pro pochopení a realizaci tréninkového procesu.

Z výzkumu bylo dokázáno (dle stejného autora), že u sportovně talentovaných není úroveň intelligence nižší než u ostatní populace. Dále výzkum odhalil, že lepší výkony ve škole i ve sportu dosahují u dětí přibližně stejně fyzicky zdatných inteligentnější jedinci. Proto bychom se při identifikaci nadaných neměli zabývat pouze pohybovými schopnostmi, ale také inteligencí jedince.

Dočkal (1987, s. 133) dále zkoumal, zda jsou sportovci odlišní od jejich vrstevníků v charakterových a temperamentových vlastnostech. Zjistil, že sportovně nadaní jedinci jsou realističtější, dominantnější, citově zralejší, méně ustrašení, extrovertnější, energičtější a se stálejšími zájmy než jejich vrstevníci. Vyšší hodnoty byly naměřeny také v oblasti motivační úrovně, především v úrovni potřeby dosáhnout úspěchu. (viz s. 51)

Blahutková, Jonášová (2010, s. 117) uvádí, že výhodu ve sportu budou mít flegmatici, kteří mají schopnost dlouhodobě snášet psychickou zátěž díky jejich vytrvalosti a psychické odolnosti. Proto budou schopni lépe snášet psychickou zátěž také ve sportu. Psychická odolnost je významnější u individuálních sportů, protože v nich prožívá zátěžovou situaci sportovec sám.

Osobnost sportovce je neustále utvářena vzájemným působením vztahu člověka s prostředím, v tomto případě sportem. Sport na jedné straně ovlivňuje osobnost jedince, na druhé straně sportovec ovlivňuje výkon, jedná se tedy o vzájemný proces. Osobnost se vlivem sportu dotváří a ovlivňuje jeho kariéru. (Jansa, Tomešová 2007, s. 68-69)

Zmíněná specifika sportovně nadaných nám umožňují chápat jejich osobnost a pracovat s nimi nejen ve sportu, ale také ve výchovně-vzdělávacím procesu. Na základě tohoto výčtu se pokusíme o výčet charakteristik, které jsou pro ně typické ve vzdělávání a můžeme je využít z pedagogického hlediska pro sportovní trénink i školní vyučování.

Protože i skupina sportovně talentovaných žáků je různorodá, musíme zde uplatňovat individuální přístup. Jsou jedinci, kteří mohou být nadaní kromě sportu i v jiných oblastech. Lanzibatová (2012, s. 357-363) na příbežích ukazuje jedince, kteří jsou jednak intelektově nadaní, jednak sportovně talentovaní.

Dále vycházíme z obecných charakteristik nadaných uvedených v kapitole 1.3 této práce. Znaky sportovně nadaných:

- předčasnost ve vývoji, především v senzomotorickém,
- vysoká motivace,
- schopnost podávat vyšší výkon,
- rychlejší tempo v učení se dovednostem,
- vlastní tempo a postupy, často dokážou sami říci, že už nemohou,
- zaměření a dlouhé udržení pozornosti,
- soutěživost,
- vytrvalost,
- perfekcionismus,
- schopnost sebeřízení.

4.3.1 Motivace sportovce ke vzdělávání

O motivaci k učení jsme se zabývali v kapitole 3.6 této práce. Sportovně talentovaný žák je žákem, jehož motivace k učení je ovlivněna různými potřebami (poznávacími, výkonovými, sociálními a instrumentálními). Kromě těch, kterými jsme se zabývali, sem vstupuje neopomenutelný faktor, a tím je právě sport. Sport a vzdělávání se ovlivňují, a proto talentovaní sportovci musí podávat výkony nejen ve škole, ale také ve sportu. V jejich motivaci můžeme sledovat určité zvláštnosti. Jednu skupinu tvoří ti, kteří

chtějí dosáhnout úspěchu ve škole i ve sportu, druhá skupina bude zastoupena jedinci, u nichž se setkáme s nízkou motivací, protože bude vyplývat z úspěšnosti žáka ve sportu.

Dalším faktorem nepříznivě ovlivňujícím motivaci je únava. S únavou se můžeme setkat jak při intelektové, tak při sportovní namáhavé činnosti. Pokud je žák unavený fyzicky ze sportovní zátěže, může se snižovat jeho intelektový výkon. V konečném důsledku není schopen systematické přípravy, a proto ve škole podává snížené výkony. Učitelé, kteří vědí, že mají ve škole sportovně talentovaného žáka, by neměli faktor únavy opomíjet. Právě únava z tréninku může být jedním z důvodů ztráty motivace sportovce ke vzdělávání.

Motivaci sportovců ke vzdělávání na úrovni terciálního vzdělávání lze měřit pomocí dotazníku SAMSAQ (Student Athletes' Motivation toward Sports and Academics Questionnaire). Dotazník byl původně vyvinut pro sportovce-atlety na amerických univerzitách, kde je podporována dvojí kariéra sportovců. Italští a slovinští výzkumníci použili tento nástroj a zkoumali motivaci jejich sportovců ke dvojí kariéře. Výzkum byl prováděn z toho důvodu, že v Itálii ani ve Slovinsku neexistují speciální vzdělávací podmínky pro vzdělávání profesionálních sportovců na vysokých školách. Byl zacílen na sportovce ve věku do 24 let v individuálních i týmových sportech a výsledky ukázaly, že italští a slovinští sportovci jsou vysoce motivováni pro dvojí kariéru nezávisle na pohlaví. (2012, s. 47-57 [online]).

4.4 Dvojí kariéra

Přínos dvojí kariéry je zásadní nejen pro sportovce, ale i pro celou společnost. Není mnoho sportovců, kteří si uvědomují důležitost vzdělání v době své vrcholové sportovní činnosti. Často jsou zaměřeni pouze na sportovní výkon a o tom, co bude po konci jejich kariéry následovat, nepřemýšlejí.

Sportovec do určité doby, v níž se aktivně věnuje sportu, v daném odvětví vyniká. Po skončení kariéry se však dostává do nové pozice. Pokud se může na konec kariéry připravit, přechod do normálního života bude snazší. Největší komplikace nastávají, když musí sportovec přestat náhle, např. z důvodu zranění. Uvádí se, že sportovci trvá přibližně rok až dva, než zvládne přechod z pozice aktivního sportovce do normálního života. V prvních momentech se může cítit ztracený a nejistý. K lepšímu překonání tohoto složitého období mu může pomoci získané vzdělání. Proto je nutné, aby vzdělávací instituce, sportovní kluby a funkcionáři vytvářeli sportovcům podmínky pro dvojí kariéru.

Podpora dvojí kariéry sportovců je zakotvena v Bílé knize o sportu Evropské komise. (2007, s. 6 [online]) Komise v ní zdůrazňuje, že je nutné mladým sportovcům už v rané fázi umožnit dvojí kariéru a zřídit lokální vzdělávací centra, aby se na konci jejich sportovní činnosti lépe prosadili na trhu práce.

Důležitost podpory sportovců ve dvojí kariéře uvádí také česká Koncepce státní podpory sportu (2011, s. 17). Popisuje se v ní, že sportovní kluby a vzdělávací instituce musí věnovat pozornost dvojí kariéře sportovců a aplikovat přístupy ke sportovcům v rámci státní podpory.

Přínos dvojí kariéry je rozvoj osobnosti sportovce po stránce fyzické i rozumové, který může přinést vyvážený životní styl a snížení rizika stresu. Dvojí kariéra pomáhá sportovci s adaptací na nový způsob života po ukončení sportovní kariéry a poskytuje mu lepší uplatnění na trhu práce. Přínos dvojí kariéry je v její sociální prospěšnosti, tzn. pozitivním socializačním efektu, který lze přirovnat např. k rozšíření sociální sítě či systému sociální podpory. (Podklad pro veřejnou rozpravu k návrhu zákona o sportu 2014, s. 17 [online]):

Cílem podpory dvojí kariéry sportovců je (tamtéž):

- eliminovat nutnost volby mezi vzděláním a sportem či zaměstnáním a sportem,
- podporovat začlenění sportovce do pracovního života po skončení sportovní kariéry,
- ochránit sportovce a pomoci mu zapojit se do pracovního či vzdělávacího systému,
- zakotvit problematiku dvojí kariéry do legislativy,
- vytvořit základní pilíře podpory sportovců v oblasti vzdělávání, veřejného zdraví, financování a zaměstnanosti,
- právně zajistit možnosti vhodně kombinovat sportovní činnost a vzdělávání,
- zavést akreditační systémy, individuální vzdělávací programy, podpořit mobilitu a zajistit uznávání kvalifikací,
- začlenit dvojí kariéru do agendy sociálního dialogu,
- zavést systém finanční podpory sportovců–studentů prostřednictvím stipendií

4.5 Vzdelávání sportovců v evropském kontextu

Problematickou sportu a následně vzděláváním sportovců se začala Evropská komise zabývat v 90. letech 20. století, ale významněji se řeší až počátkem roku 2000. Rozdílně je problematika vzdělávání sportovců vnímána v USA, kde má vzdělávání sportovců a univerzitní sport dlouholetou tradici. Evropská komise si uvědomuje, že díky profesionalizaci sportu jsou kladeny na sportovce stále větší nároky, a tím je ovlivněna také jejich vzdělávací a profesní dráha.

Rok 2007, vznikem Bílé knihy a zakotvením problematiky sportu do Lisabonské smlouvy, byl vyústěním zájmu o sport v rámci EU během devadesátých let a začátku nového století. (více Vitáková 2010, s. 36-42). Tomuto kroku předcházela rok 2004, který byl vyhlášen jako rok Evropské výchovy prostřednictvím sportu. V tomto roce přistoupilo do EU 10 nových členů a zároveň byl předložen návrh na tzv. Smlouvu o Ústavě pro Evropu, ve kterém byl sport zahrnut.

Během roku 2003 a 2004 proběhly dva důležité výzkumy prováděné v oblasti vzdělávání sportovců zabývající se popisem toho, jak jednotlivé státy řeší problematiku vzdělávání talentované mládeže a vrcholových sportovců.

1. První studie nese název *Combining sports and Education: Support for athletes in the EU Member State* (Evropský parlament 2003 [online]), volně můžeme přeložit jako *Kombinace sportu a vzdělávání: Podpora sportovcům ve členských zemích EU*. Tento výzkum proběhl v 13 zemích EU. Cílem bylo zjistit, jak jednotlivé státy řeší rostoucí problém nárůstu profesionálních sportovců s ohledem na jejich vzdělávání. Zkoumá, jakou podporu poskytují jednotlivé státy sportovcům ve středním a terciálním vzdělávání.
2. Druhý výzkum byl prováděn pověřením Evropské komise a jmenoval se *Education of young sportspersons* (Evropská komise 2004 [online]), *Vzdělávání mladých sportovců*. Výzkum se soustředil na vzdělávání sportovců poskytované členskými zeměmi EU a roli sportu ve vzdělávání. Byl rozdělen na dvě části. První byla zaměřena kvalitativně a jednalo se o srovnávací studii systémů vzdělávání sportovců ve čtyřech zemích EU (VB, Francie, Německo a Polsko). Druhá zjišťovala situaci vzdělávání sportovců v 25 členských státech včetně ČR.

V roce 2007 na tyto výzkumy navázala studie Study on training of young sportsman/women in Europe (Evropská komise 2008 [online]). Tento výzkum se zabývá oproti předchozím tréninkovými podmínkami sportovců a jejich vzdělávání řeší pouze okrajově.

V roce 2012 vydala expertní skupina "Education & Training" in Sport (2012 [online]) dokument se směrnicemi pro vzdělávání sportovců pod názvem EU Guidelines on Dual Careers of Athletes. Tento dokument slouží členským zemím k formulování strategií a národních směrnic v oblasti dvojí kariéry.

Nejnovějším, rok vydání 2012, dokumentem Evropského parlamentu je Evropský rozměr v oblasti sportu (2011/2087(INI) (Úřední Věstník 2013 [online]), který se zabývá kromě jiného také vzděláváním sportovců. Evropský parlament:

- zdůrazňuje význam současné sportovní přípravy i přípravy na budoucí povolání u mladých sportovců a sportovkyň,
- vybízí k vypracování pokynů pro zajištění toho, aby mladí sportovci a sportovkyně mohli pokračovat v běžné školní docházce a odborném vzdělávání současně se svojí sportovní přípravou,
- doporučuje zřídit speciální obory určené pro sportovce, kteří chtějí pokračovat ve vysokoškolském vzdělání a využívat svých zkušeností ve prospěch sportu jako takového,
- vyzývá členské státy, aby vytvořily vzdělávací programy pro usnadnění kombinace učení a tréninku pro profesionální sportovce, a vybízí je k tomu, aby zlepšily strukturu vzdělávání pro bývalé sportovce vracející se na trh práce.

4.5.1 Úpravy vzdělávání sportovců v členských zemích EU

Na základě proběhlých výzkumů, které jsme jmenovali výše, můžeme popsat možnosti vzdělávání sportovců v členských zemích EU. Čerpáno z výzkumu Education of young sportspersons (Evropská komise 2004, s. 5-66 [online]).

1. Vzdělávání sportovních talentů v rámci povinné školní docházky

Většina členských zemí podporuje talentované sportovce prostřednictvím alternativních vzdělávacích institucí, kterými jsou sportovní třídy. Tyto školy mají kvalitní sportovní zázemí, tréninkovou podporu a flexibilní vzdělávací program, jež pomáhá talentovaným sportovcům kombinovat sport a vzdělávání. Existují dva druhy sportovních

škol. První z nich jsou zaměřeny na vzdělávání sportovců na všeobecné úrovni, tzn. všech zájemců o sport, kteří se sportu věnují jak rekreačně, tak vrcholově. Druhým typem škol jsou školy zaměřené na vzdělávání velmi talentovaných sportovců. Jsou státy, např. Rakousko, Maďarsko, Velká Británie, které mají oba typy škol. Česká republika má pouze školy a třídy zaměřené na sport na všeobecné úrovni.

Vzdělávání sportovců v rámci povinného vzdělávání by mělo zahrnovat:

- Všeobecný studijní rozvoj
- Sportovní rozvoj
- Osobnostní rozvoj

Nejrozvinutější systém vzdělávání sportovců během povinné školní docházky je vytvořen v Německu, Francii a především ve Velké Británii. Tyto státy mají jak sportovní školy a třídy pro širší okruh sportovců, tak také školy specializující se na vzdělávání vysoce talentovaných žáků. V těchto zemích funguje propojení státních orgánů se školami a sportovními kluby. Nejdůležitějším poznatkem výzkumu je fakt, že by se mělo u talentovaných sportovců podporovat dosažení rovnováhy mezi sportovní činností a vzděláváním, aby nedocházelo k jejich jednostrannému vývoji. Podpora by měla vycházet ze strany rodičů, trenérů i učitelů. Cílem by mělo být aplikovat toto v praxi, není žádoucí vytvářet pouze teoretické koncepce.

2. Vzdělávání sportovních talentů v rámci středního školství

Vzdělávání talentovaných sportovců v rámci středních škol je v zemích EU méně státy kontrolováno a dává školám více možností k realizaci vlastních vzdělávacích programů. Vzdělávání sportovců v rámci středních škol by mělo zahrnovat sportovní rozvoj, vzdělávací rozvoj a rozvoj spojený s budoucí profesí.

V Evropě existují následující možnosti vzdělávání sportovců v rámci středního vzdělávání:

1. Školy, třídy se všeobecným sportovním zaměřením – nabízejí různé možnosti vzdělávání sportovců, ale nezaměřují se primárně na talentované vrcholové sportovce.
2. Školy pro velmi talentované sportovce - zaměřují se na poskytování vzdělávání talentovaným vrcholovým sportovcům.

3. Sportovní akademie – nabízejí speciální vzdělávací podmínky pro talentované sportovce. Vznikají prostřednictvím sportovních klubů nebo národních svazů.

Školy se všeobecným sportovním zaměřením jsou zaměřeny především sportovcům, kteří se věnují sportu rekreačně. Může se stát, že se mezi těmito jedinci objeví vysoce talentovaný sportovec.

Instituce zaměřené na vzdělávání vrcholových sportovců navazují na zařízení poskytující vzdělávání během povinné školní docházky. Tyto školy nabízejí speciální vzdělávací podmínky, např. upravené kurikulum, flexibilní výuku, stipendia, individuální vzdělávací plány aj. Vybrané školy zaměstnávají pro práci s talentovanými sportovci speciální osoby, mentory a tutorů. Česká republika patří mezi země, které nabízejí právě tento typ vzdělávání pro sportovce.

V osmi členských státech EU (Belgie, Dánsko, Finsko, Francie, Polsko, Slovensko, Švédsko a VB) existují tzv. sportovní akademie. Tyto akademie vznikají buď v souladu s profesionálními kluby, např. ve fotbale nebo hokeji, nebo vznikají jako státy řízené organizace, např. asociace. Jejich předností je, že nabízejí maximální podporu pro vzdělávání i sport vysoce talentovaným sportovcům. Některé akademie spojené s profesionálními kluby řeší problém, jak skloubit nároky sponzorů a funkcionářů s uspokojením potřeb sportovců ve sportovní i edukační oblasti.

Všechny tyto školy podněcují mladé sportovce k tomu, aby na střední škole kombinovali studium a sport. Mohou jim vyjít vstříc následujícími metodami: méně školní výuky, individuální studijní plány, individuální učitelé, distanční vzdělávání, speciálně upravené dohody o plánování zkoušek, možnost odložení zkoušek, dokončení školy v nejkratším možném čase aj.

3. Vzdělávání sportovců v rámci vysokých škol

Mnoho sportovců pokračuje ve sportovní činnosti a vzdělávání také dále na vysokých školách. Univerzity nabízejí flexibilní podmínky a podporu sportovcům, např. prostřednictvím stipendií, která jsou běžnější na univerzitách v USA. Různé univerzity napříč členskými státy EU mají speciální programy pro vrcholové sportovce. V některých státech musí např. atleti splnit speciální výkonnostní požadavky, aby se jim dostalo podpory na nejvyšší úrovni.

Univerzity kromě finančního ohodnocení podporují sportovci i jinými způsoby. Patří mezi ně např. individuální tutorské projekty, individuální vzdělávací programy, distanční vzdělávání a e-learningové programy, flexibilní časový rozvrh, omlouvání absencí atd. Všechny tyto metody jsou vytvářeny tak, aby vyhovovaly plánům sportovců a zajistily těm, kteří si přejí kombinovat vzdělávání a sport, vhodné podmínky.

Proběhlé výzkumy ukázaly, jaké podmínky vytváří různé státy pro vzdělávání sportovců. Maximální stupeň podpory nabízí sportovcům Dánsko, Belgie, Rakousko, Německo, Francie, Polsko, Finsko a Holandsko, které poskytují podporu sportovcům při vzdělávání na všech úrovních vzdělání. Česká republika nevyšla v daném výzkumu nejlépe, umístila se s dalšími státy (Kypr, Maďarsko, Irsko, Itálie, Portugalsko, Litva a Slovensko) na předposledním místě a její intervence v oblasti vzdělávání sportovců jsou na mírně podprůměrné úrovni. První jmenované státy, které významně sportovce podporují, jim nabízí různé programy, druhá skupina, do které patří i ČR, jich mnoho nenabízí a sportovci v těchto státech pak mají podmínky značně ztížené.

Výzkumy společně s konferencí zdůraznily, že mezi základní potřeby sportovců v procesu vzdělávání jsou požadovány vysoká míra flexibility výuky a programů. Větší flexibilitu poskytují sportovně zaměřené školy, a proto jsou sportovci více vyhledávány. Je třeba docílit toho, aby také školy, které nejsou zaměřené na vzdělávání sportovců, tuto flexibilitu nabízely, pokud se talentovaný sportovec rozhodne tento typ školy absolvovat. Ukázalo se, že studenti upřednostňují e-learningovou formu studia a přizpůsobení výuky vlastním potřebám.

Jednotlivé státy se snaží vytvořit takové podmínky, aby mohli talentovaní sportovci současně sportovat i studovat. Praxe ukazuje, že intervence nejsou dostačující a že mnoho vrcholových sportovců se nemůže efektivně vzdělávat, pokud chtějí dosáhnout vynikajících výkonů, protože veškerý svůj čas věnují sportovní přípravě, speciálně ve vysokoškolském studiu.

4.6 Vzdělávání sportovně talentovaných žáků v ČR

Vzdělávání sportovců v našem prostředí se začalo řešit v návaznosti na doporučení a směrnice EU. Koncepce o státní podpoře sportu (2011, s. 10) popisuje stav vzdělávání sportovců následovně.

„Současný stav ve vzdělávání aktivních sportovců v ČR je značně diferencovaný a obecně nedostatečný. S rostoucí profesionalizací, zejména v některých sportovních odvětvích (fotbal, lední hokej, některé další kolektivní sporty, tenis aj.), dochází k úbytku sportovců s ukončeným terciárním vzděláním. Subjektivní zájmy sportovců jsou silně orientovány na dosažení nejvyšší výkonnostní úrovně bez ohledu na systém vzdělávání. Tato skutečnost má následky v aktuálním osobnostním vývoji sportovců, i v jejich následném začlenění do společnosti, včetně tvořivosti, rozhodování a chování v samotném sportu.“

Koncepce vnímá otázku vzdělávání sportovců jako problém, ale jednoznačné řešení, jak tento jev uchopit, chybí. Rozprava k návrhu Zákona o podpoře sportu (2011, s. 34 [online]) se zabývá nedostatečnou nabídkou vyššího vzdělávání sportovců a následně jejich začleněním do společnosti.

Nyní charakterizujeme, jak probíhá vzdělávání sportovně nadaných žáků a vrcholových sportovců v rámci vzdělávací soustavy České republiky.

1. Vzdělávání sportovně talentovaných žáků v rámci povinné školní docházky

V rámci povinné školní docházky mohou sportovně talentovaní žáci navštěvovat sportovní třídy (ST), které jsou zřizovány v souladu se sportovními organizacemi. Sportovní třídy jsou základním článkem podpory sportovně talentované mládeže. Aby fungovaly kvalitně, je nutné, aby odpovídající subjekty ZŠ (zřizované obcemi) – sportovní kluby – sportovní svazy – MŠMT vytvářely vhodné podmínky pro jejich činnost.

„ST rozvíjejí sportovní nadání žáků v příslušném druhu sportu na základě všestranné přípravy, připravují žáky pro přechod do Sportovních center mládeže (SCM), Sportovních gymnázií (SG) a do výkonnostního sportu v dorosteneckých a juniorských kategoriích. Významným atributem jejich činnosti je získání pozitivního vztahu pro aktivní pohybovou a sportovní činnost.“ (MŠMT 2008, s. 2 [online])

Vzdělávací proces v těchto školách probíhá podle učebních plánů platných vzdělávacích programů a podle školních vzdělávacích programů, zpracovaných na základě Rámcového vzdělávacího programu. ST jsou zřizovány na ZŠ s dobrými prostorovými podmínkami (tělocvičny, školní hřiště, dle možnosti bazén apod.) a s kvalitním personálním obsazením pedagogického sboru (aprobovaní učitelé tělesné výchovy, příp. s trenérskou kvalifikací). (tamtéž, s. 3 [online]). Mimořádně nadaní žáci se mohou vzdělávat dle individuálních vzdělávacích plánů.

Počet ST u jednotlivých sportovních odvětvích je stanoven podle kvalifikovaných kritérií a jejich rozložení určuje sportovní svaz. Do ST mohou být zařazeni také žáci vhodného doplňkového sportu, aby byl splněn stanovený minimální počet žáků ve třídě. Zřízení ST je schvalováno na čtyřleté období (období OH přípravy) s posouzením výsledků po dvou letech.

Základní škola soustředí talentované žáky do sportovních tříd, které (MŠMT 2004, s. 3[online]):

1. zabezpečí rozšířenou výuku tělesné výchovy podle učebního plánu, případně dle RVP ZV se zaměřením na všestrannou sportovní přípravu,
2. vytváří žákům potřebný denní, týdenní a roční režim pro skloubení výchovně vzdělávacího procesu s náročnou sportovní přípravou,
3. do ročního plánu práce školy může zařadit pro ST letní a zimní sportovní soustředění, zpravidla v rozsahu 7 dní,
4. vytváří podmínky pro spolupráci trenérů s učiteli TV, s třídními učiteli a rodiči žáků; informuje sportovní klub o závažnějších prospěchových a kázeňských problémech týkajících se žáků ST.

V roce 2003 nabízelo v celé České republice tyto třídy 242 škol. Třídy navštěvovalo v roce 1999 přibližně 15 000 žáků v 15 různých sportech. Zákon umožňuje, že navštěvovat tyto třídy mohou vedle nejlepších sportovců i ti, kteří se o sport jen zajímají. (Evropská komise 2004, s. 9 [online]) v posledních letech začaly vznikat také sportovní školy soukromé.

2. Vzdělávání sportovně talentovaných žáků v rámci středních škol

Vzdělávání sportovců v rámci středních škol u nás probíhá na středních školách zaměřených na vzdělávání sportovců, nebo běžných školách prostřednictvím IVP.

Hlavním článkem vzdělávání sportovně talentovaných žáků jsou gymnázia se sportovní přípravou. Na těchto gymnáziích se vyučuje podle RVP gymnázium se sportovní přípravou. MŠMT každý rok vyhlašuje program „Podpora přípravy sportovních talentů na školách s oborem vzdělání gymnázium se sportovní přípravou“. Účelem programu je podpora přípravy sportovně talentovaných žáků, včetně zabezpečení trenérů–pedagogů ve vybraných, zejména olympijských sportech.

Tento program je financován ze státního rozpočtu ve formě dotací. V roce 2014 je v České republice podporováno 15 sportovních gymnázií. Tato gymnázia nabízí stejný obsah vzdělání jako normální gymnázia, ale výuka je přizpůsobena tak, aby žáci mohli vhodně skloubit vzdělávání i sport. Je rozšířena o teoretické předměty týkající se sportovního tréninku. Mimořádně talentovaní žáci se mohou vzdělávat také dle individuálního studijního plánu.

Vedle gymnázií se sportovní přípravou se nabízí sportovně talentovaným žákům i jiné typy středních škol se sportovním zaměřením. Jejich seznam je každoročně uveden v dokumentu Informačního a poradenského střediska pro volbu a změnu povolání (IPS) pod názvem Školy středního vzdělávání se sportovním zaměřením (2014 [online]). Školy, které odpovídají tomuto požadavku, patří do kategorie středních odborných škol s obory zakončenými maturitní zkouškou. Jde o školy státního i soukromého typu.

v praxi se osvědčil model, který umožňuje propojení školských zařízení se sportovními kluby. Některé sportovní kluby, např. fotbalové, hokejové, basketbalové, tenisové aj., spolupracují s vybranými školami, výsledkem jsou lepší vzdělávací podmínky pro sportovce. Spolupráci se školami využívá např. i Sportovní akademie Špindlerův Mlýn připravující mladé lyžaře.

V březnu roku 2011 zahájil Český svaz ledního hokeje projekt, jenž má v klubech inovovat celý sportovně výchovný proces. Na základě zkušeností a nových poznatků v oblasti tréninku a výchovy vytvořilo sportovní oddělení ČSLH systém pro komplexní rozvoj hráče, který zahrnuje i podporu školního vzdělávání sportovců. Jsou zřízeny Akademie, ve kterých se u sportovců dohlíží nejen na tréninkový proces, ale je sledována také jejich školní docházka. Status AKADEMIÍ Českého svazu ledního hokeje má 11 klubů. (Přerost [online])

3. Vzdělávání sportovců na vysokých školách

v České republice nejsou specifické úpravy pro vzdělávání sportovců na vysokých školách. Jedinou možností je získání stipendia za sportovní výkony, což však nepostačuje k financování a musí využívat jiných zdrojů, např. v komerční sféře. (Evropská komise 2004, s. 52) Některé vysoké školy nabízejí možnost vzdělávání pomocí individuálních vzdělávacích plánů. V rámci univerzit a vysokých škol existují fakulty tělesné výchovy a sportu (např. FTVS na UK v Praze), které nabízejí vzdělávání v oborech např. Tělesná

výchova se zaměřením na vzdělávání, Management tělesné výchovy, Tělesná výchova a sport apod.

Již výše zmiňovaný výzkum naznačil, že situace v České republice v oblasti vzdělávání sportovců je jednou z nejhorších z 25 členských států EU. Ukazuje se, že chybí provázanost mezi ministerstvem školství a sportovními kluby a tomu odpovídající právní úprava. Neexistuje žádná koncepce pro podporu vzdělávání sportovců na vysokých školách. Toto zaznívá také z Koncepce státní podpory sportu, jež uvádí klesající počet vrcholových sportovců, kteří dokončili terciální vzdělávání.

Vzdělávání mladých sportovců se odehrává v podstatě pouze na úrovni sportovních tříd a gymnázií se sportovní přípravou. V těchto třídách se vzdělávají jak vrcholoví sportovci, tak i ti, kteří se věnují sportu pouze rekreačně. Speciální třídy pro mimořádně nadané žáky, které jsou např. v Německu, u nás chybí. Pokud chce sportovec navštěvovat jiný typ školy z různých důvodů, může požádat o individuální studijní plán a na konkrétních podmínkách a organizaci výuky se domluvit s ředitelem školy.

MŠMT plánuje vydat v následujících letech nový zákon o podpoře sportu, který by měl zahrnovat také oblast vzdělávání sportovců a podporu dvojí kariéry. Podklady pro tuto část zákona vycházejí ze směrnic a doporučení Evropské unie. Doufejme tedy, že v dohledné době bude tato problematika řešena komplexněji a bude vytvořen systém vzdělávání sportovců na všech úrovních vzdělání.

Shrnutí

Cílem teoretické části bylo předložit teoretická východiska k empirickému šetření. Postupovali jsme od obecného vymezení talentu a nadání ke vzdělávání nadaných žáků, ve kterém jsme se zaměřili především na vzdělávací podmínky. Dále jsme se zabývali sportovním talentem a možnostmi jeho rozvoje s cílem vychovat vrcholového sportovce. Poslední část teoretické části měla za cíl objasnit, jaká specifika vyplývají z charakteristik sportovce jako žáka. Definovali jsme pojem sportovně talentovaný žák a vymezili faktory ovlivňující vzdělávací dráhu sportovce. Zajímala nás také osobnost sportovně talentovaného žáka a jeho motivace ke vzdělávání. V poslední části jsme popsali, jak probíhá vzdělávání sportovců v evropském kontextu a jaký je systém školního vzdělávání sportovců v našem prostředí.

Teoretická část byla zdrojem podnětů pro empirické šetření. Na základě tohoto kontextu se budeme v empirické části zabývat podmínkami školního vzdělávání sportovců na českých školách se zacílením na střední školy.

Konkrétní podmínky, organizační (např. individuální vzdělávací plán, odpovídající kurikulum, využití online prostředí), materiální (výukové materiály, sportovní zázemí), personální (asistenti pedagoga, třídní učitel, mentor) a psychosociální (optimální podmínky pro sport i vzdělávání), budeme zkoumat především na středních školách různého typu, které jsou zaměřené na vzdělávání sportovců či nikoliv.

Protože jsme se zabývali také vzdělávací dráhou sportovce a vlivy, které ji ovlivňují, budeme se snažit prostřednictvím výzkumu zjistit a odhalit, které faktory specifikují vztah sportovce ke vzdělávání. Jako hlavní faktor se nám jeví motivace a její vliv na výchovně-vzdělávací proces sportovce.

Empirická část

5 Výzkum

5.1 Metodologie výzkumu

5.1.1 Výzkumný problém, cíle a otázky

V teoretické části jsme charakterizovali systém školního vzdělávání sportovců v našem prostředí. Výzkumným problémem, kterým se budeme v empirickém kvalitativním šetření zabývat, jsou podmínky vzdělávání sportovců v rámci středních škol, tzn. jak konkrétně probíhá vzdělávání sportovců na jednotlivých školách, jaké řeší problémy a jaká doporučení pro úpravu vzdělávání sportovců z nich vyplývají. Okrajově se budeme zabývat také podmínkami v rámci povinné školní docházky a terciálního vzdělávání. Cílem empirického šetření je zjistit, jak sportovci popisují a hodnotí podmínky školního vzdělávání. Výzkum byl veden hlavní výzkumnou otázkou, která zní: *Jak popisují a hodnotí sportovci podmínky školního vzdělávání?*

Empirické šetření se zaměřuje na tři hlavní oblasti určeného výzkumného problému, které vedou k výzkumnému cíli.

1. Podmínky školního vzdělávání sportovně talentovaných žáků na středních školách.
2. Vzdělávací potřeby sportovců a následná formulace doporučení pro úpravu vzdělávání.
3. Faktory určující vztah sportovců ke vzdělávání.

Cíle výzkumu jsou vedeny dvěma cestami, jsou dotazovány dvě skupiny respondentů. První skupinou jsou sportovně talentovaní žáci studující různé typy středních škol a druhou skupinou jsou současní nebo bývalí vrcholoví sportovci. Tyto dvě skupiny byly vybrány záměrně, abychom zjistili, jak konkrétně probíhá současné vzdělávání sportovců na středních školách a jak na podmínky školního vzdělávání nahlíží vrcholoví sportovci. Dále jsme zjišťovali, jaké problémy řeší mladí sportovci, jak je zpětně popisují vrcholoví sportovci a zda se tyto pohledy liší či nikoliv. Bylo žádoucí získat od vrcholových sportovců komplexní pohled na problematiku školního vzdělávání a sledovat aspekty vlivu sportu na vzdělávání.

Cíle empirického šetření zní následovně:

- I. Zjistit, jak sportovně talentovaní žáci a vrcholoví sportovci popisují a hodnotí podmínky školního vzdělávání.
- II. Popsat vzdělávací potřeby sportovců tak, jak je sami vnímají.
- III. Na základě výpovědí respondentů formulovat doporučení pro vzdělávání sportovců.
- IV. Zjistit, jaké faktory určují vztah sportovců ke vzdělávání.

Hlavní výzkumná otázka zní: *Jak popisují a hodnotí sportovci podmínky školního vzdělávání?* Dále jsme se drželi následujících specifických výzkumných otázek:

- Jak popisují sportovně talentovaní žáci a vrcholoví sportovci podmínky vzdělávání na středních školách? Liší se v některých aspektech od podmínek povinné školní docházky a terciálního vzdělávání?
- Setkali se sportovci během školního vzdělávání s nějakými problémy?
- Jak se ovlivňují vrcholový sport a vzdělávání?
- Jaké jsou vzdělávací potřeby sportovců? Jaká doporučení pro vzdělávání sportovců z nich vyplývají?
- Jaké faktory určují vztah sportovců ke vzdělávání?
- Odlišuje se pohled na danou problematiku u sportovně talentovaných žáků a vrcholových sportovců?

5.1.2 Výzkumný vzorek

Výběr respondentů pro výzkum byl veden záměrně, s cílem vybrat takové respondenty, kteří umožní nahlédnout do daného problému a nabídnou různé pohledy. Měli jsme předem připravená kritéria, jež musel sportovec splnit, abychom jej do výzkumného vzorku zařadili. Výzkumný vzorek se postupně rozšiřoval za účelem získání nových informací od respondentů. Výběr byl ukončen ve chvíli, když nám respondenti nepřinášeli žádné další informace.

Výzkumný vzorek byl sestaven ze sportovců studujících střední školu a vrcholových sportovců, kteří aktivně sportují nebo již kariéru ukončili. Sportovně talentovaní žáci byli vybíráni z různých typů středních škol, abychom zjistili, jaké podmínky jim jsou na daných školách vytvořeny. U vrcholových sportovců jsme nesledovali typ střední školy, ale jejich celkovou vzdělávací dráhu.

Sportovci z daného vzorku jsou reprezentanti pouze jednoho sportu, a tím je tenis. Zaměření na tenisty bylo záměrné, protože výzkumnice je bývalou vrcholovou tenistkou a nyní trenérkou, a proto zná důvěrně jak sportovce, tak i tenisové prostředí. Role, v níž je výzkumník sám členem této skupiny, s sebou nese určitá rizika, např. nedostatečný odstup, který se snažila výzkumnice co nejvíce eliminovat. Tenis byl vybrán též z důvodu, že v současné době patří mezi nejpoblárnější sporty a zároveň je považován po technické i fyzické stránce za velmi náročný. Náročnost tenisu ovlivňuje velikost tréninkového zatížení (již od útlého věku), které musí jedinci absolvovat, aby dosáhli vrcholové úrovně. Kromě tréninků je nutné jezdit na turnaje konající se v rámci ČR i mimo ni, které jsou také velmi časově náročné. Především časové hledisko výrazně ovlivňuje u těch nejlepších školní docházku.

Kritériem pro výběr sportovně talentovaných žáků bylo jejich zařazení do sportovních center mládeže a dále jejich umístění na celorepublikovém žebříčku², které nesmělo překročit 15. místo v jejich kategorii. Protože cílem výzkumu bylo zkoumat vrcholové sportovce, stanovili jsme jako základní kritérium měřítko úspěšnosti. Dalším kritériem byl typ střední školy, kterou sportovci studují či studovali. Bylo žádoucí zjistit, jaké jsou podmínky pro vzdělávání na jednotlivých středních školách. V přehledu škol se neobjevila střední odborná učiliště, jelikož jsme nenašli vhodného respondenta. Bylo osloveno šest talentovaných sportovců ve věku 15–20 let bez ohledu na výběr pohlaví.

Druhou částí vzorku se stali současní či minulé vrcholové sportovci. Navázali jsme kontakt se šesti vrcholovými sportovci-tenisty ve věku 20-35 let, kteří se umístili na českém žebříčku do 15. místa. Byli zastoupeni muži i ženy, kritérium pohlaví pro nás nebylo důležité. Jako zásadní se ukázalo sledovat, jak zvládali sportovní kariéry ve spojení s přípravou na budoucí povolání. Výzkumný vzorek je popsán v příloze A.

Respondenti jsou z různých škol v rámci celé České republiky, nezaměřovali jsme se pouze na jeden region.

5.1.3 Metoda sběru dat

Výzkumnou metodu jsme volili s ohledem na to, abychom získali potřebné odpovědi na výzkumné otázky a tedy naplnili cíl výzkumu. Výzkumnou metodou použitou pro sběr dat byl hloubkový rozhovor, jelikož cílem výzkumu bylo popsat podmínky

² Tenisté hrají turnaje a podle úspěšnosti v něm získají určitý počet bodů. Na základě těchto bodů se sestavuje žebříček, první je ten, který získal za jeden rok nejvíce bodů.

školního vzdělávání sportovců z pohledu sportovců. To znamená, že jsme vybírali takovou výzkumnou metodu, abychom získali od sportovců informace o průběhu a podmínkách vzdělávání.

Z nabídky hlavních typů hloubkových rozhovorů jsme vybrali polostrukturovaný rozhovor. Otázky byly formulovány jako otevřené. Protože jsme se zabývali podmínkami pro vzdělávání, východiskem pro formulování otázek byl popis podmínek pro vzdělávání nadaných žáků charakterizovaný v kapitole 2.4. Vytvořili jsme dvě verze, jednu pro talentované sportovce a druhou pro vrcholové. Schéma rozhovoru je uvedeno v přílohách B a C.

Rozhovor začínal informováním respondenta o anonymitě výzkumu a poučeným souhlasem. Poté jsme přešli k úvodním otázkám, kterými jsme zjišťovali základní informace o respondentovi: sportovní úspěchy, základní školu, střední školu, zaměřenost škol na sport, kritéria výběru škol aj. Cílem bylo navodit přátelskou a spontánní atmosféru. Hlavní otázky byly zaměřeny na zjišťování podmínek vytvořených žákům školami. Otázkami na organizační podmínky jsme se ptali, jak mají či měli sportovci uzpůsobeno vzdělávání, aby mohli sportovat i studovat, zda se vzdělávají podle individuálního vzdělávacího plánu a jak probíhá jejich vzdělávání. Otázky na materiální podmínky směřovaly k tomu zjistit, jaké má škola vybavení a zda mají žáci dostupné výukové materiály. Dále jsme zjišťovali, jak vnímají sportovci personální podmínky, tzn. zda-li je ve škole někdo, kdo jim pomáhá s organizováním výuky, jak k nim přistupují učitelé apod. Zajímaly nás také vztahy se spolužáky. Poslední část byla zaměřena na zjišťování vzdělávacích potřeb sportovců a vytváření optimálních podmínek, které by měly školy nabízet. V závěru jsme se ptali na motivaci sportovců ke vzdělávání.

Rozhovor byl ukončen otázkami, které daly respondentovi možnost vyjádřit se k dotazovaným otázkám a tématům, popř. mu byla dána možnost navrhnout další otázky. Poté mu bylo objasněno, jakým směrem se bude výzkum ubírat, a opět zopakováno, že ve výzkumu bude vystupovat pod pseudonymem.

Sběr dat pomocí rozhovorů probíhal v období června až října 2014. Respondenti byli dle vytyčených kritérií osloveni na tenisových turnajích a bylo domluveno místo a čas rozhovoru. Rozhovory probíhaly na různých místech podle časových možností. Bylo žádoucí, aby se respondent cítil na daném místě bezpečně a uvolněně. Délka rozhovoru se pohybovala mezi 35-50 minutami. Každý rozhovor jsme analyzovali a poté hledali dalšího respondenta, abychom získali nový pohled na daný jev.

5.1.4 Etická stránka výzkumu

Před začátkem výzkumu jsme každému respondentovi sdělili, o jaký výzkum se jedná. Zároveň byli požádáni o vyslovení souhlasu s poskytováním informací. Dále jim bylo vysvětleno, že účast na výzkumu je anonymní a že nikde nebudou zveřejněna žádná data, která by čtenáři umožnila identifikovat účastníky výzkumu. Poučený souhlas respondentů s poskytnutím rozhovoru byl nahrán na diktafon. Také byli ujištěni, že se získanými daty bude pracovat pouze výzkumník.

Při získávání dat byla dodržována zásada nesdělovat informace od respondentů jiným respondentům. Při přepisu rozhovorů byla data anonymizována, použity byly pseudonymy jak pro respondenty, tak místa docházky i školy. Dále byly anonymizovány úspěchy jednotlivých hráčů z důvodu ochrany osobních údajů, aby nemohlo dojít k identifikaci účastníků.

5.1.5 Způsob analýzy dat

Rozhovory byly nahrány na diktafon a data získaná z rozhovorů byla přepisována do písemné podoby. Výpovědi byly přepsány v plném znění i s neverbálními projevy jako jsou odmlky v řeči a změny hlasu a intonace.

Po přepsání rozhovorů byl získán hrubý nestrukturovaný materiál, který byl analyzován pomocí techniky otevřeného kódování. Pomocí tohoto kódování byl text rozdělen na jednotky, jednotkám přidělena jména a s takto vzniklými jednotkami bylo dále pracováno. Jednotkou byla slova, sekvence slov, věty a v některých případech i odstavce. Při volbě kódu jsme uvažovali nad tím, co sekvence znamená a o čem vypovídá.

Každé jednotce byl přidělen určitý kód, označení, které vystihuje typ výpovědi. V některých případech byly použity in vivo kódy, neboli kódy fungující jako výrazy, které sami autoři použili. Analýzu jsme prováděli pomocí techniky papír a tužka.

Kódování bylo provedeno dvakrát a upravováno podle potřeby. Řádky s kódy byly očíslovány, aby bylo jednodušší je dohledat. Dále byl z kódů vytvořen seznam a poté byly seskupovány podle podobnosti a smyslu do kategorií, které byly dle druhů kódů pojmenovány.

Cílem kódování bylo získat data ve formě kategorií. Celkem jsme vytvořili pět nových kategorií. Pro další zpracování byla použita technika „vyložení karet“, která je nejjednodušší nadstavbou otevřeného kódování. Z kategorií byl následně vytvořen analytický příběh.

5.2 Výsledky výzkumu

Na základě analýzy dat vzniklo pět nových kategorií:

- současné podmínky školního vzdělávání sportovců,
- problémy,
- vzdělávací potřeby sportovců,
- doporučení pro vzdělávání sportovců,
- faktory určující vztah sportovců ke vzdělávání.

5.2.1 Stručná charakteristika jednotlivých kategorií

Neobsáhlejší kategorií je popis a hodnocení současných podmínek. V této oblasti jsou popsány podmínky (organizační, materiální, personální a psychosociální), které jsou vytvářeny, nebo byly vytvářeny sportovcům pro vzdělávání na základní, střední a popř. vyšší odborné či vysoké škole. Tato kategorie popisuje, jak probíhá vzdělávání sportovců na různých typech škol a úrovních vzdělání s ohledem na fakt, že se věnují vrcholovému sportu.

Nejdříve budou interpretována data týkající se specifík vzdělávání sportovců na ZŠ. Dále je analyzováno, jak popisují a hodnotí sportovně talentovaní žáci a vrcholoví sportovci podmínky na běžných středních školách a školách zaměřených na vzdělávání sportovců. Popis bude zahrnovat: vzdělávání podle IVP, jeho konkrétní formy, flexibilitu rozvrhu, průběh hodnocení, výukové materiály, nabídku využití sportovního zázemí školy, osoby kompetentní pro vzdělávání nadaných žáků a v oblasti psychosociálního klimatu především vztahy se spolužáky.

V dalších kategoriích budou sportovci popisovat obtíže, se kterými se při vzdělávání setkali, vzdělávací potřeby a následně doporučení z nich vyplývající. Poslední kategorie uvádí základní faktory, které specifikují vztah sportovců ke vzdělávání.

5.2.2 Interpretace dat výzkumných rozhovorů

Současné podmínky školního vzdělávání sportovců

Respondenti nejdříve popisovali, jak probíhalo jejich vzdělávání v rámci povinné školní docházky. Všichni se vzdělávali na běžných základních školách, popř. víceletých gymnáziích, ani jeden respondent nenavštěvoval sportovní třídu. To nás překvapilo, neboť jsme předpokládali, že sportovně nadaní jedinci budou tyto třídy vyhledávat. Tato skutečnost může pravděpodobně vypovídat o tom, že i běžné základní školy zohledňují sportovní talent dítěte a díky nižšímu tréninkovému i závodnímu zatížení sportovců není

nutné v takové míře vytvářet specifické vzdělávací podmínky. Ukázalo se, že sport ovlivňuje vzdělávání na základní škole podstatně méně než na navazujících stupních vzdělání. Sportovně talentovaná žákyně Adéla k tomu uvádí: „*Chodila jsem taky v Ostravě, byla to normální základka, když jsem potřebovala, tak mě uvolnili a pak jsem si to dodělala, žádné problémy jsem neměla.*“ Respondent David říká, jak sport ovlivňoval vzdělávání na ZŠ: „*Základní škola byla v pohodě. Tolik jsem netrénoval ani necestoval.*“ z výpovědi obou respondentů lze chápat, že díky menšímu tréninkovému a turnajovému zatížení talentovaných sportovců probíhalo vzdělávání bez nutných výraznějších úprav. Vzdělávání hodnotí jako bezproblémové.

Druhým pohledem na vzdělávání v rámci povinné školní docházky je pohled respondentky Pavly, která navštěvovala osmileté gymnázium, jež však musela z důvodu nedostatečných podmínek opustit: „*Já jsem šla po 5. třídě na gymnázium, také v Brně, tam jsem byla dva roky. Nestíhala jsem to a měla jsem tam problém s jednou paní učitelkou. Vrátila jsem se tedy na základní školu. Na tom gymnáziu jsem neměla individuální plán, měla jsem domluveno pouze nějaké uvolňování z hodin. Chtěla jsem jezdit víc trénovat do Olomouce a nešlo to, tak jsem se vrátila na základní školu, kde mi umožnili mít individuál.*“ Z výpovědi respondentky vyvstává, že větší náročnost studia na gymnáziu a potřeba vyššího tréninkového zatížení v sobě nesly potřebu individuálního vzdělávacího plánu, která nebyla na gymnáziu vyslyšena, a proto respondentka přešla na jinou školu.

Tyto dva pohledy na jedné straně ukazují, že sport ovlivňuje vzdělávání na ZŠ méně než na SŠ, ale na druhé straně jsou i mladí sportovci vyžadující specifické podmínky vzdělávání již v rámci ZŠ. Školy by tedy měly na základě individuálních potřeb vytvářet sportovci vhodné podmínky, pokud o to požádá.

Sportovně talentovaní žáci navštěvují různé typy středních školy. Lze je dělit na zaměřené na vzdělávání sportovců a nezaměřené, státní a soukromé.

Podmínky vzdělávání na běžných středních školách mají sportovci nejčastěji upraveny individuálním vzdělávacím plánem. Jeho konkrétní podoba je záležitostí dohody mezi školou a žákem. Objevují se také školy, které jej neposkytují, a poté jsou úpravy vzdělávání vymezeny jen ústní dohodou. Organizační podmínky upravují časový rozvrh školní docházky, který stanoví rozsah nutné přítomnosti žáka ve škole. Některé školy neomezuji sportovce v docházce, jiné stanovují míru absence. Co se týče hodnocení, je prováděno písemně i ústně, v krátkodobých intervalech cca v řádu měsíce, střednědobém

jednou za dva měsíce, nebo pouze jednou za pololetí prostřednictvím komisionálních zkoušek. Termín zkoušek si domlouvají s učiteli sami. Někteří jim poskytují dostatek času na přípravu, jiní stanoví přesný termín. Školy ve většině případů vyžadují, aby sportovci prokazovali stejné vědomosti jako jejich spolužáci, tzn. musí zvládnout učivo dané osnovami. Výjimkou jsou tzv. výchovy, např. tělesná, hudební, které sportovci mohou absolvovat s úlevami. Respondentka Pavla popisuje podmínky vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu na všeobecném státním gymnáziu ve druhém ročníku: *„Já chodím do školy každé pondělí na první tři hodiny. Pokud nejsem na turnaji. Pokud jsem, tak je to jinak. A to píšu písemky. Nebo také pokud končí škola a potřebuji si to uzavřít. Ted' jsem například byla ve škole tři dny a psala jsem asi pět písemek za den, abych si to stihla uzavřít. Do vyučování vůbec nechodím.“*

Respondentka Anežka je také studentkou všeobecného státního gymnázia, ale její vzdělávání je záležitostí dohody se školou: *„Individuál mám částečněj, protože na naší škole ho neposkytují. Ale pouští mě na turnaje, ale musím mít napsaný všechny písemky a musím si všechno doplnit. Tento rok jsem dělala komisionální zkoušky z angličtiny, protože jsem měla málo známek a ještě ne moc dobrý.“*

Respondent Marek popisuje formu a četnost hodnocení: *„Písemky jsem si dopisoval, neměl jsem zkoušky jako třeba ostatní jen na konci roku. [...] Nemusel jsem moc chodit na takové ty výchovy, to byli učitelé v pohodě.“* Respondentka Martina zdůrazňuje pro ni důležité aspekty individuálního vzdělávacího plánu: *„Mohla jsem si odejít ze školy kdykoliv, kdy jsem chtěla na trénink, nemusela jsem se domlouvat, že mám odejít. a omlouvali mi všechny hodiny, když jsem byla na turnaji. Stejně mi neudělali úlevu v tom, že bych třeba měla míň známek. Musela jsem si to doplnit, že mi řekli přesně, kdy budu psát test, že jsem se nemusela učit ze dne na den.“* Respondentka Karolína mluví o tzv. maximálním IVP, když se přestěhovala z místa docházky do školy do města, kde trénovala: *„Potom jsem se přestěhovala do Zlína a tam nastal maximálně individuální plán. Kdy jsem se to učila všechno sama, telefonicky jsem si zavolala, přijedu ve čtvrtek, budu od rána od půl deváté do odpoledne a nadomlouvala jsem si všechny zkoušky. Takže jsem se to učila sama, učitelé mi dávali materiály, z čeho mě budou zkoušet, co po mě budou chtít vědět a pak jsme se v ten daný termín sešli. Pak jsem psala buď testy, nebo byly ústní zkoušky. [...] Bylo to obvykle tak za 2 až tři měsíce v každém předmětu.“* Z odpovědí respondentů vyvstává, že každý sportovec se na konkrétních organizačních podmínkách

domlouvá se školou. Tyto podmínky jsou vymezeny ústně nebo písemně v IVP. Školy tedy upřednostňují individuální přístup ke každému sportovci.

Sportovci studující běžnou střední školu shledávají výhodné, pokud má sportovní klub, který reprezentují, domluvenou spolupráci s vybranou školou. Škola je na základě dostatečných informací schopna poskytnout sportovci kvalitní podmínky. Potvrzuje to respondentka Karolína: *„Respektovali to. Je to škola ve Znojmě, kdy oni jsou si vědomi, že tam budou chodit tenisti a budou potřebovat pomoc, takže oni byli připraveni.“* To znamená, že školy, které mají dostatek informací a spolupracují s kluby, dokážou sportovcům nabídnout vhodné vzdělávací podmínky, a tím si zajistit také dostatek studentů.

Školy zaměřené na vzdělávání sportovců umožňují flexibilnější časový rozvrh zahrnující propojení výuky s tréninkem. Školy také nabízejí mimořádně nadaným žákům vzdělávání podle IVP, dále jim poskytují dostatek času na přípravu a zkoušení. Respondenti Matěj a Věra navštěvují gymnázium se sportovní přípravou: *„Každý den máme školu od 7:15 do 15:15h. Ráno máme vyučování, pak jdeme na tenis a pak se vracíme zase do školy. Po škole pak každé chodí zas na tréninky už ke svému trenérovi. Dopoledne se trénuje asi 1,5 hodiny.“* [...] *„Ještě se tolikrát nestalo, ale vždycky mě omluví. Pak si to musím dopsat. U nás je to normální, že pokud chybíme, tak nám nechají nějaký čas na doplnění, ale musím si to všechno dodělat.“* Výuka na gymnáziích se sportovní přípravou poskytuje sportovcům stejně kvalitní vzdělávání jako na běžných gymnáziích a zároveň optimální podmínky pro sport. Kvalitu vzdělávání hodnotí respondentka Věra, jež studovala na všeobecném gymnáziu a přešla na sportovní: *„Všichni říkají, že sporták je hrozná úroveň, úroveň vzdělávání. Ale já když to mám porovnat, tak to, co se učíme na tom sportáku a co jsme se učili předtím, tak toho zase o tolik míň není. Úroveň je v podstatě stejná.“*

Respondenti se shodli, že by ocenili, pokud by jim učitelé poskytovali podklady k výuce. Studijní materiály, kterým často nerozumí, získávají především od spolužáků. Nedostatečné informace vyhledávají poté na internetu, ale této činnosti musí věnovat mnoho času. Změna k lepšímu souvisí s větší ochotou učitelů napomáhat sportovně nadaným žákům. Respondentka Anežka k tomu dodává: *„Jinak zápisky a materiály si sháním od spolužáků, nebo se to doučím z učebnice a internetu. [...] Často těm zápiskům*

od spolužáků nerozumím, nechápu jejich zápisky. Pokud by mi je dali učitelé, bylo by to lepší.“

Běžné střední školy nenabízejí sportovcům možnost využít jejich materiální zabezpečení pro sportovní trénink, naopak dobré podmínky poskytují gymnázia se sportovní přípravou. Respondent Matěj popisuje vybavení školy: *„Jojo, vybavení školy je super. Je tam hala, tělocvična, posilka, pak takový krytý běžecký tunel. Na tenis chodíme kousek. Pak i bazén a myslím, že je tam možnost využít i fyzioterapeuta, ale to nevyužívám, chodím sám jinam.“* Typ sportovní školy se stará o regeneraci sportovců tím, že jim umožňuje navštěvovat bazén a využívat služby fyzioterapeuta.

Respondenti uvedli, že se ve školách nesetkali s osobou (mentor, asistent pedagoga), která by jim pomáhala s výukou. Shodli se na tom, že by uvítali přítomnost těchto lidí ve škole. Kladně hodnotili přístup třídního učitele, který měl často pozitivní postoj ke sportujícím studentům, zajímal se o jejich sportovní výsledky, studenty podporoval a pomáhal jim při řešení problémů. Respondenti dále oceňovali zájem i ostatních učitelů o jejich sportovní kariéru. V několika případech se setkali také s negativním postojem pedagogů vůči sportu, jelikož považovali sport za nedůležitý v životě člověka, a tudíž nepodstatný. Tento jejich názor v konečném důsledku pro sportovce znamenal nízkou toleranci k jejich absenci ve vyučovacím procesu. S touto skutečností souvisely kladné i záporné odpovědi. *„Záleží na lidech.“ [...] „Skoro všichni učitelé až na nějaké výjimky jsou tam v pohodě.“ [...] „Někteří mi přáli, někteří mi řekli, že buď škola, nebo tenis a že pokud tohle nedodělám, tak to neprojde.“ [...] „A mně řekli, že mi věří, že chci, abych měla tenis na prvním místě, že to chápou, že je jasný, že se ta škola dá vždycky nějak dodělat a abych dělala ten tenis.“* Za všechny uvádíme odpověď Jany, která se setkala s negativním přístupem školy: *„Vadilo jim, že nejsem ve škole. Na státní neměli moc pochopení. Přitom se jednalo o sportovní školu. Podporovali pouze ty sportovce, kteří byli v reprezentaci, např. jako jsou fotbalisti a hokejisti. [...] Je to dáno i tím, že mají málo informací o sportu. Že to hnedka odsoudili, že nejsem nejlepší a nechtěli mě podporovat.“* Respondentka uvažuje nad tím, co stojí za negativním postojem některých škol, a jednoznačně se domnívá, že je to nedostatek informací a určité stereotypy spjaté s vnímáním sportovních výsledků. Případá jí nesprávné, že se rozhodla pro sportovní školu, která její potřebu flexibilního rozvrhu nerespektovala. Současná popularita sportu by měla vést k pozitivním postojům učitelů vůči sportovcům.

Respondentka Karolína říká, že postoj učitelů je ve velké míře ovlivněn také vlastním postojem sportovce: *„Ale pak je to o těch lidech, pokud vidí tvoji snahu, tak problémy tolik nejsou, pokud vidí, že na to kašleš, tak pak je to o něčem jiném.“* z její výpovědi vyplývá, že aby vztah mezi učitelem a sportovcem fungoval, je zapotřebí vzájemná důvěra. Pokud na jedné straně chybí, obtížně se bude hledat společný cíl.

Kromě učitelů jsou sportovci ve škole v interakci se spolužáky. Sportovci uvedli, že se ve škole cítí často sami. Tyto pocity jsou ovlivněny jejich častou absencí, která jim neumožňuje navázat pevnější vztahy. S některými spolužák měli vztahy pozitivní, s jinými negativní. Záporné vztahy byly ovlivněny nízkou informovaností spolužáků o specifikách sportovního tréninku. Respondentka Martina uvádí její vztahy se spolužáky: *„Bylo to tak, že jsem kvůli tomu tenisu, jsem se nezúčastnila žádných společných akcí a dostávala jsem se mimo třídu. Nikdo mi to nedával najevo, naopak mi přáli, ale já sama jsem se takhle cítila.“* Z výpovědi je cítit její určité odcizení od ostatních žáků, kterého lituje, protože ví, že souviselo s její nepřítomností ve škole. I když její vztahy se spolužáky byly kladné, cítila se často sama.

Respondenti se také shodli, že spolužáci hráli v jejich studiu důležitou roli, protože jim poskytovali poznámky. Za všechny uvádíme výpověď respondentky Pavly: *„Vycházím se všema, ale moc se nevidíme, protože chodím do školy psát jen písemky. Mám tam pár kamarádek, jedna mi posílá učení, bez ní bych to vůbec nezvládla.“* Respondentka považuje za důležité mít ve škole několik přátel, které jí můžou pomoci v případě potřeby.

Sportovně talentovaní žáci navštěvující školy zaměřené na vzdělávání sportovců hodnotí tyto školy kladně a vyjadřují spokojenost s vytvořenými podmínkami. Dle respondentky Věry jsou ideální. Sportovci na běžných školách vyhledávají školy, kde jim nabídnou nejlepší podmínky. Vrcholoví sportovci zdůrazňují, že v současném systému nabídky vzdělávání pro sportovce je zásadní především výběr školy. Různé školy nabízí sportovcům odlišné podmínky, tzn. že podmínky pro vzdělávání sportovců jsou utvářeny nejednotně. Shodují se také na tom, že by školy měly být na vzdělávání sportovců lépe připraveny. Respondentka Karolína hodnotí možnosti vzdělávání sportovců: *„Já si myslím, že je to hodně o výběru té školy. Jsou i školy pro sportovce, ale spíš si myslím, že by školy měly sport respektovat a se studentem se domluvit na podmínkách, za kterých tam bude studovat. Sportovců není málo, a proto by školy měly se vzděláváním sportovců počítat“* Respondentka považuje za zásadní vybrat si takovou školu, která respektuje potřeby

sportovce a nabídne mu ideální podmínky. Domnívá se také, že díky značnému počtu sportovců, by školy měly být jejich vzdělávání nakloněny.

Respondentka Martina, která vystudovala během sportovní kariéry i vysokou školu, uvádí, že podmínky pro sportovce v rámci jejího studia VŠ byly minimální: *„Konkrétně tahle vejška pro ten sport nebyla, i když jsem ho dělala vrcholově. Tam vůbec nikomu individuál nedali a jediná pro nás variabilita byla v tom, že jsme si dělali sami rozvrh. Ale máš 70% docházky a mohla jsem v semestru chybět jenom 3x až 4x, tak to pro mě byl tlak, že jsem musela dělat něco oproti ostatním.“* Z jejího úhlu pohledu můžeme pochopit, že přestože škola nabízela možnost vlastního rozvrhu, v případě potřeb studentky to bylo nedostačující. Bylo pro ni stresující, že neměla flexibilní časový rozvrh a musela se podřídit požadavkům školy.

Problémy

Respondenti se setkali během školního vzdělávání s určitými problémy. Prvním z nich, který museli řešit, byl výběr střední školy. Uvádějí, že při výběru střední školy bylo hlavním kritériem, kromě individuálních preferencí, to, aby jim škola vytvářela podmínky pro vzdělávání a oni se současně mohli věnovat vrcholovému sportu. Základním požadavkem bylo vzdělávat se podle individuálního vzdělávacího plánu, který jim umožní vrcholově sportovat. Za pozornost stojí fakt, že u některých respondentů byla potřeba vzdělávacího plánu rozhodujícím kritériem výběru. Respondent David k tomu dodává: *„Já jsem šel na tu školu, protože jsem tam dostal individuál. Byla to soukromá škola. Protože mi ho na jiných školách nechtěli dát. Vybíral jsem si to podle toho, aby mě uvolňovali. Já jsem chtěl na ekonomku, ale tam mi ho nedali. Takže jsem se rozhodoval hlavně podle toho, kde by mě uvolňovali.“* Z výpovědi respondenta můžeme usoudit, že pokud se chtěl věnovat vrcholovému sportu a zároveň vzdělávat, musel si vybrat školu, která sice nesplňovala jeho požadavky, ale umožňovala mu jak vzdělávání, tak i vrcholovou sportovní činnost.

Sportovci často musí slevit ze svých požadavků a zvolit kompromis ve prospěch sportu na úkor vzdělávání. Díky tomu jsou nuceni změnit střední školu, protože původně zvolená jim nevytváří takové podmínky, které by potřebovali. Za všechny uvádíme výpověď respondentky Jany: *„Začala jsem na státní škole, ta byla sportovní, ale nevycházeli mi vstříc, i když to byla škola, která byla sportovní. Žádné výhody mi nedávali. Pak jsem přešla na soukromé gymnázium.“* Na otázku, z jakého důvodu odešla ze státní

školy a přešla na soukromé gymnázium, odpovídá: „*Ano. To jsem chodila také denně, měla jsem individuální plán, ale nedalo se to stíhat, přibývaly tréninky. Tam jsem to měla volnější, mohla jsem jezdit na turnaje a trénovat jak jsem potřebovala.*“ Respondentka Jana navštěvovala gymnázium zaměřené na sport, ze kterého musela z důvodu nedostatečných podmínek odejít. Jako hlavní důvod uvádí na jedné straně nevstřícnost učitelů a na druhé přibývajících tréninkové a soutěžní zatížení. Celkově volnější přístup na soukromém gymnáziu jí pak umožnil dle potřeby trénovat a jezdit na turnaje. Časté změny typů škol lze chápat tak, že sportovci vyhledávají školy umožňující jim vhodnější podmínky pro dvojí kariéru.

Jako vhodnou alternativu uvádějí žáci školy zaměřené na vzdělávání sportovců, které jsou oproti sportovním třídám žádány. Respondent Matěj, student gymnázia se sportovní přípravou, jasně zdůvodňuje výběr této školy: „*Tak chtěl jsem jít na gympl a k tomu hrát tenis a trénovat, tak mi tahle škola přišla nejlepší, protože tam máme tréninky i dopoledne. Ani moc o ničem jiném jsem nepřemýšlel. Chtěl jsem jít někam, kde vím, že mně budou uvolňovat, když budu potřebovat.*“ Vědomí toho, že škola nabízí vhodné podmínky pro skloubení sportu a vzdělávání, bylo pro něho hlavním kritériem při výběru školy. Oba výroky vypovídají také o motivaci sportovců ke vzdělávání, tzn. že se chtějí vzdělávat, ale potřebují mít k tomu vytvořeny vhodné podmínky.

Respondenti se shodli na tom, že největším problémem ztěžujícím jim vzdělávání, je, pokud jim školy neumožní vzdělávat se podle IVP. S podobným problémem se setkává respondentka Anežka: „*Řekli mi, že oni nedávaj individuál a že ho dali jen když tam jedna holka otěhotněla, tak že jí dali individuál, jenom z tohodle důvodu. Právě sportovcům ne.*“ z její odpovědi vyvstává, že školy, i když mají možnost jej sportovcům nabídnout, ne vždy tak učiní.

S tím souvisí absence flexibilního časového rozvrhu. Problém docházky na VŠ musela řešit respondentka Martina: „*Tam mi úplně vstříc nevycházeli, tak jsem cítila spíš tlak. Musela jsem třeba obětovat i nějaký turnaj, protože jsem si nemohla dovolit chybět.*“ z výpovědi je cítit naštvání až zlost, že jí škola, i když chtěla studovat během sportovní kariéry, nevyšla vstříc, a tedy nemohla absolvovat plánované turnaje, jak potřebovala.

Dalším problémem, na kterém se respondenti shodují, jsou negativní postoje učitelů vůči sportu. Respondent Pavel musel z důvodu neshod s třídní učitelkou ze školy dokonce

odejít: „Ředitel byl v pohodě, ale chytli jsme takovou blbou třídní učitelku, který se to nelíbilo. Ona byla se vším proti. Horší bylo, že byla naše třídní. Prostě říkala, že nemá ráda sport. Ostatní učitelé byli v pohodě, ale mě potopila ona.“ Respondent vyjadřuje silně negativní pocity, až pocity křivdy. V podstatě říká, že třídní učitelka nerespektovala individuální přístup, vnesla do vzdělávání vlastní pocity, a tudíž jednala značně neprofesionálně.

Problémem učitelů často není pouze negativní postoj, ale také nedostatek informací o sportu. Jak uvádí respondentka Martina: „Já si myslím, že to neberou vážně. Myslí si, že to lidé dělají jako své hobby pouze a že to pro ně není práce.“ z její výpovědi je patrné, že se také setkala s negativním postojem učitelů, jelikož sportu nepřisuzovali takový význam a neuvědomovali si, kolik dřiny a odříkání vrcholový sport obnáší.

Z výpovědi respondentů zaznívá, že chyba není vždy na straně školy. Jsou také sportovci, kteří zneužívají systém a vstřícnost učitelů, a proto učitel obtížně rozlišuje skutečný zájem sportovce o vzdělávání. Jana uvádí: „Je ale také špatný, že to sportovci často zneužívají, že zneužívají individuální plány a že by to potřebovalo nějaký systém. Já jsem to nezneužívala, ale znám lidi, kteří nechodili do školy a vymlouvali se, že jsou na tréninku a nebyli tam.“ Respondentka vysvětluje možný negativní postoj učitelů ke sportovcům, který může být dán právě ztrátou důvěry ve sportovce. Z její odpovědi vyplývá, že by bylo dobré vymezit práva a povinnosti sportujících studentů.

Vliv sportu na školu je z výpovědí respondentů zřejmý. Sportovně talentovaní žáci na středních školách řeší každodenně otázku skloubení vzdělávání a sportu. Určitá část respondentů navíc musí dojíždět na tréninky do sportovních center mládeže v jiných městech. Za sportovně talentované sportovce vybíráme odpověď Anežky: „Většinou do školy musím chodit, pravidelně jezdím každý týden středa, čtvrtek a pátek do Plzně a většinou si taky hlídám písemky a když žádný nemám, tak jedu do Plzně.“ z výpovědi respondentky vyplývá, že musí neustále plánovat, aby zvládla dvojí kariéru.

Vrcholoví sportovci více přemýšlejí o sportu a vzdělávání v časové perspektivě. Na jedné straně si uvědomují, že sportovní kariéru nelze odkládat, a pokud chtějí dosáhnout sportovních úspěchů, nelze přestat sportovat. Na druhou stranu, pokud se sportovec rozhodne pouze pro sportovní kariéru, po jejím ukončení můžou nastat problémy s uplatněním na trhu práce. Respondentka Karolína říká o své svěřenkyni: „Já jsem jí říkala, že tu školu si může dodělat ve třiceti, to není problém. Pokud chcete, abys hrála

tenis, tak si teďka vybrat školu lehčí a hrát ten tenis. Začít hrát tenis ve 35 nemůžeš.“ Ale na druhou stranu si je vědoma, že nemít školu je také problém: *„Já to teďka řeším u mé svěřenkyně Nasti. Já jí říkám, Nasti, uč se, ten tenis není záruka vůbec ničeho. Pokud bys skončila, co budeš dělat dál.“* z jejich dvou výpovědí lze vyčíst určitou rozporuplnost v tom, že sama neví, co je správné. Cítí také zodpovědnost za svěřenkyni a má zájem na tom, aby u ní nedocházelo pouze k jednostrannému vývoji a nedostala se do složité životní situace.

Vzdělávací potřeby sportovců

První potřeba, na které se sportovci shodují, je nutnost určité organizační formy vzdělávání pro sportovce neboli vytvoření speciálního vzdělávacího programu. Vrcholová sportovkyně Jana přímo uvádí: *„Už jsem o tom mluvila, že na tom státní gymnáziu především vstřícnost těch učitelů a také možná bych ocenila speciální program pro sportovce.“* Stejná respondentka se o programu zmiňuje znovu, rozumíme tomu tak, že opravdu vidí tento program jako žádoucí: *„Pokud není žádný program pro sportovce, tak pak je to těžký. Je ale také špatný, že to sportovci často zneužívají, že zneužívají individuální plány a že by to potřebovalo nějaký systém.“* z obou výpovědí lze cítit určité zklamání nad přístupem učitelů. Pokud by tento program existoval, podařilo by se jí možná státní gymnázium zvládnout. Na druhou stranu ale uznává, že ani učitelé to nemají jednoduché, protože jsou sportovci, kteří vstřícnosti a důvěry učitelů zneužívají. Snaží se učitele pochopit, i když vůči svojí osobě vnímá jejich chování jako nespravedlivé. Tím, že vyjadřuje potřebu určitého programu, vlastně říká, že je nutné předcházet zneužívání ze strany sportovců a na druhé straně podporovat ty, kteří se chtějí vzdělávat.

Další potřebou, kterou respondenti uváděli a jež by se týkala již konkrétní podoby vzdělávání, je potřeba individuálního vzdělávacího plánu. Respondenti Anežka a David vyjadřují tuto potřebu jednoznačně: *„Tak určitě si myslím, že by měli sportovcům povolit individuál.“* David se zmiňuje ještě o další potřebě, kterou je flexibilita: *„Já si myslím, že je dobrej ten individuál. Aby ten sport taky nebyl úplně na úkor té školy. A když má člověk čas, aby tam šel a dodělal si to, a když potřebuje, aby šel na tréninky a na turnaje.“* Z Davidovy odpovědi můžeme cítit nejen potřebu IVP, ale také možnost flexibility ve vzdělávání. Jeho výpověď vyjadřuje, že školu nevnímá jako doplněk sportu, ale rovnocennou záležitost. Dokonce si myslí, že by sportovci měli do školy docházet a studovat, pokud nejsou na turnaji nebo tréninku. Na druhé straně usiluje o to, aby školy

měly pochopení pro sportovce a umožnily mu věnovat se sportu podle svých potřeb. Flexibilitu v časové perspektivě vnímá jako zásadní respondentka Martina: „*Já si myslím, že to časové hledisko je nejdůležitější, protože by jim měli umožnit, aby tu školu dělali časově podle sebe.*“

Respondenti hovoří o další potřebě, a to pozitivním postoji školy a učitelů ke sportu. Respondentka Adéla mluví celkově o větší toleranci: „*Problém je, že učitelé, často ani nechtějí umožnit dětem sportovat. Staví se k tomu, že dělají něco hrozného, že to často ani nechápou. Že říkají, že se máme učit a nikam nejezdit. Větší toleranci.*“ z úryvku je zřejmá negativní zkušenost respondentky s postojem učitelů. Nemyslí si, že všichni učitelé vnímají sport jako něco špatného. Tolerance znamená uvědomovat si velké sportovní zatížení, které je na sportovce kladeno, ale učiteli občas nepochopeno.

Sportovci se shodují, že výhodou pro ně ve škole je přítomnost styčné osoby, která jim poskytuje podporu, pomáhá s organizováním studia a řešením případných problémů. Pokud nikoho takového ve škole respondenti neměli, vyjadřovali potřebu této osoby. Nejčastěji vnímají jako styčnou osobu třídního učitele. Respondentka Adéla se o styčné osobě vyjadřuje takto: „*Hodně mi pomáhá třídní učitel, naštěstí jsem natrefila na hrozně fajnovýho třídního, který mi pomáhá. Za něj jsem hrozně ráda. Je strašná výhoda mít někoho takovýho.*“ Z její odpovědi zaznívá, že jí daný člověk opravdu pomáhá a ona si toho váží. Bez přítomnosti této osoby by pro ni bylo vše náročnější. Respondentka Karolína k tomu uvádí: „*Máš tam oporu, která je schopna ti pomoci.*“

Poslední potřebou, kterou sportovci uváděli, je individuální přístup. Respondentka Jana uvádí: „*Je to také hodně o individuálním přístupu.*“ Tato odpověď jasně říká, že bez individuálního přístupu vůči sportovci lze obtížně uskutečňovat dvojí kariéru.

Doporučení pro vzdělávání sportovců

Respondenti formulovali určitá doporučení, z kterých vyplývá, jaké podmínky by měly školy sportovcům vytvářet. Hovoří o tom respondentka Martina: „*Kdyby prostě se všichni sešli, učitelé by měli papír, s nákejma jasnejma kritériema co a jak. A chtělo by se od nich, aby poskytovali žákovi nějaké materiály, pomoci mu, dát třeba extra čas na látku. Jako je na VŠ konzultační hodina, tak něco podobnýho, co vůbec na škole nefunguje. Kdyby byli ochotní mu vysvětlit, co nechápe.*“ Z její odpovědi vyvstává, že usiluje o jasné vymezení vzájemných vztahů.

Dále respondenti žádají, aby školy umožnily flexibilní rozvrh a nepožadovaly po sportovci docházku. Potvrzení absence by dokládal trenér, aby bylo jasné, že se svěřenec opravdu věnuje sportovní činnosti. Respondentka Martina uvádí: „*Nastavit pravidla, kolik tam ten člověk musí být a co všechno se dá udělat online.*“ [„...“] „*až do konce střední školy by to měli psát rodiče, nebo od klubu, trenéra, který by třeba i toho svěřence i dlouhodobě omlouval.*“

Poté by respondenti ocenili, aby jim školy poskytovaly studijní materiály. To vyplývá z odpovědi Martiny: „*Klidně by se dalo udělat, že by poskytovali studijní materiály, tomu studentovi.*“ Také by kladně hodnotili dostatek času na písemky a zkoušení a individuální přístup týkající se hodnocení. V odpovědi uvádí: „*Dát extra čas na látku. Měli bychom víc času na ty písemky. Vždycky si to domluvit. Takhle nám oni řeknou termín a musím tam jít na tu písemku. Radši bych psala jednu větší písemku za měsíc.*“

V neposlední řadě by respondenti uvítali možnost konzultačních hodin i v rámci středních škol a čas navíc, který by jim učitelé mohli poskytovat: „*Učitelé nemají čas, i když se snaží, když něčemu nerozumím, aby se mi víc věnovali.*“ [„...“] „*Jako je na VŠ konzultační hodina, tak něco podobného.*“

V současné době je běžná praxe využívat online prostředí, a proto by bylo vhodné umožnit tuto formu sportovcům. Respondentka Martina uvádí, k čemu by se dalo online prostředí využít: „*Ale ta technologie by se dala využít na zkoušky, na testy, podklady, cvičný testy.*“ Běžně to funguje např. v USA. Bývalý student americké univerzity Dominik uvádí: „*Tam to fungovalo online poměrně dobře, většina předmětů, co jsem měl, tak jsem si mohl stáhnout přednášky, studijní materiály jsem si stáhnout na internetu. A některý předměty byly pouze na internetu, ale těch tolik nebylo.*“

Za pozornost by stál vznik studijního centra. Respondent Dominik popisuje tuto běžnou praxi v USA: „*Oni vlastně podporují sportovce tak, že mají svoje vlastní studijní centrum, pokud něčemu nerozumíš, tak si zdarma dohodneš doučování a můžeš se tam učit.*“

Aby byl systém vzdělávání sportovců funkční, by byla nutná fungující komunikace mezi svazy, trenéry a školou. Respondentka Jana uvádí: „*Dobrá by byla komunikace mezi tenisovým svazem, trenérem a školou, aby byla docházka na tréninky a docházka do školy. Tenisoví trenéři by potvrdili, že byli na tréninku a že jindy už by měli být už ve škole.*“ Komunikaci v USA oceňuje respondent Dominik: „*To se mi tam strašně líbilo v tom, že to*

tam bylo takový volnější. Vztah mezi profesorem a studentem byl na bázi normální konverzace s kamarádem. Tam jak v angličtině nerozlišuješ mezi tykáním a vykáním, tak mi to přišlo všechno trochu zvláštní a pak jsme si na to zvyknul a přišlo mi to hrozně fajn.“

Školy by měly respektovat, že sport není pouze volnočasová aktivita, ale pro ty nejlepší také profese, která však netrvá celý život. Možnost věnovat se vrcholovému sportu je ohraničena věkem. Respondentka Martina uvádí: *„Školy by se měly o sport víc zajímat, najít si ke sportu cestu, vrcholový sportovce podporovat, sport přece není na celý život.“*

Faktory určující vztah sportovců ke vzdělávání

Z výpovědí respondentů se dá shrnout, že mezi osobnostní vlastnosti nutné ke zvládnutí vzdělávání a sportu patří: cílevědomost, poctivost, sebekázeň a samostatnost. To vyplývá z odpovědi respondentky Martiny: *„Já jsem si vytáhla skripta a musela jsem další hodinu trápit, protože to nejde nechat na poslední chvíli. Na turnaji nic a pak se to naučit najednou na té veřejce nejde. [...] V tohle jsem cílevědomá, protože když vím, že něčeho chci dosáhnout, tak si to pohlídám. [...] V tohle musí být člověk hrozně poctivej. Jak to bude flákat, tak tím asi proleze a pak toho možná nechá.“* Respondentka popisuje nejen osobnostní vlastnosti, ale také náročnost vysokoškolského studia. V poslední větě hovoří o tom, že jakmile člověk neusiluje o něco z vnitřní motivace, stejně dříve nebo později s danou věcí skončí. Trápením vyjadřuje určitou sebekázeň, protože se musela učit, i když jí to přinášelo negativní pocity. O nutnosti samostatnosti při vzdělávání hovoří respondentka Pavla: *„Musím si všechno zjistit sama, postarat se.“* Vyjadřuje osobní zodpovědnosti za výsledek vzdělávání.

Výpovědi respondentů naznačují, že jejich vztah ke vzdělávání ovlivňuje motivace. Vrcholoví sportovci dokázali hovořit o tom, co je motivovalo k dosažení vzdělání, bez problémů. Sportovně talentovaní žáci vědí, že chtějí docílit maturitní zkoušku, a o budoucím vzdělávání ještě nepřemýšlí. Nejčastěji se objevovaly odpovědi: *„Chci si dodělat střední, důležitá je pro mě maturita a pak uvidím.“ [...] „O veřejce nevím, jak to bude s tenisem. Byla by to asi škoda. Ještě jsme o tom moc nepřemýšlela. Teďka chci dodělat gympl.“* z daných odpovědí vyplývá, že mladí sportovci cítí potřebu dokončit střední vzdělání, ale sport a škola je natolik zaměstnávají, že zatím nad dalším vzděláváním neuvažují. Také očekávají, jak se bude jejich sportovní kariéra vyvíjet, tzn. jak budou ve sportu úspěšní. Respondentka Martina z řad již bývalých vrcholových sportovců přemýšlí o motivaci k dokončení vysoké školy: *„Takovýto, že člověk musí, asi*

vnitřní motivace. [...] *Já jsem tu vejšku neměla jako vedlejšák, chtěla jsem mít to vzdělání a nechtěla jsem to dělat také jen proto, abych prolezla, ale chtěla jsem z toho taky něco vědět.*“ Vysokoškolským studiem uspokojovala potřebu poznání, nebylo pro ni důležité dosáhnout pouze stupně vzdělání. Respondent David naopak dodává, že ho k dalšímu vzdělávání láká kamarád: *„Ted’ nestuduju, ale kamarád teniska mě láká, abych šel na FTVS, tak o tom přemýšlím.*“ Jeho motivaci ovlivňuje potřeba sociální, tedy navštěvovat školu společně s kamarádem.

Tím, že sportovec zvládne ukončit vzdělání za ztížených podmínek ovlivněných sportem, uspokojí potřebu sebeuspokojení, jak uvádějí respondentky Karolína a Martina: *„Byla jsem na sebe hrdá, že jsem to zvládla.“ „Ráda určitě jsem, protože má člověk i dobrou pocit, pokud se mu podaří dodělat něco, co si předsevzal.“*

Dalším faktorem, který se objevuje u respondentů, je vůle. Respondentka Jana uvádí kromě vůle i další faktory *„Asi nemám tak pevnou vůli, nemám k tomu učení takový vztah a na vzdělání mi tolik nezáleží.“* Z její výpovědi je zřejmý její celkový vztah ke vzdělávání.

Faktorem, který výrazně ovlivňuje vztah ke vzdělávání, je vnímání vzdělání jako hodnoty. Sportovci se shodují, že je důležité dokončit středoškolské vzdělání složením maturitní zkoušky. Aspekt studia při sportování shledávají jako výhodný. K těmto výhodám patří snazší návrat do normálního života po ukončení kariéry. Objevily se odpovědi jako: *„Maturita je základ.“ „Maturitu by měl mít každý.“* Za všechny uvádíme odpověď respondenta Karla: *„Pro ten sport to důležité není. Ale může se stát, že se zraní, nebude moc hrát a pak co bude dělat, když nemá žádnou školu. Myslím si, že ta maturita je základ a pak záleží, jak je člověk na tom časově.“* Karel se nedomnívá, že by vzdělávání mohlo mít pozitivní vztah pro sport, ale význam má, pokud se sportovec zraní. Z jeho odpovědi cítíme, že sportovec by měl přemýšlet i o budoucnosti a pokud o ní nepřemýšlí, dostatečně si neuvědomuje rizika vrcholového sportu.

U respondentky Simony je důvod, proč dále nechce studovat, faktor školní neúspěšnosti: *„Doufám, že klapne tenis, než abych se musela nák šprtát. Školu spíš ne, radši bych ten tenis. Učení mi moc nejde, radši bych hrála.“* Už výraz šprtát znamená, že jí škola pravděpodobně nebavila. Uvádí, že není příliš úspěšná a bude se tedy snažit prosadit ve sportu.

Respondenti se shodují na tom, že mezi faktory, které výrazně ovlivňují jejich vztah ke vzdělávání, je nedostatek času. Za všechny uvádíme odpověď respondentky Martiny:

„Já si myslím, že sportovci nemaj problém naučit se to učivo, ale prostě je problém v nedostatku času, protože ten sport je strašně náročnej na čas. Hlavně tenis, kdy člověk cestuje, takže v té škole nemůže bejt.“ Z úryvku vyplývají specifika tenisu, která jsou dána tím, že tenisté musí za turnaji cestovat, a proto potřebují specifické vzdělávací podmínky. Martina si nemyslí, že by sportovci byli hloupější než normální žáci, ale že jejich znalosti ovlivňuje právě nedostatek času a neustálé cestování.

Respondenti uvedli jako zásadní také faktor únavy: *„Nejhorší je únava.“ „Občas se mi nechce, protože jsem unavenej.“* Za všechny uvádíme vyjádření Pavla: *„Tak vlastně seš celej den na kurtech, trénuješ ráno, odpoledne, pak kondice, regenerace a pak nemáš volno a ještě by ses měl učit. Člověk je unavenej a nechce se mu, no. A nemá žádný volno, to je taky blbý.“* Z odpovědi vyplývá, jak sport ovlivňuje každodenní život jedince. Vysoké sportovní zatížení způsobuje únavu, a tím nepříznivě ovlivňuje motivaci k učení. Jako negativum se jeví nedostatek volného času.

Nelze opomenout přítomnost rodičů, kteří do určitého věku dítěte odpovídají za jeho vzdělávací dráhu. Důležitou roli hrají při výběru vhodné střední školy a podporují sportovce také během studia. Respondentka Karolína zpětně rodičům děkuje: *„Zpětně bych měla já poděkovat rodičům, že mě u toho udrželi. Protože klasicky děcko v 16, 17 letech by často radši šlo ven, než aby se učilo a nechce se mu, kor když přijde z tréninku.“* Její výpověď vlastně uvádí, že sportovci v podstatě běžný život neznají, protože kromě školy a sportu na nic jiného nezbývá čas.

Vztah sportovce-žáka ke vzdělávání výrazně ovlivňuje učitel. Respondent Pavel si myslí, že dobrý vztah ke škole je dán vzájemným kladným vztahem mezi učitelem a žákem: *„Když mají dobré vztahy, tak se to dá vyřešit. Učitelé mu můžou posílat poznámky a pomoci mu. Hlavně bych řekl ten vztah mezi učitelem a žákem.“*

Nepřehlédnutelný je také vliv trenéra. Respondentka Martina je nyní už trenérkou a řeší problém vlivu sportu na vzdělávání u své svěřenkyně: *„Snažím se jí pomoci, vysvětlit něco. Vím, jak je to pro ní těžký, tak se jí snažím pomoci a snažím se jí tu školu vštěpovat, aby si nemyslela, že je to něco podřadného. Že základka a střední je nutná.“* Je zřejmé, že jí chce vštípit, aby vnímala vzdělání stejně jako ona. Díky vlastní zkušenosti se jí snaží pomoci, protože sama ví, že propojit sport a vzdělání je velmi obtížné.

5.2.3 Shrnutí výsledků a naplnění cílů výzkumu

Cílem interpretace dat bylo získat odpovědi na výzkumné otázky a tím naplnit cíl výzkumu: *Jak popisují a hodnotí sportovci podmínky školního vzdělávání*. Z následujícího shrnutí je patrné, že se nám podařilo získat odpovědi na všechny výzkumné otázky.

➤ **Dílčí cíl č. I. Zjistit, jak sportovně talentovaní žáci a vrcholoví sportovci popisují a hodnotí podmínky školního vzdělávání.**

Pohled na vzdělávací podmínky v rámci povinné školní docházky je značně individuální. Někteří respondenti nevyjadřovali potřebu ani důležitost speciálních vzdělávacích podmínek v rámci ZŠ. Jiní se shodli na tom, že je žádoucí tyto podmínky vytvářet. Shodli se však na tom, že díky nižšímu tréninkovému a závodnímu zatížení sport ovlivňuje vzdělávání méně než na úrovni středního a terciálního vzdělávání.

Současné podmínky vzdělávání sportovců na středních školách lze rozlišit na podmínky na běžných středních školách a školách zaměřených na vzdělávání sportovců. Jako výhoda se ukazuje, pokud školy spolupracují se sportovními kluby a může docházet ke vzájemnému propojení školy a sportu. V běžných školách se vzdělávají sportovci obvykle podle IVP v různých formách, které jsou záležitostí dohody mezi školou a žákem. Tyto plány obsahují konkrétní úpravy vzdělávání pro sportovce. Jedná se o časový rozvrh docházky, dohodu o formě a četnosti hodnocení, poskytování více času na přípravu, méně výuky apod. Jsou i školy, které IVP neposkytují, a výuka sportovců je upravena ústní dohodou mezi školou a žákem.

Na školách se sportovním zaměřením jsou vytvářeny podmínky tak, aby umožnily sportovcům co nejlépe skloubit vrcholový sport se školou. Školy nabízejí sportovcům flexibilnější časový rozvrh, zahrnují tréninky do vyučovacího rozvrhu, poskytují sportovcům dostatek času na přípravu a na zkoušení a dobré sportovní zázemí. Sportovci na těchto školách jsou s podmínkami spojenější než ti, navštěvující běžnou střední školu.

Respondenti se shodli, že by uvítali ve škole přítomnost osoby, která by jim pomáhala. Jako výhodu shledávají vstřícnost třídního učitele. Ocenili by také pozitivní postoje učitelů ke sportu. Předpokladem je, aby i sportovci byli vstřícní vůči učitelům. Vztahy se spolužáky jsou ovlivněny tím, že jsou sportovci často pryč, a proto se nezdá, že cítí osaměle.

Vrcholoví sportovci se shodli, že podmínky pro vzdělávání sportovců jsou utvářeny na jednotlivých školách různě a že by školy měly být na vzdělávání sportovců lépe

připraveny. Z výsledků dále vyplynulo, že školy upřednostňují individuální přístup ke každému sportovci, tzn. že neexistuje žádný konkrétní program, který by zajistil jednotný přístup ke sportovcům na různých školách.

Podmínky vzhledem k terciálnímu vzdělávání se z důvodu těžiště výzkumu na střední školy a nízkému počtu respondentů obtížně interpretují. Z některých odpovědí však vyplynulo, že se VŠ vzděláváním sportovců příliš nezabývají.

Vzdělávání a sportovní příprava sportovců se vzájemně ovlivňují. Sportovně talentovaní žáci vnímají tento vliv především v souvislosti s aktuální školní docházkou na středních školách. Aby zvládli požadavky sportu i vzdělávání, musí neustále plánovat. Vrcholoví sportovci více přemýšlejí nad tím, jaký vliv má škola a sport na budoucí uplatnění po skončení kariéry.

Obě skupiny respondentů se setkaly během jejich docházky s určitými problémy. Příčinou těchto problémů je vliv sportu na vzdělávání, nedostatek vzdělávacích podmínek a negativní postoj učitelů ke vzdělávání. Sportovně talentovaní žáci je popisují vzhledem aktuálnímu studiu, vrcholoví sportovci je hodnotí z určité časové perspektivy, protože už vzdělávání ukončili. Problémy, se kterými se sportovci v rámci docházky setkávají, lze shrnout do následujících oblastí:

- výběr střední školy s ohledem na vhodné podmínky,
- neposkytování IVP školou,
- negativní postoje učitelů vůči sportu,
- nízké povědomí učitelů o sportu,
- nutnost změnit školu,
- obtížnost skloubení docházky a vrcholového sportu,
- upřednostňování sportovní kariéry nebo školy,
- zneužívání důvěry ze strany sportovců.

➤ **Dílčí cíl č. II. Popsat vzdělávací potřeby sportovců tak, jak je sami vnímají.**

Sportovci ve sledovaném vzorku vyjadřují specifické vzdělávací potřeby, které vyplývají z podmínek vytvářených na středních školách a problémů, se kterými se během vzdělávání setkávají. Vyjadřují požadavek, jak by měl být vzdělávací proces uzpůsoben, aby sportovcům umožnil skloubit vzdělávání i vrcholový sport. Mezi respondenty z řad vrcholových sportovců a sportovně talentovaných žáků se neobjevily výrazné odlišnosti,

obě skupiny respondentů vnímají jako důležité obdobné potřeby. Z výzkumu vyplynuly následující potřeby:

- potřeba speciálního programu pro sportovce,
- potřeba individuálního vzdělávacího plánu,
- potřeba flexibility,
- potřeba kladného postoje školy a učitelů ke sportu,
- potřeba styčné osoby,
- potřeba individuálního přístupu.

➤ **Dílčí cíl č. III. Na základě výpovědí respondentů formulovat doporučení pro vzdělávání sportovců.**

Konkrétní doporučení, která vyplývají z výsledků výzkumu, jsou:

- nastavení jasných kritérií, jak bude vzdělávání sportovců probíhat,
- umožnění flexibilního časového rozvrhu,
- poskytování studijních materiálů,
- poskytnutí dostatku času na látku (domluva na plánování zkoušek),
- nabídnutí možnosti konzultačních hodin,
- využití online prostředí,
- zlepšení komunikaci mezi školami, svazy, trenéry, rodiči a žáky,
- zvýšení informovanosti o sportu v rámci škol.

➤ **Dílčí cíl č. IV. Zjistit, jaké faktory určují vztah sportovců ke vzdělávání.**

Z výzkumu vyplynuly faktory, které určují vztah sportovců ke vzdělávání. Patří mezi ně: osobnostní vlastnosti, motivace, vůle, hodnota vzdělání, školní úspěšnost, rodiče, trenér, postoje školy a učitelů ke sportu, únava a nedostatek času.

5.3 Diskuse

Interpretace dat z provedeného výzkumu ukazuje, jak sportovně talentovaní žáci a vrcholoví sportovci popisují a hodnotí podmínky školního vzdělávání. Výzkum naznačil, že se sportovci-žáci setkávají na školách zaměřených na vzdělávání sportovců a běžných školách s rozdílnými podmínkami. Sportovci se dále shodli, že sport ovlivňuje vzdělávání jednak v každodenním životě během průběhu vzdělávacího procesu, jednak s ohledem na

uplatnění po konci sportovní kariéry. Dále z výzkumu vyplynuly vzdělávací potřeby sportovců a byla formulována doporučení týkající se možného zlepšení vzdělávacích podmínek. Kromě vzdělávacích potřeb vzešly z výzkumu také faktory specifikující vztah sportovců ke vzdělávání. Znalost těchto faktorů umožňuje lépe porozumět sportovcům.

V teoretické části jsme dle výzkumného šetření popsali, jak probíhá vzdělávání sportovců v evropském kontextu. Výsledky z našeho výzkumu se shodují v tom, že je nutné sportovcům nabídnout natolik flexibilní výuku a úpravy vzdělávání podle vlastních potřeb, aby byl sportovcům umožněn trénink i studium. Z výzkumu vzešly také vzdělávací potřeby, které se velmi výrazně kryjí se zásadami edukace nadaných žáků.

V souladu s teorií jsme zjistili, že sportovci usilují o dvojí kariéru, v našem případě v rámci střední školy, protože jim dává větší jistotu uplatnění po ukončení sportovní kariéry. Dále z výzkumu vyplynula důležitost vlivu rodičů na vzdělávání, ale i sportovní kariéru.

V příloze uvádíme vlastní pohled autorky této diplomové práce na problematiku školního vzdělávání sportovců. Při srovnání s výsledky se domníváme, že její pohled se ve velké míře shoduje s tím, co se jí podařilo zjistit. Protože navštěvovala v rámci ZŠ sportovní třídu, hodnotí tuto formu vzdělávání sportovců velmi kladně. Vliv sportu na vzdělávání vnímá jako neopomenutelný, jednak s ohledem na každodenní povinnosti spjaté se školní docházkou a sportovním tréninkem, jednak v souvislosti s rozhodováním o vzdělávací dráze. Domnívá se, že vztah sportovce ke vzdělávání ovlivňuje také jeho úspěšnost ve sportu. Souhlasí s tím, že by bylo vhodné připravit školy na přítomnost sportovně nadaných žáků. Všechny školy by měly mít jasně daná kritéria upravující podmínky pro dvojí kariéru. Tato kritéria by mohla být formulována v obecně platném dokumentu, jakým je např. vzdělávací program.

Cílem výzkumu bylo porozumět subjektivním zkušenostem sportovců, tzn. jak vnímají podmínky školního vzdělávání. Ačkoliv se sportovci v některých ohledech vyjadřovali velmi kriticky, např. k negativním postojům učitelů vůči sportu, nebylo záměrem výzkumu kritizovat školy a učitele, ale upozornit na problematiku vzdělávání sportovců jako hodnou řešení.

Protože jsme zkoumali výzkumný problém zevnitř, tedy z pohledu sportovců, zajímavé by bylo konfrontovat výsledky s tím, jak by ho vnímali učitelé a školy. Získali bychom komplexnější analýzu, která by mohla být předpokladem pro aplikaci případných opatření v praxi.

Přestože byl výzkumný vzorek složen pouze z tenistů, domníváme se, že mu tato skutečnost neubrala na kvalitě a zajímavosti. Přínosem bylo, že jej zúčastnily dvě skupiny respondentů, a tím nám umožnily rozumět problému ve dvou rovinách. V první řadě chápat aktuální situaci vzdělávání sportovně talentovaných žáků na středních školách. Ve druhé pak rozumět vlivu sportu na vzdělávání z pohledu vrcholových sportovců.

Uvedené poznatky se nedají zobecnit na všechny sportovce, proto zde vidíme možnost dalšího zkoumání na skupině respondentů jiného sportu. Věříme však, že se nám podařilo zachytit způsob chápání problému, i když pouze u jedné skupiny.

Výzkum by se dal využít jako podklad pro další výzkumy v této oblasti. Naším cílem bylo pochopit daný problém z pohledu sportovců a upozornit na něj vzhledem k jeho aktuálnosti.

Závěr

Diplomová práce se zabývala školním vzděláváním sportovně nadaných žáků. V teoretické části poskytla komplexní pohled na problematiku nadání a talentu ve školním vzdělávání. Vymezila, jaké podmínky je nutné nadaným v rámci vzdělávání zajistit, aby byl naplněn cíl vzdělávání nadaných, tzn. usměrňování osobnosti nadaných tak, aby co nejefektivněji zhodnocovali své nadání.

Detailně jsme se věnovali vzdělávání sportovců. Zaměřili jsme se na specifika osobnosti sportovně talentovaného žáka, protože porozumění jeho osobnosti umožní učitelům jej lépe chápat, a tedy přistupovat k němu ve vzdělávání.

Dále jsme se podrobně zajímali o vzdělávání sportovců v evropském kontextu. Přišlo nám to užitečné, protože jsme chtěli upozornit na to, že této problematice není příliš věnována pozornost v České republice, ale je velmi významně řešena v rámci Evropské unie. Jako poslední jsme charakterizovali, jak probíhá systém vzdělávání sportovců u nás. Vycházeli jsme z výzkumu, který probíhal v členských zemích EU včetně ČR, a legislativních dokumentů a koncepcí.

Na základě teoretického kontextu nás v kvalitativním empirickém šetření zajímalo, jak sportovci popisují a hodnotí podmínky školního vzdělávání.

Z výsledků výzkumu vyplynulo, že v rámci středních škol a terciálního vzdělávání jsou oproti povinné školní docházce žádoucí větší vzdělávací úpravy výuky. Na základní škole není pocíťován z důvodu nižšího tréninkového zatížení takový vliv sportu na vzdělávání, přesto se objevují sportovci, kteří by již na základní škole ocenili individuální vzdělávací úpravy.

Vzdělávání sportovně talentovaných žáků v rámci středních škol probíhá na běžných školách pomocí individuálních vzdělávacích plánů, ve kterých jsou vymezeny konkrétní podmínky. Dále existují školy zaměřené na vzdělávání sportovně talentovaných žáků. Tyto školy umožňují sportovcům trénink v rámci školní docházky, respektují potřeby sportovců a mají lepší sportovní zázemí.

Sportovci se shodli na tom, že se sport a vzdělávání zásadně ovlivňují v každodenním životě. Žádají tedy flexibilní podmínky vzdělávání umožňující jim trénovat podle vlastních potřeb. S tím souvisí zjištění, že sportovci jsou motivováni ke vzdělávání, především co se týče studia střední školy a získání maturity. Maturitní zkoušku považují za

základ, kterého je nutné docílit. Vzdělávání po ukončení středního vzdělávání ovlivňuje úspěšnost sportovců, motivace a dostatek času na studium.

Sportovci dále uvedli, že jim velmi významně pomáhají nebo pomáhali rodiče, a to s výběrem školy nebo podporou během vzdělávání. Vedle motivace a vlivu rodičů vzešly z výzkumu další faktory, které specifikují vztah sportovce ke vzdělávání. Jedná se o vůli, osobnostní vlastnosti, hodnotu vzdělání, školní úspěšnost, vliv trenéra, postoje školy a učitelů, únavu a nedostatek času.

Sportovci-žáci se často setkali právě s negativním postojem učitelů vůči sportu. Ten vyplývá z nedostatečných informací, které učitelé o sportu mají. Dalším důvodem může být také jejich špatná zkušenost se sportovci, kteří občas zneužívají systém omlouvání a místo školní docházky se věnují vlastním aktivitám. Sportovci popisovali, že se ve škole setkali také s velmi pozitivní reakcí učitelů na jejich nadání. Jako výhodu uváděli zájem třídního učitele, který je podporoval a pomáhal jim.

Na základě vzdělávacích potřeb vzešla z empirické části doporučení pro vzdělávání sportovně talentovaných žáků. Základním článkem by měl být individuální vzdělávací plán umožňující flexibilní výuku.

Sportovci jsou si vědomi toho, že sportovní kariéra není nekonečná. Pokud by se zranili a neměli vzdělání, bylo by pro ně složité uplatnit se ve společnosti. Na druhé straně lze říci, že sportovní kariéru odložit nelze, ale vzdělávání ano. Sportovec se proto musí rozhodnout, kterou cestu si zvolí.

Diplomová práce byla zaměřena na vzdělávání sportovců v teoreticko-empirické rovině. Přínosem teoretické části je vymezení pojmu sportovně talentovaný žák, určení faktorů ovlivňujících vzdělávací dráhu sportovce, objasnění důležitosti dvojí kariéry a popis podmínek vzdělávání sportovců v evropském kontextu. Nejdůležitější částí je popis systému vzdělávání sportovců v našem prostředí.

Empirické šetření přineslo pohled sportovců na podmínky školního vzdělávání. Umožnilo nám porozumět, jak vnímají tuto problematiku sportovci-žáci, tedy účastníci vzdělávacího procesu. Výsledky ukazují, jak sport významně ovlivňuje vzdělávací dráhu sportovce. Jako cenný vnímáme také psychologický přístup k danému tématu, jehož cílem bylo objasnit faktory specifikující vztah sportovce ke vzdělávání.

Seznam použité literatury:

BAKER, J.; OBLEY, S.; SCHORER, J. *Talent identification and development in sport*. New York: Routledge, 2012. ISBN 978-0-415-58160-8.

Bílá kniha o sportu EU. [online] 2007. [cit. 21. 10. 2014] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/sport/bila-kniha-o-sportu>

BRUMOVSKÁ, T.; MÁLKOVÁ, S. G. *Mentoring*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-772-5.

BROWN, J. *Sports talent*. USA: Human Kinetics, 2001. ISBN 0-7360-3390-4.

ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.

PŘEROST, M. *Akademie ČSLH*. [online] [cit. 20. 9. 2014] Dostupné z: <http://www.cslh.cz/text/178-akademie-cslh.html>

Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje výchovně vzdělávací soustavy ČR. [online] Praha: ÚIV, 2002. [cit. 1. 11. 2014] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/Files/HTM/KTDlouhodobyZamer.htm>

DOČKAL, V. a kol. *Psychológia nadania*. Bratislava: SPN, 1987.

DOČKAL, V. *Zaměřeno na talenty aneb Nadání má každý*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106840-3.

DOVALIL, J. *Výkon a trénink ve sportu*. 4. vyd. Praha: Olympia, 2012. ISBN 9178-80-7376-326-8.

EDUCATION AND TRAINING. *EU guidelines on Dual Careers of Athletes*. [online] 2012. [cit. 18. 10. 2014] Dostupné z: ec.europa.eu/sport/.../dual-career-guidelines-final_en

EVROPSKÁ KOMISE. *Education of young sportspersons*. [online] 2004. [cit. 18. 10. 2014] Dostupné z: www.bso.or.at/fileadmin/Inhalte/.../EU_Education_Sportpersons.pdf

EVROPSKÁ KOMISE. *Study on training of young sportsman/women in Europe*. [online] 2007. [cit. 18. 10. 2014] Dostupné z: http://ec.europa.eu/sport/library/studies/study-on-the-training-executive-summary_en.pdf

EVROPSKÝ PARLAMENT. *Combining sports and Education: Support for athletes in the EU Member State*. [online] 2003. [cit. 18. 10. 2014] Dostupné z: edz.bib.uni-mannheim.de/daten/.../educ114-en.pdf

Evropský rozměr v oblasti sportu (2011/2087(INI)). [online] Úřední věstník, 2011. [cit. 20. 10. 2014] Dostupné z: https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/c_32620121026cs.pdf

FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. Praha: UJAK, 2008. ISBN 978-80-86723-61-8.

- FOŘTÍK, V.; FOŘTÍKOVÁ, J. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-297-3.
- FOŘTÍKOVÁ, J.; NOVOTNÝ, T. a kol. *Problematika péče o nadané žáky na základních a středních školách*. Turnov: Vzdělávací centrum Turnov, 2012. ISBN: 978-80-260-0185-0.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. vyd. Brno: Paido. 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.
- HAMPL, I.; KOVÁŘOVÁ, R. *Problematika mimořádného nadání v současném českém školství*. Ostrava: VŠB – TU, 2012. ISBN 978-80-248-2674-5.
- HŘÍBKOVÁ, L. *Nadání a nadaní*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2005. ISBN 80-7290-213-X.
- HŘÍBKOVÁ, L. *Nadání a nadaní*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-1988-6.
- HŘÍBKOVÁ, L. *Rizikové skupiny, typy a profily nadaných žáků (studentů)*. In: *Svět nadání*. 2012, 2/I. s. 16-30. [cit. 24. 10. 2014] Dostupné z: www.talentovani.cz/.../10157/e17b291e-e968-475f-bd26-9f8d307ed87f
- IPS. *Školy středního vzdělání se sportovním zaměřením*. [online] 2014. [cit. 6. 11. 2014] Dostupné z: www.pppkv.cz/.../skoly_str_vzdel_se_sport_zamer_verze_03102013
- JANSA, P.; TOMEŠOVÁ, E. *Základy psychologie sportu*. In Petr JANSA, Josef DOVALIL, et al. *Sportovní příprava*. Praha: Q-ar, 2007. s. 63-91. ISBN 978-80-90328-8-2.
- JONÁŠOVÁ, D.; BLAHUTKOVÁ, M. *Sportovní talent ve škole*. In: Oldřich ŠIMONÍK (ed.). *Vzdělávání nadaných žáků*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. s. 114-119. ISBN 978-80-210-5349-6.
- JURÁŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*. Praha: IPPP ČR, 2006. ISBN 80-86856-19-4.
- KAŠPAR, L. *Dějiny tělesné výchovy a sportu ve světě a v českých zemích*. In: Petr JANSA, Josef DOVALIL, et al. *Sportovní příprava*. Praha: Q-art, 2007. s. 10-33. ISBN 978-80-90328-8-2.
- KATRŇÁK, T. *Odsouzení k manuální práci: vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině*. Praha: SLON, 2004. ISBN 978-80-86429-78-6.
- LAZNIBATOVÁ, J. *Nadaný žiak na základnej, strednej a vysokej škole*. Bratislava: Iris, 2012. ISBN 978-80-89256-87-7.
- MACHŮ, E. *Nadaný žák*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-197-3.
- MAZÁČOVÁ N. *Nadaný žák. Možnosti úpravy výuky a učiva pro nadané žáky v kontextu RVP*. [online] [cit. 9. 9. 2014] Dostupné z: www.nadanedite.eu/soubory/ucitele/nadany_zak.ppt
- MONKS, F. J.; YPENBURG, I. H. *Nadané dítě*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-547-0445-5.

- MŠMT. *Koncepce státní podpory sportu v České republice*. [online] [cit. 20. 9. 2014] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/sport/koncepce-statni-podpory-sportu-v-ceske-republice>
- MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. [online] Praha: VÚP, 2007. ISBN 978-80-87000-11-3. [cit. 20. 10. 2014] Dostupné z: www.msmt.cz/file/10427_1_1/
- MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia se sportovní přípravou*. [online] Praha: VÚP, 2007. ISBN 978-80-87000-12-0. [cit. 20. 10. 2014] Dostupné z: www.msmt.cz/file/10428_1_1/
- MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením*. [online] Praha: VÚP, 2005. ISBN 80-87000-02-1. [cit. 23. 9. 2014] Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf
- MŠMT. *Zásady programu IV. Sportovní střediska*. [online] 2008. [cit. 6. 11. 2014] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/sport/zasady-programu-iv-sportovni-strediska-2009?highlightWords=sportovnC3%AD+st%C5%99ediska>
- MŠMT. *Zásady programu IV. Sportovní třídy*. [online] 2004. [cit. 6. 11. 2014] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/sport/zasady-programu-iv-sportovni-tridy-2007?highlightWords=sportovnC3%AD+t%C5%99%C3%ADdy>
- NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*. Praha: Academia, 1996. ISBN 80-200-0592-7.
- Národní program rozvoje vzdělávání v ČR. *Bílá kniha*. [online] Praha: ÚIV, 2001. ISBN 80-211-0392-11. [cit. 1. 11. 2014] Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/pdf/bilakniha.pdf>
- PAVELKOVÁ, I. *Motivace žáků k učení*. Praha: UK Pedagogická fakulta, 2002. ISBN 80-7290-092-7.
- PERIČ, T. et al. *Identifikace sportovních talentů*. Praha: Karolinum, 2010. 248 s. ISBN 978-80-246-1881-4.
- PERIČ, T. *K možnostem identifikace struktury sportovní talentovanosti*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1506-6.
- PERIČ, Tomáš. *Výběr sportovních talentů*. Praha: Grada, 2006. 100 s. ISBN 80-247-1827-8.
- PETŘÁŠ, V. *Jak by měl vypadat systém vzdělávání nadaných dětí?* In: *Svět nadání* [online]. 2012, 1/ I. s. 48-55. [cit. 20. 9. 2014] Dostupné z: www.talentovani.cz/.../10157/ebb1d227-0ec6-4fd9-8b11-fbbd255f3a9b
- Podklady pro veřejnou rozpravu k návrhu zákona o podpoře sportu*. [online] Český olympijský výbor, 2014. [cit. 23. 10. 2014] Dostupné z: www.pardubickykraj.cz/viewDocument.asp?document=30563
- PRŮCHA, J. (ed.) *Pedagogická encyklopedie*. 6. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.
- Předpis č. 391/2013, Sb. Vyhláška o zdravotní způsobilosti k tělesné výchově a sportu* [online] [cit. 4. 11. 2014] Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-391>

Rozprava k návrhu zákona o podpoře sportu. [online] Český olympijský výbor, 2011. [cit. 28. 10. 2014]
Dostupné z: www.olympic.cz/financovani/.../rozprava-zakon_o_sportu_viewfin.pdf

ŠKRABÁNKOVÁ, J. *Žijeme se nadáním.* Ostrava: Ostravská univerzita, 2012. ISBN 978-80-7464-137-4.

ŠVARŤÍČEK, R.; ŠEĐOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách.* Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7376-313-0.

VASSILIOU, A. *Sportovní fórum EU: olympijský vítěz klade velký důraz na „dvojitou kariéru“* [online] 2013 [cit. 25. 5. 2014] Dostupné z: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/press/press_releases/13_888_cs.htm

VITÁKOVÁ, J. *Sport a právo.* Brno: MU, 2010. Diplomová práce, MU, Právnická fakulta, Katedra právní teorie.

VÍTEČKOVÁ, M. Rodiče a dva typy škol. In: Hana KASÍKOVÁ, Jana STRAKOVÁ (eds.). *Diverzita a diferenciaci v základním vzdělávání.* Praha: Karolinum, 2011. s. 99-113. ISBN 978-80-246-1911-8.

Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. [online] [cit. 15. 8. 2014] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-73-2005-sb-1>

Vzdělávání nadaných dětí a žáků. [online] Praha: VÚP, 2010. [cit. 20. 8. 2014] Dostupné z: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2010/02/Nadani_prehled.pdf

WINEBRENNER, S. *Teaching Gifted students in Mixed-Ability Classes.* [online] 2011.[cit. 10. 2. 2014] Dostupné z http://www.susanwinebrenner.com/handouts/for_VA_mtg_june_2011.pdf.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). [online] [cit. 15. 8. 2004] Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/novy-skolsky-zakon>

Seznam obrázků:

Obrázek 1 Faktory determinující rozvoj nadání (Laznibatová 2012, s.40)	13
Obrázek 2 Monksův-Renzulliho model nadání	17
Obrázek 3 Sternbergův pentagonální model nadání	18
Obrázek 4 Gagného diferencovaný model nadání a talentu	19
Obrázek 5 Základní prvky systému vzdělávání (Laznibatová 2012, s. 20)	24
Obrázek 6 Formy vzdělávání nadaných žáků (Laznibatová 2012, s. 94)	29
Obrázek 7 Sociální zázemí sportovce (Evropská komise 2004, s. 158)	49

Seznam příloh:

Příloha a Charakteristika výzkumného vzorku	I
Příloha B Schéma výzkumného rozhovor – vrcholový sportovec	II
Příloha C Schéma výzkumného rozhovoru – sportovně talentovaný žák.....	III
Příloha D Přepis výzkumného rozhovoru I.....	IV
Příloha E Přepis výzkumného rozhovoru II.....	VIII
Příloha F Vzdělávání sportovců z pohledu autorky diplomové práce	X

Přílohy

Příloha A Charakteristika výzkumného vzorku

Respondent	Vrcholový sportovec	Sportovně talentovaný žák	Typ střední školy	Zaměření školy na sport	Státní/soukromá škola	Nejvyšší dosažené vzdělání
David	X		gymnázium	Ne	soukromá	středoškolské
Martina	X		gymnázium	Ne	státní	vysokoškolské
Karolína	X		obchodní akademie	Ne	soukromá	středoškolské
Jana	X		gymnázium	Ne	soukromá	středoškolské
Dominik	X		gymnázium	Ne	státní	bakalářské
Karel	X		SŠ ekonomická	Ano	soukromá	středoškolské
Adéla		X	SŠ obchodní	Ano	soukromá	-
Matěj		X	sportovní gymnázium	Ano	státní	-
Pavla		X	gymnázium	Ne	státní	-
Anežka		X	gymnázium	Ne	státní	-
Věra		X	sportovní gymnázium	Ano	státní	-
Pavel		X	obchodní akademie	Ne	soukromá	-

Příloha B Schéma výzkumného rozhovor – vrcholový sportovec

Úvodní otázky

1. Jaké největší úspěchy v tenise jsi dosáhl?
2. Jaké je tvé nejvyšší vzdělání?
3. Jak probíhala tvoje vzdělávací dráha? Kde jsi studoval? Studoval jsi na sportovní škole? Studuješ stále?
4. Co ovlivňovalo tvůj výběr škol?

Klíčové otázky

5. Jakým způsobem jsi měl uzpůsobeno vzdělávání, aby ses mohl věnovat vrcholovému sportu? Podporovaly tě školy ve sportování?
6. Jaké podmínky ti vytvářely školy pro to, abys mohl sportovat a vzdělávat se? Vzdělával ses podle individuálního vzdělávacího plánu?
7. Nabízely školy specifické materiální podmínky pro sportování a vzdělávání (sportovní hřiště, relaxační zonu, vybavení učeben, tréninkové podmínky)?
8. Byl ve vaší škole někdo, kdo by ti pomáhal se studiem, např. třídní učitel, trenér, výchovný poradce, psychology, mentor, asistent? Je to výhoda, pokud tam někdo takový je?
9. Jak ses ve škole cítil? Byly vztahy se spolužáky ovlivněny tím, že sportuješ?
10. Jak vnímali učitelé to, že sportuješ? Jak k tobě přistupovali? Vnímali tvé sportovní nadání jako pozitivní?
11. Co ti chybělo ve škole (chybí) k lepšímu zvládnutí vzdělávání a vrcholového sportu?
12. Bylo pro tebe obtížné skloubit sportování a vzdělávání? Jaký vliv měli rodiče?
13. Jak by školy (ZŠ, SŠ, VŠ) měly dle tvého názoru přistupovat k talentovaným sportovcům?
14. Co by měly nabízet, aby pokryly potřeby sportovců?
15. Myslíš si, že je důležité se vzdělávat? Je pro tebe vzdělání důležité?
16. Budeš se dále vzdělávat? Proč ano/ne? Co ovlivňuje, tvé rozhodování?

Závěrečné otázky

17. Je něco, co tě ještě napadá?
18. Chtěl by ses na něco zeptat ty?

Příloha C Schéma výzkumného rozhovoru – sportovně talentovaný žák

Úvodní otázky

1. Jakého nejlepšího postavení na žebříčku jsi dosáhl?
2. Jakou jsi studoval základní školu? Vytvářela ti škola podmínky pro to, aby ses mohl věnovat vrcholovému sportu?
3. Jaký typ střední školy studuješ? v jakém ročníku? Jedná se o státní, nebo soukromou školu?
4. Je tato škola zaměřena na vzdělávání žáků se sportovním talentem?
5. Dle jakých kritérií sis tuto školu vybíral?

Klíčové otázky

6. Jakým způsobem máš uzpůsobeno vzdělávání, aby ses mohl věnovat vrcholovému sportu? Podporuje tě škola ve sportování?
7. Jaké podmínky ti vytváří škola pro to, abys mohl sportovat a vzdělávat se? Vzděláváš se podle individuálního vzdělávacího plánu?
8. Nabízí škola specifické materiální podmínky (sportovní hřiště, relaxační zonu, vybavení učeben, tréninkové podmínky)?
9. Je ve vaší škole někdo, kdo by ti pomáhal se studiem, např. třídní učitel, trenér, výchovný poradce, psychology, mentor, asistent? Je to výhoda, pokud tam někdo takový je?
10. Jak se ve škole cítíš? Jsou vztahy se spolužáky ovlivněny tím, že sportuješ?
11. Jak vnímají učitelé to, že sportuješ? Jak k tobě přistupují? Vnímají tvé sportovní nadání jako pozitivní?
12. Co ti ve škole chybí k tomu, abys mohl lépe zvládnout vzdělávání a sport?
13. Je pro tebe obtížné skloubit vzdělávání a vrcholový sport? Jaký vliv mají rodiče?
14. Jak by školy měly dle tvého názoru přistupovat ke sportovně talentovaným žákům?
15. Co by měly nabízet, aby pokryly potřeby talentovaných sportovců?
16. Myslíš si, že je důležité se vzdělávat? Je pro tebe vzdělání důležité?
17. Budeš se dále vzdělávat po ukončení střední školy? Proč ano/ne? Co ovlivňuje tvé rozhodování/ motivaci?

Závěrečné otázky

18. Je něco, co k tomu ještě napadá?
19. Je něco, na co by ses chtěl zeptat ty?

Příloha D Přepis výzkumného rozhovoru I

Jedná se o přepis stěžejního výzkumného rozhovoru respondentky označené jako Martina.

Písmenkem T je označen tazatel, písmenkem R respondent.

Tazatel: *Souhlasíš s poskytnutím informací pro moji výzkumnou práci? Vše je anonymní a nikde nebude zveřejněné tvé jméno.*

Respondent: ano

T: Jaké jsou tvé největší sportovní úspěchy?

R:

T: Jaké máš nejvyšší dosažené vzdělání?

R: vysokoškolské, na VŠE, titul Ing.

T: Studuješ stále?

R: Ne

T: Jak probíhala tvoje vzdělávací dráha? Kde jsi studovala?

R: Základní škola v Opavě 9 let, potom gympl státní všeobecné v Opavě 4 roky a VŠE v Praze, tři roky bakalář a tři roky navazující inženýrské.

T: Byla nějaká škola zaměřená na vzdělávání sportovců?

R: Ne, ani jedna.

T: Co ovlivňovalo tvůj výběr škol?

R: Na gympl jsem věděla, že chci jít, měla jsem tam domluveno, že budu mít individuál. Po gymplu jsem rok hrála jen tenis a při tom mě mamka připravovala na přijímačky na vejšku. Na vejšku jsem věděla, že chci na státní, baví mě jazyky a k tomu ještě hodně cestuju, tak jsem chtěla něco s tím zaměřené a vybrala jsem si mezinárodní vztahy.

T: Jak jsi měla uzpůsobeno vzdělávání k tomu, abys mohla trénovat? Pokud budeme postupovat od základní školy na vysokou.

R: Na základní škole jsem trénovala pouze odpoledne po škole, takže tam nijak. Na gymplu jsem měla od druhého ročníku individuál. Mohla jsem si odejít ze školy kdykoliv kdy jsem chtěla na trénink, nemusela jsem se domlouvat, že mám odejít. A omlouvali mi všechny hodiny, když jsem byla na turnaji. A pak jsem se musela s jednotlivými učiteli domluvit a doplnit si to. Stejně mi neudělali úlevu v tom, že bych třeba měla míň známek. Musela jsem si to doplnit, že mi řekli přesně, kdy budu psát test, že jsem se nemusela učit ze dne na den. A na vejšce vlastně na naší škole nedávali, tam mi řekli, že individuál máme v podstatě v tom, že si sami tvoříme rozvrh. Ale ikdyž jsem si to udělala tak, že jsem měla školu jen dva nebo tři dny, tak jsem musela stejně mít odchozenou docházku, což bylo 70%. Takže když jsem jela na turnaj, tak jsem musela mít udělaný práce navíc, psát seminárky. Tak mi úplně vstřícně nevycházeli, tak jsem cítila spíš tlak. Musela jsem třebaš objetovat i nějaký turnaj, protože jsem si nemohla dovolit chybět.

T: Podporovaly tě tedy školy ve vzdělávání?

R: Na tom gymnasiu mi vcelku vyšli vstříc, ikdyž tam bylo spoustu učitelů, který sport neuznávali. Prostě upřednostňovali vzdělání a musela jsem si doplnit úplně všechno. Ale prostě pro mě bylo nejdůležitější to, že mi omlouvali hodiny. Já jsem měla největší problém s docházkou, že jsem si měla doplnit látku mi až tolik nevadilo.

T: a na té VŠ?

R: Tam problém byl. Konkrétně tahle vejška pro ten sport nebyla, i když jsem ho dělala vrcholově. Tam vůbec nikomu individuál nedali a jediná pro nás variabilita byla v tom, že jsme si dělali sami rozvrh. Ale máš 70% docházky a mohla jsem v semestru chybět jenom 3x až 4x, tak to pro mě byl tlak, že jsem musela dělat něco oproti ostatním.

T: Proč si myslíš, že VŠ takhle přistupují ke sportovcům?

R: Já si myslím, že to neberou vážně. Myslí si, že to lidé dělají jako své hobby pouze a že to pro ně není práce. Naše škole prostě vzdělání a sport je vedlejší.

T: Nabízely školy specifické podmínky pro sportování a vzdělávání (sportoviště, relaxační zóna)?

R: Jo, to bylo, měli jsme dva povinné semestry tělocviku, mohli jsme si i konkrétně zvolit druh sportu, byl tam i ten tenis, ale mě to nic nedalo. Ale zázemí bylo dobrý, posilovna, tenisové kurty, v tomhle směru to bylo v pohodě.

T: a na tom gymnasiu byl někdo, kdo ti pomáhal se studiem (výchovný poradce, třídní učitel) apod.?

R: Všichni ve škole věděli, že mám individuál, protože mě v těch hodinách nesměli zkoušet. Ale styčná osoba byla třídní, která to se všema domlouvala. A ředitel školy byl sportovec, takže on to přiklepával. To byla velká výhoda. Kdybych měla nějaký problém, tak to on řešil.

T: a jak ses ve škole cítila, co vztahy se spolužáky?

R: Bylo to tak, že jsem kvůli tomu tenisu, jsem se nezúčastnila žádných společných akcí a dostávala jsem se mimo třídu. Nebylo to o tom, že bych s nima vůbec nebyla, ale neúčastnila jsem se společných akcí. A potom na konci školy jak jsem chyběla víc, tak jsem se cítila mimo celej kolektiv. Nikdo mi to nedával najevo, naopak mi přáli, ale já sama jsem se takhle cítila.

T: a co učitelé, jak k tobě přistupovali?

R: Někteří mi přáli, někteří mi řekli, že buď škola nebo tenis a že pokud tohle nedodělám, tak to neprojde. Ale kdyby došlo k problému, tak si myslím, že by to řešil řešit. Akorát jsem od nich cítila tlak, že ano, dělá sport, ať si ho dělá, ale školu bude mít v pořádku.

T: Co ti chybělo k tomu, abys zvládla líp vzdělávání a sport?

R: Já si myslím, že sportovci nemaj problém naučit se to učivo, ale prostě je problém v nedostatku času, protože ten sport je strašně náročnej na čas. Hlavně tenis, kdy člověk cestuje, takže v té škole nemůže bejt. Mně by na té vejšce stačilo, kdyby po mně nechtěli

těch 70% docházky, kdyby mě neomezili tímhle kritériem a řekli ok, musíš mít tohle a tohle, ale neomezili by mě během semestru nákou docházkou.

T: Jak je pro sportovce těžké zvládnout sportování a vzdělávání?

R: Je to dřina. Protože ostatní lidi na těch turnajích po zápase odpočívají a rehabilitují, připravují se na další den a já jsem si vytáhla skripta a musela jsem další hodinu trápit, protože to nejde nechat na poslední chvíli. Na turnaji nic a pak se to naučit najednou na té veřejce nejde.

T: Pokud to bylo tak těžký, tak co tě k tomu vedlo, žeš to zvládla?

R: Takovýto, že člověk musí, asi vnitřní motivace. A že to nemůžu nechat na doma, že doma to nestihnu a proto jsem si brala to učení a dělala jsem to i na turnajích.

T: Takže vzdělávání pro tebe bylo důležitý, i když jsi dělala vrcholový sport?

R: Já jsem tu veřejku neměla jako vedlejšák, chtěla jsem mít to vzdělání a nechtěla jsem to dělat také jen proto, abych prolezla, ale chtěla jsem z toho taky něco vědět. Když jsem na ty zkoušky šla, tak jsem chtěla být připravená. Jako jde člověk natrénovanéj na zápas, tak jsem chtěla tak jít na tu zkoušku. Pokud bych šla na tu zkoušku s pocit, že jsem tomu nedala všechno, tak by mi to asi taky nedělalo dobře.

T: Takže jsi chtěla sama za sebe?

R: v tohle jsem cílevědomá, protože když vím, že něčeho chci dosáhnout, tak si to pohlídam. Naši mi v tomle pomáhali, protože mamka je učitelka. Pomáhala mi s matikou, protože to jsou předměty, které když člověk neslyší ve škole, tak se to nenaučí sám. Ona mi hrozně s tím pomáhala, já jsem udělala testy a zkoušky. V tohle musí být člověk hrozně poctivej. Jak to bude flákat, tak tím asi proleze a pak toho možná nechá.

T: Co si myslíš dle tvého názoru by školy měly dělat pro sportovce, aby pokryly jejich potřeby a jak by k nim měly přistupovat?

R: Já si myslím, že to časové hledisko je nejdůležitější, protože by jim měli umožnit, aby tu školu dělali časově podle sebe. Klidně, by se dalo udělat, že by poskytovali studijní materiály tomu studentovi. Aby si nemusel věci kopírovat od ostatních studentů. Dál by mohli být testy a zkoušení online, kdy člověk tam nemůže být, tak aby člověk nemusel rušit turnaj. My jsme třeba měli spoustu projektů v týmech, když jsem tam pak nebyla tak ta prezentace nemohla proběhnout, protože já jsem tam nebyla. S tou technikou by to šlo.

T: Co si teda myslíš o vzdělávání po internetu?

R: Já si nemyslím, že by bylo vhodné, dělat celou tu školu po internetu. Já si myslím, že když je to škola a člověk je doma a může tam jít tak by měl na tu přednášku jít. Přece jen chytneš takovej drive v tý škole a nutí tě to něco dělat. Ale ta technologie by se dala využít na zkoušky, na testy, podklady, cvičný testy. Místo toho, aby třeba seděli ve škole, tak by si zkusili pročíst tyhle věci a připravit se na písemky.

T: Jak konkrétně by měly být utvářeny podmínky pro sportovce?

R: Nastavit pravidla, kolik tam člověk může být a co všechno se dá udělat online. S tím, že by to bylo asi náročnější pro ty profesory, kteří by museli udělat nějakou práci navíc, aby byli schopný poskytnout tyhle materiály. Ale zase je to jednorázová věc, pokud by to udělali jednou, tak pak už by to dělat nemuseli. To by mohli dělat opakovaně dělat pro ostatní.

T: Jak vnímáš problematiku vzdělávání u své svěřenyně?

R: Ona je na základce, teď jde to 9. Třídy a už má individuál. Omlouvají jí absenci a ona si musí doplnit počet známek, tak aby jí uzavřeli pololetí a nebo konec roku. Vidím na ní, že si jí na těch turnajích do toho nechce, že jí do toho musím nutit. Nemá takovou vnitřní motivaci, takovou poctivost. Musíme jí nutit. Pro ní je to náročný. Když je v tréninku a jsme tady, tak chodí do školy, ale je to taky záhuľ, když musí trénovat a do toho se učit, pak už nemá vůbec volno. Snažím se jí pomoci, vysvětlit něco. Kopíruje si věci od spolužáků, který to má třeba špatně, tak se jí snažím něco vysvětlit, vypsát, podtrhat, protože vím, že by mi to taky pomohlo tehdy. Vidím se v ní trochu, ale já jsem byla poctivější, i motivaci. Víím, jak je to pro ní těžký, tak se jí snažím pomoci a snažím se jí tu školu vštěpovat, aby si nemyslela, že je to něco podřadnýho. Že základka a střední je nutná.

T: a zpetně seš ráda, že jsi tu školu dodělala?

R: Ráda určitě jsem, protože má člověk i dobrý pocit, pokud se mu podaří dodělat něco, co si předsevzal. A nákou jistotu, že kdyby sport nešel, tak aspoň máš něco za sebou a že bys mohla dělat i něco jiného než tenis. Máš větší přehled, tak si myslím, že bych se do toho dostala.

T: Pokud bys měla shrnout, jaké podmínky by měly školy utvářet?

R: Zlepšit komunikace mezi kaktorama, rodičema, žákem a vedením školy. Mně se stalo, že učitelé, kteří se o to nezajímali a nevěděli, tak já jsm jim musela vysvětlit, že mně nemůžou zkoušet, protože já na to mám právo, bejt nezkoušená. Kdyby prostě se všichni sešli, učitelé by měli papír, s nákejma jasnejma kritériema a chtělo by se od nich, aby poskytovali žákovi nějaké materiály, pomoci mu, dát třeba extra čas na látku. Jako je na vš konzultační hodina, tak něco podobnýho, co vůbec na škole nefunguje. Kdyby byli ochotní mu vysvětlit, co nechápe. Větší povědomí o sportu, berou to jako hobby, srandu. Stojí to všechny velkou námahu, tak proč ty lidi jim musej házet klacky pod nohy.

T: Je něco, co tě k tomu vzdělávání a sportu ještě něco napadá?

R: Už asi ne.

T: Je něco, na co by ses chtěla zeptat ty mě?

R: Ne

Příloha E Přepis výzkumného rozhovoru II

Přepis výzkumného rozhovoru respondenta Dominika, absolventa univerzity v USA.

T: Pak jsi teda odešel Ameriky. Můžeš prosím porovnat, jak to funguje tam a tady?

R: Já jsem tu byl tři semestry a pak od ledna 2008 jsem šel na univerzitu ve Wisconsinu. V Americe mají jiný systém vzdělávání než u nás. Když ví, že chce na vejšku, tak jde na gympl, kde odmaturuje a pak si vybírá univerzitu podle zaměření. Po maturitě se člověk už rozhoduje, co by chtěl dělat. Pak všechny předměty jsou k tomu, co studuješ. V Americe první rok až dva ještě student není rozhodlej, co chce studovat, takže je ten první ročník spíš rozkoukavací a vlastně oni to zaměření můžou měnit tak jak chce. Je to flexibilnější. Univerzita poskytuje vzdělání ve velké šířce, těch oborů mají hrozně moc. Já to přirovnávám k univervitě karlově, která má několik fakult. Ty si vybereš, čemu by ses chtěl zhruba věnovat. Každý obor má předměty, které je třeba k danému oboru třeba vystudovat. Když chci vystudovat ekonomii, tak si třeba musím vybrat předmět matematika. Do toho ještě patří, že musíš splnit tzv. povinný předmět, který jsou velmi podobný naší střední škole. Já jsem třeba musel mít předmět z literatury, abych to splnil, tak jsem si musel navolit literaturu. Musel jsem splnit jeden předmět z literatury a třeba biologie.

T: Jak to bylo se vzděláváním sportovců?

R: Podpora těch sportovců tam je, určitě. Oni vlastně podporují sportovce tak, že mají svoje vlastní studijní centrum, pokud něčemu nerozumíš, tak si zdarma dohodneš doučování a můžeš se tam učit.

T: a jak tam konkrétně probíhá výuka?

R: Dopoledne jsme měly 2krát týdně kondici, třeba od 7 do osmi. Tenisovej trénink byl třeba od dvou do pěti. Že jsme hrálo třeba dvě a půl hodiny.

T: Čím je daná taková podpora univerzitního sportu?

R: Já si myslím, že je to dané tím vývojem a je to takovej zvyk. Univerzitní sport tam má jméno. Tam jsou většinou poloprofesionálové. Tam rekrutují ty profesionální typy hráče z univerzitního sportu. Tam se točí takový peníze, vyplatí se to těm školám, že mají ty hráče a nabízejí jim zdarma studium. U nás je to jiné. Nedokážu si představit, že by se tady u nás šlo na univerzitní sport. Tady u nás je víc těch klubů, spíš než univerzitní sport.

T: Jakou roli tam má tenisový trenér a je někdo, kdo vám pomáhal s organizováním studia?

R: Většinou škola poskytuje hráčům vybavení jako jsou rakety, boty, oblečení. Trenér řídí tréninky, vymýšlí, jak se bude cestovat. Pak tam je v studijním centru každý sport má vlastního poradce, kterej se se mnou setkával v průběhu studia a řekli jsme si, co chci studovat a dělali jsme to společně. Aby mi ten rozvrh vycházel časově s tréninkama a aby mi to navazovalo k cíli vystudovat obor.

T: a přístup učitelů k žákům byl odlišný?

R: To se mi tam strašně líbilo v tom, že to tma bylo takový volnější. Vztah mezi profesorem a studentem byl na bázi normální konverzace s kamarádem. Tam jak v angličtině nerozlišuješ mezi tykáním a vykáním, tak mi to přišlo všechno trochu zvláštní a pak jsme si na to zvyknul a přišlo mi to hrozně fajn. Nebál jsem se zeptat, neměl jsem problém. Ten způsob tý mluvy to hodně ovlivňuje.

T: a je něco, co tě tam překvapilo a co bys viděl jako negativní?

R: Trochu mě překvapilo, že jsem musel splnit ty povinný předměty jako je biologie a literatura. S tím by mohli něco udělat, ale to je na nich. Jinak asi nic.

T: Tolerovali víc, že jste sportovci?

R: Nemohl jsem si navolit předmět, který byl v době tréninku. V testech vycházeli vstříc. Když jsme jeli někam hrát, tak jsem se domluvit s profesorem, že bych si ho napsal v jiným termínu. Ale to moc nechtěli, aby se nepodvádělo. Spíš, když jsem někam jel, tak zařídili, že jsem si ten test mohl napsat na jiný škole. Měl jsem jasně daný čas, kdy jsem si to šel napsat a někdo mě dozoroval.

T: a fungovalo tedy víc výuka prostřednictvím online?

R: Tam to fungovalo online poměrně dobře, většina předmětů, co jsem měla, tak jsem si mohl stáhnout přednášky, studijní materiály jsem si stáhnout na internetu. A některý předměty byly pouze na internetu, ale těch tolik nebylo.

T: Když by ses měl zamyslet nad tím, co by se dalo tady převzít z amerického systému péče o sportovce, co by to bylo?

R: Možná online předměty, zase to je na úkor toho, co se naučíš. Více materiálů, spolupráce univerzit s profesionálními kluby. Když bude chodit na školu jeden tenista, tak to asi nepude.

Příloha F Vzdělávání sportovců z pohledu autorky diplomové práce

Zamýšlím se nad tím, jak se v mém případě vzájemně ovlivňovalo vzdělávání a vrcholový sport. V úvodu bych měl poznamenat, že přibližně v šesti letech jsme začala své první tenisové krůčky. K tenisu mě přivedl tatka, učitel tělesné výchovy, který vedl mě i mého bratra od malička ke všem sportům. Dle jeho slov jsem byla velmi šikovná. Tato fráze, kterou často tatínkové o svých dcerách říkají, byla v tomto případě pravděpodobně pravdivá. Podařilo si mi např. dvakrát vyhrát Mistrovství České republiky ve čtyřhře žen. Byla jsem členkou prvoligových družstev v České republice i v Německu. Hrála jsem také mezinárodní turnaje, ve kterých jsem se prosadila především ve čtyřhře. Na světovém žebříčku WTA, který ovládá Serena Wiliams, jsem se ve dvouhře nejlépe umístila na 614. místě. Nad dvojnásobnou wimbledonskou vítězkou Petrou Kvitovou jsem v dobách mládežnického tenisu několikrát zvítězila.

Sport ovlivňoval mé vzdělávání již v rámci povinné školní docházky. Na druhém stupni základní školy jsem začala navštěvovat sportovní třídu. Dokud jsem nezačala psát tuto práci, nepřemýšlela jsem nad tím, jaká to byla výhoda. Ve třídě jsme byli tři tenisté společně s fotbalisty a atlety. Rozvrh výuky byl přizpůsoben tak, abychom mohli v dopoledních hodinách docházet na tréninky. Po nich jsme se vraceli opět do školy, a proto školní vyučování končilo později než v běžných školách. Po škole jsme chodili každý individuálně opět trénovat. Dále jsme měli navíc dvě hodiny obecné sportovní přípravy, kde jsme se učili základům gymnastiky, atletiky apod. Škola měla k dispozici školní hřiště, dvě tělocvičny a tenisové kurty. Zázemí školy bylo dostačující. Výhodou pro nás tenisty byly tenisové kurty v její blízkosti. Bohužel v zimních měsících jsme museli dojíždět na tréninky do jiného města, a to bylo velmi náročné.

O sportovní přípravu se starali trenéři. Třídní učitel byl ten, který řešil záležitosti absence z důvodu turnajů apod. Nikdo jiný, kdo by se staral o nadané žáky, ve škole nebyl. Výhoda byla, že můj tenisový trenér byl trenérem tenistů i v rámci školy, tzn. věnoval se mi kromě odpoledních tréninků i dopoledne. Myslím si, že se ale jedná o ojedinělý případ. Učitelé byli připraveni na to, že sportujeme, i když někteří neviděli rádi, že jsme často pryč. Již v té době jsem nechodila na některé výchovy, např. hudební, výtvarnou, tělesnou, pracovní činnosti, ale chodila jsem trénovat. Od sedmé třídy jsem každé úterý jezdila na tréninky do Prahy. Ve škole mi omlouvali absence, ale musela jsem se zpětně domluvit s učiteli a doplnit si zameškané učivo. Sešity jsem si dopisovala od spolužáků, materiály

nám učitelé nedávali. Protože jsem patřila ve třídě k žákům s nejlepším prospěchem, nikdy jsme nemuseli řešit žádné problémy. Protože ve třídě byla převaha fotbalistů, kteří často vyrušovali a nepřípravovali se, učitelé byli nezdůvodně vůči celému kolektivu přísní.

Myslím si, že již na základní škole se začíná projevovat vliv úspěšnosti sportovce na vzdělávání. Vzhledem k tomu, že jsem neměla problémy s prospěchem a již jsem patřila k nejlepším v Čechách, stala jsem členkou pražského vrcholového centra mládeže, kde mi nabídli vhodné podmínky na trénování. Nutné je zmínit, že bez podpory vrcholových center bych stěží dosáhla takových úspěchů. Ačkoliv ovlivňoval sport díky tréninkovému i turnajovému zatížení vzdělávání velmi výrazně, hodnotím vzdělávání jako bezproblémové, protože výuka na základní škole je méně náročná než na dalších stupních vzdělání a sportovní třída nabízela vhodné podmínky.

Na konci základní školy jsem se musela rozhodnout, kterou střední školu si zvolím. Výběr byl ovlivněn jednak mojí školní úspěšností, jednak možností vzdělávat se podle IVP. Začala jsem studovat státní gymnázium, kde mi byl právě IVP umožněn.

Základní úpravou vzdělávání podle IVP byl flexibilní časový rozvrh. Docházku jsem měla přizpůsobenou podle vlastních potřeb, měla jsem omluveny všechny nepřítomné hodiny. Mohla jsem ze školy kdykoliv odejít, nemusela jsem se omlouvat, na turnaje jsem jezdila podle plánu. Trenér ani rodiče nemuseli škole dokládat mou nepřítomnost. I přesto jsem se snažila do školy chodit v rámci časových možností, protože žáka motivuje, jakmile výklad slyší a nemusí se vše učit z knih a výpisků.

Pokud jsem byla ve škole, učitelé mě nemohli v rámci vyučování zkoušet bez přípravy. Když jsem potřebovala, domluvila jsem se s nimi na jiný termín. Snažila jsem se na plánované písemné zkoušky v rámci celé třídy chodit, abych je nemusela psát individuálně. Ne vždy to bylo možné, často jsem v hodinách dopisovala písemky, které psali ostatní žáci v mé nepřítomnosti. Jak často budu zkoušena, vyplynulo po domluvě s učiteli. I když jsme se na termínu zkoušky domluvili, nezdůvodně se stávalo, že jsem v jeden den psala několik velkých písemek a příprava byla tedy značně obtížná. Další nevýhodou bylo, že jsem se narychlo učila probranou tematiku zpětně za dva až tři měsíce, protože jiný způsob nebyl možný, a to se odrazilo jak na úspěšnosti dané zkoušky, tak množství informací, které jsem byla schopna si zapamatovat.

Z toho důvodu mi chyběly dostatečné vědomosti, a především v předmětech jako matematika, fyzika či chemie, se to ukázalo jako veliký problém. V matematice jsem patřila vždy k žákům s lepším průměrem, ale bohužel školní absencí a nedostatkem času na

přípravu se stal tento předmět mým nejméně oblíbeným. Díky nedostatečným znalostem jsem věděla, že nemohu studovat VŠ, na které jsou tyto znalosti žádoucí.

Poznámky z výuky jsem získávala od spolužáků, často jsem jim nerozuměla a doučovala jsem se z učebnice. Výhodou by bylo, pokud by mi studijní materiály poskytli sami pedagogové jednotlivých předmětů.

Učitelé ve škole byli vstřícní, někteří v počátku nevěděli, co IVP obnáší, ale v průběhu studia se vše upravilo. I já jsem se snažila být vůči nim vstřícná a pokorná, vždy se na zkoušení připravit, abychom spolu vycházeli a oni viděli můj zájem. Když jsem něčemu nerozuměla, musela jsem si domluvit doučování, sami učitelé mi čas navíc neposkytovali. Třídní učitelka mi pomáhala, pokud jsem potřebovala, někteří se ptali, jak se mi dařilo. Nikdo jiný, kdo by se věnoval nadaným žákům, ve škole nebyl.

Nejnáročnější bylo období před ukončením pololetí. Musela jsem omezit turnaje a tréninky, abych dokončila ročník. Někteří sportovci měli zkoušky pouze jednou během pololetí. Mně se tato forma nezdála optimální, raději jsem se učila průběžně.

Vztahy se spolužáky jsem měla dobré, ale z důvodu časté nepřítomnosti jsem se cítila osaměle.

Nevýhodou skloubení sportu a vzdělávání ve věku adolescence je skutečnost, že sportovec-žák se soustředí především na složení maturitní zkoušky. Zda se bude vzdělávat dál a popř. na jaké vysoké škole, neřeší. Já sama jsem odmaturovala s vyznamenáním, ale nevěděla jsem, jakou vysokou školu bych chtěla studovat, protože jiný cíl než dokončení středoškolského studia jsem si nestanovila. Navíc samozřejmě ovlivňuje rozhodování o dalším studiu také úspěšnost ve sportovní kariéře.

Zpětně musím říci, že to bylo velmi náročné období. K tomu, aby jej sportovec překonal, potřebuje být cílevědomý, poctivý, pilný a odolný vůči zátěži. Abych vše zvládla, učila jsem v podstatě všude, ve vlaku, na turnaji, ve volném čase. Výhodou bylo, že mě až na některé výjimky škola bavila. Pro mě byla intelektová činnost zdrojem odpočinku i zábavy. Kromě školy a sportu sportovec nic jiného nezná, na jiné koníčky mu nezbývá čas a chybí i energie.

Po ukončení střední školy jsem nakonec nastoupila na soukromou vysokou školu, zvolila jsem si pedagogický obor. Z mého pohledu nebyl zvolený obor náročný, vyhovovala mi nepovinná docházka, hlídala jsme si během semestru pouze zkoušky a zápočty, které byly jen o málo náročnější než na gymnáziu. Škola mě ve sportu omezovala

velmi málo, absolvovala jsem tréninky a turnaje, jak jsem potřebovala, pro skloubení sportu a vzdělávání byla ideální.

Po úspěšném bakalářském studiu jsem se přihlásila na Sociální pedagogiku na FF. Vždy mě zajímala pedagogika a psychologie, a proto mi tento obor přišel jako nejvíce vhodný. Neočekávala jsem, že bych mohla být přijata. V té době jsem se rozhodovala, zda se pokusím aktivně vrcholově sportovat i vzdělávat současně. Referentka studijního oddělení mi nabídla, že se můžu vzdělávat podle IVP, ale záleží především na domluvě s jednotlivými vyučujícími, zda budou vyžadovat moji docházku a jak budu klasifikována. Rozhodovala jsem se, zda zkusím oboje dohromady, ale nakonec jsem dala přednost studiu. Bylo náročnější než na předchozí vysoké škole. Navíc jsem měla pocit, že bych si ráda ze školy odnesla co nejvíce znalostí, a skloubit studium a vrcholový sport se ukázalo jako téměř nemožné.

Jsou některé vysoké školy, na kterých lze studovat i aktivně se věnovat sportovní činnosti. V opačném případě jde o školy, na kterých ústupek vůči sportu na úkor školy není možný, protože jsou náročné na studium a školní docházku. Jako nevýhoda se jeví neexistující koncepce vzdělávání sportovců v terciálním vzdělání.

Zamýšlím se nad tím, jaké podmínky na všech úrovních vzdělání by měly školy sportovcům nabízet. Bylo by vhodné vytvořit program pro sportovce na celorepublikové úrovni, který by stanovil jednotné podmínky, a tím by bylo umožněno sportovně talentovaným žákům a studentům na všech stupních škol zvládnout vrcholovou sportovní kariéru a zároveň přípravu na budoucí profesi, která je velmi důležitá, jelikož sportovní kariéra je časově omezena a po jejím konci se musí sportovec zařadit do běžného života.